

”ÄITI, TÄÄ PIANOTUOLI EI PYSY MUN PYLLYN ALLA !”

Miten ja miksi vanhemmat vaikuttavat lapsensa harrastuksiin?

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos
Hämeenlinna
Pro gradu - tutkielma
Kasvatustiede
Syyskuu 2005
Anna-Maria Ihalainen

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinnan toimipaikka

Tekijä: ANNA-MARIA IHALAINEN

Tutkielman nimi: ”Äiti, tää pianotuoli ei pysy mun pyllyn alla!” Miten ja miksi vanhemmat vaikuttavat lapsensa harrastuksiin?

Pro gradu-tutkielma: 80 sivua, 2 liitesivua

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia miten ja miksi vanhemmat vaikuttavat lapsensa harrastuksiin. Tutkimusongelma tarkentui seuraaviin kysymyksiin: 1) Mitkä ovat vanhemman mielestä lapsen motiivit harrastaa lajiaan? 2) Mitkä ovat vanhempien motiivit ohjata lapsi tietyn harrastuksen pariin ja tukea häntä siinä? ja 3) Mikä on vanhempien rooli lapsen harrastuksissa?

Tutkielman teoriaosuudessa esitetään harrastamiseen, motiiveihin ja motivaatioon liittyvää käsitteistöä siinä määrin, kun se lapsen harrastukseen liittyen on tarpeellista. Koska tutkimuksen kohteena ovat kuitenkin vanhemmat ja heidän kokemuksensa harrastavan lapsen vanhempina, on vanhemmuudesta ja vanhemmista kasvattajina luotu katsaus. Tutkimuksen lapset ovat nyt 11-12 - vuotiaita. Lapsen kehityksen osa-alueet on esitelty taustaksi siitä näkökulmasta, että ne valottavat harrastuksen ja kehityksen vuorovaikutteista tukemista. Sukupuolen vaikutuksesta harrastuksiin on kerätty huomioita harrastustutkimuksista.

Tutkielmani on laadullinen tapaustutkimus, ja tutkimusmenetelmä sisällön analyysi teemahaastattelulla saadusta aineistosta. Tutkimusaineisto on saatu neljästä nauhoitetusta teemahaastattelusta. Haastateltavina olivat perheiden äidit. Perheet ovat pääkaupunkiseudulta, lapsia vähintään kaksi ja lapset ovat harrastaneet vähintään viisi vuotta. Tutkimus haastatteluineen on tehty kesän 2005 aikana.

Laadullisen tapaustutkimuksen tuloksia ei voi yleistää, mutta ne avaavat kiinnostavia näkökulmia pääkaupunkiseudun perheiden motivaatioon tukea lastensa harrastuksia. Vanhemmat ovat tietoisia lastensa harrastusmotivaatiosta ja kuuntelevat lapsiaan harrastuksiin liittyvissä asioissa. He tiedostavat harrastuksen merkityksen lapsen kehityksen osa-alueille. Erityisesti sosiaalisten taitojen kehittymisellä on laaja-alainen merkitys ihmisen toiminnan kaikille puolille. Myös lasten fyysinen hyvinvointi on vanhemmille tärkeää. Sisäinen motivaatio on se voima, joka saa lapsen toimimaan tavoitteiden suunnassa. Se näkyy sitoutumisena harrastukseen, lapsi nauttii tekemisestään ja haluaa oppia lisää. Vanhemmat kokivat kasvaneensa vanhemmuuteen vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa. Tutkimuksen vanhemmat ovat pohtineet rooliaan harrastavan lapsen kasvattajana. Heidän kasvatuksensa on tavoitteellista ja lapsen hyväksyvää ja huomioivaa.

Avainsanat:

harrastus, motivaatio, motiivit, vanhemmuuden roolit, lapsen kehitys (7-12v.)

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO	1
2.	HARRASTUS KÄSITTEENÄ	3
3.	VANHEMMUUS	6
	3.1. Vanhemmuuden roolit	6
	3.2. Vanhemmat kasvattajina	12
4.	MOTIVAATIO	15
	4.1. Motiivit ja motiiviluokitus	15
	4.2. Motiivien vuorovaikutus	17
	4.3. Motivaatio	20
	4.3.1. Sisäinen motivaatio	21
	4.3.2. Ulkoinen motivaatio	22
	4.3.3. Motivaation loppuminen	24
5.	LAPSEN KEHITYS IKÄVUOSINA 7-12	25
	5.1. Sosiaalinen kehitys	26
	5.2. Älyllinen kehitys	29
	5.3. Tunne-elämä, tahto ja moraali	30
	5.4. Minä ja minäkäsitys	31
	5.5. Fyysinen ja motorinen kehitys	35
	5.6. Sukupuolierot – eroavuudet harrastuneisuudessa	37
	5.7. Luovuus ja lahjakkuus	39
6.	TUTKIMUSONGELMAT	41

7.	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	42
	7.1. Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä	42
	7.2. Haastattelut ja haastateltavat	44
	7.3. Aineiston analyysi	45
8.	TUTKIMUSTULOKSET	46
	8.1. Vanhempien käsityksiä lapsen motiiveista harrastaa	46
	8.2. Vanhempien motiivit ohjata lapsi harrastuksen pariin ja tukea häntä siinä	50
	8.2.1. Lapsen sosiaalisen kehityksen tukeminen	51
	8.2.2. Lapsen itsetunnon kehityksen tukeminen	52
	8.2.3. Lapsen fyysisen ja motorisen kehityksen tukeminen sekä sukupuolen vaikutus	54
	8.2.4. Lapsen lahjakkuuden tukeminen	56
	8.2.5. Vanhempien keinoja vaikuttaa lapsen harrastus- motivaatioon	57
	8.3. Vanhempien rooli harrastavan lapsen vanhempana	61
9.	JOHTOPÄÄTÖKSET	69
10.	POHDINTA	72
	LÄHTEET	75
	LIITE 1	81
	LIITE 2	82

1. JOHDANTO

Nykypäivänä lasten aktiivisuus monenlaiseen harrastustoimintaan on runsasta. Koska lapsen kehittyminen on kokonaisvaltainen tapahtuma, saavat myös erilaiset harrastukset tärkeän osan kehitysprosessissa. Harrastaminen rikastuttaa ja syventää lapsen mielikuvitusmaailmaa, samalla kehittäen ja sosiaalistuen lasta.

Harrastamisen alkuun vaikuttavia tekijöitä on tutkinut Metsämuuronen (1995). Hänen mukaansa harrastuneisuus ilmenee toiminnallisena, kognitiivisena ja affektiivisena aktiivisuutena. Se on omaehtoista suuntautumista tietylle osa-alueelle. Harrastaja itse nauttii harrastamisestaan, etenkin jos se on hänestä itsestään lähtöisin. Harrastukseen sitoutuminen merkitsee Metsämuurosen mukaan sitä, että harrastus on yksilölle tärkeä ja merkityksellinen. Lasten harrastusten kohdalla herää kysymys tyydyttääkö lapsen harrastus lapsen omia tarpeita vai mahdollisesti vanhempien tarpeita, nuoruuden toteutumattomia toiveita?

Lasten ja nuorten harrastuksia on kartoitettu koko maan laajuisesti vuoden 2001 perhebarometrin yhteydessä. Poikien ja tyttöjen erilaiset kiinnostuksen kohteet tulivat esiin. Harrastamiseen liittyviä tutkimuksia on tehty myös pro gradu-tutkielmina.

Mediassakin on kuluvana vuonna keskusteltu runsaasti lasten harrastuksista. Harrastaminen voi viedä suuren osan lapsen vapaa-ajasta. Helsingin sanomissa oli kirjoitus otsikolla: tehokas arki uuvuttaa koululaisen. Koulujen alun aikaan alkavat myös harrastukset ja perheissä yritetään yhdistää lasten harrastuksiin kuljettamiset ja vanhempien aikataulut. Joillakin lapsista harrastuksia voi olla lähes jokaisena päivänä viikossa. Monesti vanhemmilla on käsitys, että jotain on vialla, jos lapsi ei harrasta mitään. Parhaimmillaan harrastaminen tuo energiaa, mutta pahimmillaan harrastusten täyttämä ilta on kuin uusi koulupäivä. Jos harrastuksia on liikaa ja niihin liittyy paljon vaatimuksia, saattavat ne saada kielteisen merkityksen. Elämä tulee levottomaksi ja lyhytjänteiseksi, kun aina on kiire jonnekin. Viime kädessä vanhempien tehtävä on valvoa, että lapsi ehtii myös rauhoittumaan ja lepäämään. Lapsen yliväsymystä ei välttämättä huomaakaan, varsinkin jos harrastus on lapselle mieluinen, mutta pitkän päälle kuormittavaa. Lapset sopeutuvat hyvin ja

suorittaminen voi jäädä päälle, toteaa artikkelissa lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (2005).

Hyvät harrastukset tarjoavat lapsille myös onnistumisen kokemuksia ja iloa. Kokkonen (2005, 65) on tehnyt kyselyn, jonka mukaan lapsilla on monipuolisia harrastuksia: musiikkia, tanssia, jääkiekkoa, jumppaa, lukemista, keräilyä, tietokoneita ja partiota esiintyi vastauksissa. Kyselyyn vastanneiden mukaan pienille lapsille riittää harrastukseksi leikki, mutta myöhemmin harrastukset löytyvät urheiluseuroista ja erilaisista opistoista.

Yleisimmin puhutaan kuitenkin harrastuksen vaikutuksista, ei niinkään siitä mistä harrastukset lapsille tulevat. Mielenkiintoni tässä tutkimuksessa kohdistuukin vanhempien vaikutukseen lapsen harrastuksissa. Olen pro seminaarityössäni lähestynyt asiaa lasten kannalta tekemällä kyselytutkimuksen 7-12- vuotiaille lapsille. Nyt halusin katsoa lapsen harrastamista aikuisen, vanhemman näkökulmasta. Tutkimusongelmaksi muotoutui miten ja miksi vanhemmat vaikuttavat lapsensa harrastuksiin? Mitä pitääkään sisällään toteamus: ”Äiti, tää pianotuoli ei pysy mun pyllyn alla?”

Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota myös perheen sosiaalisen aseman vaikutuksiin lapsia ja kasvatusta havainnoitaessa. Tässä tutkimuksessa ei vanhempien sosiaalista asemaa eikä koulutustasoa ole kysytty eikä sen vaikutusta tutkittu lasten harrastamiseen vaikuttavana tekijänä.

Markku Ojanen (2001, 43-44) on tutkinut, mitä on hyvä elämä. Elämän laadun osa-alueet ovat oleminen, kuuluminen ja tuleminen. Oleminen kuvaa ihmistä yksilönä, kuulumiseen liittyvät hänen sosiaaliset yhteytensä ja tulemiseen kuuluvat harrastukset, vapaa-aika ja persoonallinen kasvu. Näiden kolmen alueen yhteistuloksena pidetään elämän laatua. Vanhemmat haluavat lapselleen aina hyvää ja siksi useiden vanhempien mielestä lapsilla pitää olla harrastuksia.

Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus, ja tutkimusmenetelmäni sisällön analyysi teemahaastattelulla saadusta aineistosta. Tutkimustehtäväni kannalta se on mielekäs tapa kerätä aineisto, koska siihen valituilla vanhemmilla on

omakohtaisia kokemuksia lastensa harrastamisen aloittamisesta sekä harrastuksen jatkumisesta vähintään viiden vuoden ajan. Tutkimus haastatteluineen ja analyyseineen on tehty kesän 2005 aikana pääkaupunkiseudulla.

2. HARRASTUS KÄSITTEENÄ

Harrastus on myönteissävytteinen toimintavalmius tai tottumus jotakin asiaa kohtaan. Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi urheilu, musiikki, kirjallisuuden lukeminen tai mikä tahansa toiminta, joka tuottaa harrastajalleen tyydytystä. Harrastuksilla on merkitystä nimenomaan persoonallisuuden kehittymiselle. Käsite liittyy läheisesti motivaatiotermiin ja on yhteydessä tietynlaiseen pitempiaikaiseen motivaatioon (ei tilapäiseen pyrkimykseen tai impulssiin). Harrastus on opittu, se on tulos yksilön aikaisemmista kokemuksista. Kasvatuksessa ja opetuksessa harrastus voi olla sekä keino että tavoite. (Hirsjärvi 1982, 53).

Madsenin & Egidusin (1974, 37) mukaan harrastukset kohdistuvat ilmiöihin, asioihin tai toimintoihin. Ne saavat energiansa erilaisista motiiveista: toiminta- ja suoritusmotiiveista, älyllisistä ja sosiaalisista motiiveista ja sellaisista emotionaalisista motiiveista kuin mielihyvän, ilon ja jännityksen tarve. Usein harrastuksen pääasiallisena liikkeellepanevana voimana on toimintamotiivi. Harrastukseen liittyvä toiminta voi siis olla tyydyttävää jo sinänsä tuloksista riippumatta.

Harrastukset ovat yhteiskunnallisesti merkittävää toimintaa, koska ne ohjaavat vapaa-aikana persoonallisuutta kehittävää toimintaa ja antavat sisältöä elämälle (emt. 39).

Metsämuuronen (1995, 21) on tutkinut harrastuksen alkamiseen vaikuttavia tekijöitä. Hän on muokannut oman määritelmän harrastuksesta ja harrastuneisuudesta:

Harrastuneisuus on suhteellisen pysyvä tietyn tyyppisiin toimintoihin positiivisävyisenä toimintavalmiutena yksilön toiminnallisella, kognitiivisella ja affektiivisella alueella ilmenevä jatkuva omaehtoinen suuntautuminen.

Harrastus voidaan ymmärtää harrastuneisuuden kohdentumisena tiettyyn asiaan, lajiin, tekniikkaan, välineeseen tai osa-alueeseen.

Määritelmänsä Metsämuuronen (1995) tarkentaa seuraavasti:

Harrastuneisuus on suhteellisen pysyvä ominaisuus. Mielenkiinto voi kohdistua monellekin osa-alueelle, mutta harrastuneisuus ymmärretään persoonallisuuden osa-alueeksi. Toiseksi harrastuneisuus kohdistuu tietyntyyppeihin toimintoihin. Harrastuneisuuden kohde on aluksi toiminta-alue esim. urheilu, taide, musiikki tai matematiikka. Vasta myöhemmin toimintakohde muuttuu tietyksi lajiksi (jalkapallo), tekniikaksi (maalauk), välineeksi (piano) jne. Tällöin puhutaan harrastuksesta. Harrastuneisuus on positiivissävyistä, koska harrastajan tunnereaktiot ovat positiivisia ja harrastaja saa tarpeilleen tyydytyksen. Toimintavalmius on harrastuneisuudelle ominaista. Siihen liittyy halu toimia omalla harrastusalueellaan kokonaisvaltaisesti ja monella tavalla. Harrastuneisuus ilmenee toiminnallisena, kognitiivisena ja affektiivisena aktiivisuutena. Harrastusten ollessa fyysisiä, fyysinen aktiivisuus painottuu. Kognitiivinen aktiivisuus taas painottuu, jos harrastukset ovat älyllisiä. Yleisesti harrastuksissa yhdistyvät kaikki osa-alueet, joista osa voi olla toisia enemmän painottuneita. Harrastuneisuus on jatkuvaa ja pitkäaikaista, pysyvää toiminnan kohdentumista tietylle alueelle.

Harrastuneisuus on omaehtoista suuntautumista. Harrastaja itse nauttii harrastamisestaan. Harrastuksen tulisi lähteä yksilöstä itsestään ja tyydyttää harrastajan tarpeita eikä mahdollisesti harrastajan vanhempien tarpeita. (Metsämuuronen 1995, 22-23.)

Metsämuuronen (1995, 36-37) esittää vielä, että harrastus on harrastuneisuuden ilmenemismuoto, josta voi seurata positiivisessa tapauksessa ilmiharrastus. Tällöin yksilö tyydyttää omat sisäiset tarpeensa ja realisoi motiiveitaan. Harrastuksen synnyttyä yksilö on taipuvainen sitoutumaan harrastukseensa. On myös huomattava, että ilmiharrastus voi muuttua harrastuneisuudeksi. Näin voi tapahtua erityisesti lasten harrastuksissa.

Jatkuuko ilmiharrastus vai loppuuko se, on monen tekijän tulos. Niitä ovat ainakin persoonalliset tekijät (lahjakkuus, minäkuva ja coping-ominaisuus eli

toimintatottumus), motivaatiotekijät (sisäiset ja ulkoiset motiivit) sekä resurssitekijät (aika, raha ja yleiset harrastusmahdollisuudet). Näiden lisäksi myös sosiaalisilla tekijöillä voi olla vaikutuksia.

Sitoutumisella tarkoitetaan Metsämuurosen (1995, 89-92) mukaan psykologisessa mielessä sitovaa lupautumista tai emotionaalista kiinnittymistä sitoutumisen kohteeseen. Sitoutuminen osoittaa, mikä on yksilölle tärkeää ja millä on merkitystä. Sitoutumiseen sisältyy usein pakko tai ainakin vapauden rajoitus, itsekontrolli ja itsehillintä. Sosniak (ks. Metsämuuronen 1995) esittää, että taitotason kasvaessa sitoutuminen harrastukseen lisääntyi, harrastaja koki olevansa jotain erikoista ja se kannusti häntä määrätietoiseen harjoitteluun. Hän esittää, että lapsen harrastuksen alkuvaiheessa sitoutuminen on lähinnä vanhempien sitoutumista. Vasta myöhemmin se muuttuu harrastajan omaehtoiseksi päämäärätietoiseksi toiminnaksi.

Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (1992, 63-66) on pohtinut vanhempien roolia lasten harrastuksissa. Hänen mukaansa varsinkin nousukauden vuosina lapset ovat kuin osa virheetöntä kokonaisuutta, heitä trimmataa ja puleerataan kuin näyttelyesineitä ja harrastukset on huolella valittu ns. hyvien harrastusten valikosta. Tällöin ne lapset, jotka ovat mukautuvia, pyrkivät miellyttämään vanhempiaan ja suostuvat useana iltana tapahtuvaan harrastukseen kuljettamiseen. Lapsen omille leikeille ja ajankäytölle ei ole mahdollisuutta, josta voi seurata se, että liiallinen mukautuminen tukahduttaa luovuuden. Vain leikissä voi niin lapsi kuin aikuinenkin olla aidosti luova. On tärkeää, että harrastaminen on sopusoinnussa lapsen sen hetkisen kehityksen kanssa. Ensimmäisten kouluvuosien aikana lapsi usein kiinnostuu vakavammin harrastamiseen. Hänen tarmonsä ohjautuu sosiaalisesti hyväksyttäviin mielihyvää tuottaviin toimiin ja lapsen tunne oman itsensä sekä ympäröivän maailman jäsentämisestä ja hallinnasta vahvistuu.

Lapsen harrastamiseen liittyy perheissä usein kuljettaminen ja aikataulujen laatiminen. Joillakin lapsilla harrastusten täyttämä ilta on kuin uusi koulupäivä. Parhaimmillaan harrastaminen tuo energiaa ja hyvän olon kokemuksia. Todellisuus voi olla toinen jos vanhemmat eivät tiedosta harrastamiseen liittyviä

haittavaikutuksia. Nykypäivän vanhemmilla on itselläänkin omat harrastuksensa, jotka vievät perheen yhteistä aikaa.

Omien jo aikuisten lasteni, lapsuuden ja nuoruuden harrastusten herättämien ajatusten pohjalta, sai alkunsa kiinnostukseni tutkia vanhempien vaikutusta lapsen harrastamiseen.

Oma harrastuneisuuden ja harrastuksen määrittelyni pohjaa Madsenin & Egiduksen (1974), Hirsjärven (1982) ja Metsämuurosen (1995) esittämiin määritelmiin. Lapsen mielenkiinto voi aluksi kohdentua monelle alueelle. On hyvä, jos vanhemmat tarjoavat lapselle mahdollisuuden tutustua erilaisiin lajeihin. Lapsen harrastuneisuuden mukaan yksilöityy se laji, jota lapsi oman kiinnostuksensa ja taipumustensa mukaan alkaa harrastaa. Lapsi nauttii harrastamisestaan ja se tyydyttää hänen tarpeitaan. Harrastukseen sitoutuminen osoittaa, mikä lapselle on tärkeää ja merkityksellistä. Lapsen taitotason kasvaessa harrastus muuttuu päämäärätietoisemmaksi toiminnaksi. Harrastuksilla on merkitystä persoonallisuuden kehittymiselle ja ne antavat sisältöä lapsen elämälle. Harrastuksista voisi sanoa, että ne ovat silta lapsuudesta nuoruuteen ja nuoruudesta aikuisuuteen.

3. VANHEMMUUS

3.1. Vanhemmuuden roolit

Vanhemmuus on laaja ja monitasoinen tehtävä, jonka sisältö herättää paljon keskustelua. Jokaisella meistä on vanhemmuuden sisällöstä mielikuvia, käsityksiä ja näkemyksiä. Psykologian ja kasvatustieteen tutkimustuloksissakaan ei ole yhtenäistä tai yhteisesti hyväksyttyä näkökantaa vanhemmuudesta, siitä mitä se on ja millä kriteereillä sitä arvioidaan, tai miten sitä määritellään eri ikäisten lasten vanhempien kohdalla. Yleinen käsitys on, että vanhemmat ovat lastensa ensisijaisia kasvattajia ja huolenpitäjiä. Ympäröivä yhteisö ja ihmiset, sukulaiset, naapurit, terveydenhuolto, päivähoito, koulu ja poliisi, asettavat vanhemmuudelle odotuksia. Myös lainsäätäjä on asettanut vanhemmuudelle edellytyksiä, ne löytyvät

lastensuojelulaista sekä laista lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 5 ja 10.)

Helminen & Iso-Heiniemi (1999) ovat laatineet vanhemmuuden roolikartan Jacob Levy Morenon (1889-1974) rooliteoriaan perustuen (liite1). Moreno on yksi ryhmäpsykoterapian uranuurtajista. Työnsä viitekehyyksi hän loi 1900-luvun alussa rooliteorian hahmottamaan ihmisten välisiä vuorovaikutussuhteita. Roolin käsite on keskeinen Morenon työssä. Rooleja voi kehittää ja omaksua läpi elämän. Morenon mukaan rooli on yksilön omaksuma toimintamuoto tietyllä hetkellä ja tietyssä tilanteessa, mutta aina suhteessa toisiin ihmisiin ja asioihin. Jokaisella ihmisellä on käytössään useita rooleja. Mitä enemmän rooleja vanhemmalla on käytössään sitä joustavampi hän äitinä tai isänä on. Vanhemmuuden keskeisimmät roolit kypsyvät vanhemmuuden myötä, eikä kaikkia rooleja ole meillä valmiina, vaan ne kehittyvät suhteessa ja vuorovaikutuksessa lapseen. Roolit voivat olla ylikehittyneitä, sopivasti kehittyneitä, alikehittyneitä tai kokonaan puuttuvia. Jokainen rooli kuvaa vanhemman kokemusta, identiteettiin kuuluvaa sisäistä toimintaa suhteessa lapseen.

Vanhemmuuden rooleja voidaan arvioida, roolit jaetaan kolmeen hierarkkiseen tasoon: toimintaroolit, tekoroolit ja operaatoroolit. Toimintarooleja ovat kaikki roolikartan pääroolit: huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja ja rajojen asettaja. Toimintaa ohjaavat motiivit, esimerkiksi motiivi lapsen hyvinvoinnista. Vanhempi tekee tekoja, jotka tukevat lapsen hyvinvointia, hän keskustelelee ja kuuntelee lasta. Alaroolit roolikartassa kuvaavat tekojen tasoa (tekoroolit). Tekoja ohjaavat tavoitteet esim. ruuan antajana. Operaatiotasolla kyse on konkreettisesta toiminnasta kuten makaronilaatikon valmistuksesta (operaatoroolit). (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 12-15.)

Kaikki roolikartan roolit ovat tärkeitä vanhemmuuden toteutumisessa. Eri roolit vain korostuvat lapsen kehityksen kuluessa. Tässä tutkimuksessani lapset ovat 7-12 -vuotiaita, joten keskityn tässä esittelemään erityisesti tätä ikäkautta koskevan osuuden kehityspsykologisesta näkökulmasta vanhemmuuden rooleihin.

Lapsi oppii sosiaalisia taitoja erityisesti kouluiässä, jolloin elämän opettajan rooli nousee vanhemmuudessa keskeiseksi. Lapsen ajattelu käsitteellistyy. Moraalin lapsi oppii suoraan kasvuympäristönsä tavasta elää. Vanhemman oikeudenmukainen suhtautuminen lapseen opettaa moraalista parhaiten. Lapsuudessa ja nuoruudessa opitut arvot ja asenteet jäävät suhteellisen pysyväksi osaksi persoonallisuutta. Hyväksytyksi tuleminen erityisesti kavereiden taholta korostuu kouluiässä. Ilman aikuiselta saatua arvostusta, lapsi saattaa hyväksytyksi tulemisen paineessa suostua mihin vaan.

Rajojen asettajan ja ihmissuhdeosaajan roolit nousevat vanhemmuudessa keskeisiksi lapsen tullessa murrosikään. Oma identiteettiään etsiessään lapsi tai nuori kapinoi aikuisten auktoriteettia, arvoja ja asenteita vastaan. Vanhemman antamat mallit ratkaisujen tekemisessä ja neuvottelemisesta luovat lapselle tai nuorelle mahdollisuuden tehdä valintoja ja harkita asioita. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 22-23.)

Vanhemmuuden roolikartassa on näkyvissä sekä pääroolit että alaroolit eli toiminnan ja teon tasot. Seuraavassa vanhemmuuden rooleja kuvataan perheen arkeen, elämään liittyvinä asioina ja tekoina.

Huoltajan rooli on erityisen tärkeä arkielämän ja säännöllisen perhe-elämän ylläpitämisessä ja rutiinien muodostamisessa. Pienen lapsen kohdalla huoltajan rooli on elintärkeä. Monilla huoltajan alarooleilla on yhteys myös rajojen asettajan ja elämän opettajan rooleihin.

Rakkauden antajana vanhempi luo naisellisen / miehisen itsetunnon ja itseluottamuksen pohjaa lapselleen. Yhtä tärkeää vanhempana on osoittaa rakkautta niin lastaan kuin itseään kohtaan. Kannustuksen ja arvostetuksi tulemisen kokemus on lapsen kehitykselle välttämätöntä.

Elämän opettajan rooliin kuuluu sosiaalisten taitojen ja tapojen opettaminen. Se minkälaisia suhteita lapsi oppii luomaan toisiin ihmisiin, vaikuttaa häneen koko elämän ajan. Lapsuudessa ja nuoruudessa omaksutut moraalit, arvot ja asenteet ovat kohtuullisen pysyviä.

Ihmissuhdeosaajaksi kasvetaan. Ihminen syntyy tuntevana ja tunteiden kehitys jatkuu läpi ihmisiän. Omien tunteiden ja tarpeiden tunnistaminen ja ilmaiseminen opitaan lapsuudessa. Positiivisen minäkäsityksen syntymisen edellytyksenä on kuulla myönteisiä asioita itsestään. Lapsi tarvitsee kokemuksia myös kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta.

Rajojen asettaminen on osa turvallisuutta. Vanhemman tehtävä on taata lapselle turvallinen lapsuus. Ilman rajoja kasvanut lapsi tuntee olonsa turvattomaksi. Lapsi tai nuori ilmaisee turvattomuuttaan esimerkiksi aggressiivisella käyttäytymisellä.

(Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 24-29.)

Vanhemmuus on sekä äitiyttä että isyyttä, ilman vanhempien (tai heitä korvaavien ihmisten) huolenpitoa lapsella ei ole elinmahdollisuuksia. Isyyden käsite on äitiyteen verrattuna ongelmallisempi. (Pulkinen 2002a, 120.)

Tutkimuskirjallisuudessa esiintyy monenlaisia vanhemmuuden kuvauksia. Uusikylän (2002, 166-167) mukaan vanhempi voi edistää lapsensa suotuista kehitystä esimerkiksi osoittamalla lasta kohtaan aitoa kiinnostusta, antamalla lapselle aikaa, kiittämällä lasta, välttämällä pettymyksen osoittamista lapsen epäonnistuessa, välttämällä vertailua sisaruksiin tai lapsiin, lisäämällä itsenäistä päätösvaltaa ja vastuullisuutta iän karttuessa, osoittamalla rakkautta, sallimalla kielteisten tunteiden ilmaisemista, mutta opettaen samalla että kielteisetkään tunteet eivät oikeuta loukkaamaan toista. Näin lapsesta kehittyy itseensä luottava, onnellinen, yhteistyökykyinen, tiedonhaluinen, luova, vastuuntuntoinen ja moraalisesti kehittynyt. Hänen mukaansa vanhemmat ovat lapsilleen malleja, esikuvia.

Vanhemmuuden ja työn yhteen sovittaminen on myös puhuttanut viime aikoina. Vanhemmat tekevät liian pitkää työpäivää, ovat kiireisiä ja uppoutuneita työhönsä, eivätkä ehdi riittävästi huolehtia jälkikasvustaan. On esitetty, että perheen parissa vietetyn ajan määrää voisi korvata sen laadulla. Viime aikoina on osoitettu, että satsaamalla harvoin perheen yhteisiin hetkiin kaikkensa, ei voi korvata

poissaoloon ja sen vaikutuksia. Vuoden 2001 perhebarometrin (Paajanen 2001) mukaan vanhemmista kolmannes oli sitä mieltä, että lapsille oli liian vähän aikaa. (Kinnunen & Mauno 2002, 104-105.)

Läsnäolon lisäksi vanhemmalta vaaditaan Pulkkinen (1984, 251-252; 2002a, 134-135) mukaan muutakin. Vanhemmat muovaavat lapsen ensimmäisen ja vaikutuksiltaan merkittävimmän kehitysympäristön. He rakentavat sekä lapsen kodin että keskeisen osan hänen kokemusmaailmastaan. Kotikasvatukseen piiriin kuuluu kodin piirissä tarkoituksellisesti välitetyt ja tarkoituksettomasti välittyvät vaikutteet, jotka suuntaavat lapsen kehitystä. Lapsi kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa perheenjäsenten ja muun sosiaalisen ja fyysisen ympäristön kanssa. Toisaalta ympäristö vaikuttaa lapseen, mutta toisaalta hän myös itse muoaa ympäristöään. Perhetutkimuksen päivillä Jyväskylässä esitti Tommi Hoikkala (ks. Pulkkinen 2002):

Kasvatus on pitkä ja hidas prosessi, jossa vanhemmat antavat lapselleen sellaisia aineksia ja siinä muodossa, että tämä pystyy vastaamaan olemassaolonsa peruskysymyksiin: miksi olen olemassa, mikä on tehtäväni, miten minun elämäni liittyy johonkin itseäni suurempaan kokonaisuuteen.

Kyseessä on tunteen ja tietoisuuden herättäminen lapsessa siitä, että hän on osa ketjua, että hän kuuluu johonkin ja että hänellä on elämäntehtävä. Hoikkalan mukaan kuulumisen ulottuvuuden kokeminen on koetuksella nykyisessä individualistisessa ja elämlyshakuisessa kulttuurissa. (Pulkkinen 2002a, 135.)

Lapsesta aikuiseksi – tutkimuksessaan Pulkkinen (1996) (ks. Pulkkinen 2002a, 141-144) on nimennyt vanhemmuuden laatua lapsilähtöiseksi tai aikuislähtöiseksi vanhemmuudeksi, voidaan myös puhua lapsilähtöisestä tai aikuislähtöisestä kasvatusilmapiiristä. Lapsilähtöisessä vanhemmuudessa on kysymys lapsen kehitystarpeiden ymmärtämisestä ja niihin vastaamisesta sekä tavoitteiden ja rajoitusten asettamisesta lapsen ja nuoren toiminnalle hänen kehitystasoonsa sopivalla tavalla, se ei kuitenkaan ole lapsen ehdoilla toimimista. Aikuislähtöisessä vanhemmuudessa vanhemmat toimivat mielijohteidensa, mukavuutensa,

vireystilansa, kiireensä ja omien tavoitteidensa mukaisesti, ajattelematta kasvavan lapsen tarpeita.

Pulkkinen (2002a, 143-144) jatkaa kasvatusilmapiirien luonteen määrittelyä johtamalla niistä neljä vanhemmuuden mallia. 1) Lämmin vanhemmuus sisältää tunneperäistä hoivaavuutta ja tietämystä lapsen toiminnoista, mutta rajoittavuutta vähemmän. Naisille tyypillisessä lämpimässä vanhemmuudessa (auktoritatiivisuudessa) on vähemmän rajoittavuutta kuin miehille ominaisessa lämpimässä vanhemmuudessa, joka lienee ymmärrettävissä perinteitä vasten. Lämpimien vanhempien oma psyykinen hyvinvointi on parempaa kuin kylmien ja sallivien vanhempien. 2) Kylmä vanhemmuus on tunneperäisesti etäistä. Varsinkin miehille ominaisessa kylmässä vanhemmuudessa (autoritaarisuudessa) on paljon rajoittavuutta, kun taas naisille ominaisessa kylmässä vanhemmuudessa myönteiset tunnekokemukset suhteessa lapseen ovat vähäiset. Molemmille on tyypillistä vähäinen tietämys lapsen toimista. 3) Sallivassa vanhemmuudessa on tunneperäistä hoivaavuutta, mutta tietämys lapsen toiminnoista on vähäistä, niin kuin rajoittavuuskin. 4) Korosteisessa vanhemmuudessa on paljon kaikkia kolmea ominaisuutta, hoivaavuutta, lasten toimintojen seuraamista sekä rajoittavuutta. Nämä vanhemmat ovat usein uskonnollisesti sitoutuneempia kuin muut.

Hoikkalan (1993) mukaan kasvatusmalleista puhumisen sijaan voitaisiin puhua perheen sisäisistä eri-ikäisten välisistä vuorovaikutusmalleista. Kasvattaa termiin liitetään usein kielteisiä sävyjä, kasvattamiseen kuuluu ulottuvuus, johon itseä ei haluta liittää. Samalla otetaan etäisyyttä vapaasta kasvatuksesta ja korostetaan rajojen asettamisen merkitystä, lapsen oman halun kehittymisen tärkeyttä tai turvallisen kasvuympäristön luomista vanhemmuuden sisältönä. Vastuullisessa vanhemmuudessa panostetaan lapsiin. Hyvien edellytysten luominen lapsen kasvulle koetaan velvoittavaksi tehtäväksi: huolenpito, ohjaaminen hyviin harrastuksiin, koulutuksen turvaaminen ja rajoittaminen. Vanhemmat puhuvat lapsista elämänsisältönä ja perhe organisoituu lapsen ympärille. Usein tätä sidettä ilmaisee nimenomaan lapsen harrastus. Lapsilta odotetaan paljon. Vastuullinen vanhemmuus on vahvaa vanhemmuutta. Hoikkala nimeää myös toisenlaisen vanhemmuuden haastattelemiensa vanhempien käsitysten pohjalta, se on salliva vanhemmuus. Tässä korostuu itsekasvattautuvan nuoren sekä kokemuksen

kasvattavuuden idea. Siinä ovat tärkeitä yksilöllisyyden korostus ja yksilön valinta, oman itsensä löytäminen on korostunut. Salliva vanhemmuus on Hoikkalan mukaan heikkoa vanhemmuutta. (Hoikkala 1993, 49-54.)

Vanhempien panostaessa lapseensa ja kaikkien perheenjäsenten arkielämän muodostuessa lapsen harrastuksen ehdoilla, herää kiinnostus syihin miksi näin on. Toteuttavatko vanhemmat omassa elämässään toteutumattomia haaveita lapsensa kautta? On kiinnostavaa tutkia, mitkä ovat vanhempien motiivit vaikuttaa lapsensa harrastamiseen.

3.2. Vanhemmat kasvattajina

Onko kasvatus pelkkää ”kasvamaan saattamista”, vai merkitseekö se kasvuprosessin tietoista ohjaamista? kysyy Puolimatka (1999, 15.) Vastaus riippuu näkökulmasta ja ihmiskäsityksestä. Eläinten jälkeläisilleen antama kasvatus on vain kasvamaan saattamista, koska eläinten kehitys on viettien ja vaistojen säätelemää. Ihmisen kehitys rakentuu arvonäkökohtien varaan, jolloin on olemassa parempia ja huonompia vaihtoehtoja.

Lapsi tarvitsee vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Mutta riittääkö tasavertainen vuorovaikutus, vai tarvitaanko sen lisäksi tietoista ohjausta? Sekä aristotelinen että rousseaulainen perinne ovat yhtä mieltä siitä, että kasvattaja ei luo ihmistä, hän vain auttaa lapsen luonnollista kehitystä ja normatiivista aktivoitumista siten, että lapsi voi kehittyä kypsään ja itsenäiseen ihmisyyteen ja tehdä elämänsä suunnan ratkaisevat valinnat mielekkäästi ja perustellusti. Jo antiikin filosofit Sokrates, Platon ja Aristoteles loivat perustan ajattelulle, jonka mukaan ihminen on arvotietoisuuden hallitsema olento, joka etsii korkeinta hyvää ja sen löytäessään voi kokea elämänsä mielekkääksi. Kristinusko liittyi tähän perinteeseen, lasta on kasvatettava hyveeseen. Aristotelis-kristillisen perinteen mukaan lapsen kehitystä on ohjattava, mutta ei mielivaltaisesti. Kasvatuksen tarkoituksena on auttaa lasta löytämään itsensä eikä muokata hänestä kasvattajiensa kopioita. Immanuel Kant (1795) onkin aikanaan ilmaissut tämän ongelman: ”Sen tähden on kasvatus suurin ongelma ja myös vaikein, mikä ihmiselle voidaan antaa.” (Puolimatka 1999, 15-21.)

Kasvatus edellyttää perinteisesti Puolimatkan (1999, 223) mukaan arvoja, jotka rakentavat kasvattajan kasvatuserusteet. Kasvatuksen arvonäkökulmasta seuraa, että kasvattaja ei pelkästään myötäile lapsen luontaisen säätelyn varassa tapahtuvaa kasvua, vaan pyrkii ohjaamaan tietoisesti lapsen kehitystä. Tietoinen pyrkimys ohjata sisältää oletuksen kasvatuksellisen auktoriteetin oikeutuksesta. Kiista vallan käytön ja auktoriteetin asemasta kasvatuksessa on jatkunut pitkään. Kehityspsykologisesta näkökulmasta tietty auktoriteetti on välttämätön. Lapsi jäsentää kokemukset havaintojensa pohjalta ja muodostaa niistä sisäisiä oletusmalleja, joiden avulla hän mieltää myöhempiä kokemuksia, jotka ylittävät hänen oman kykynsä jäsentää ja mieltää asioita. Aikuisen tuki on erityisen tärkeää elinkaaren murroskohdissa. Aikuisen kanssa lapsi oppii kehittämään kykyään ajatella, tahtoa, ennakoida ja rakentaa itselleen jäsentynyt elämäntarina. Auktoriteetin korvaa lapsen kasvaessa aikuiseksi hänen oma kypsytynyt valmiutensa kohdata asiat ja muodostaa niistä mielipiteet. (Puolimatka 1999, 237 ja 243-244.)

Korhonen (2002, 59) esittää, että vanhemmuus on moninaistunut nuorten sukupolvien, nykyisten vanhempien keskuudessa. Suhteisiin lasten ja vanhempien välillä on tullut senkaltaista vastavuoroisuutta, josta menneiden sukupolvien lapset tuskin osasivat edes uneksia. Monet nuoret vanhemmat kohtelevat lastaan ystävällisesti ja kunnioittaen sekä hyviin tapoihin ohjaten. Toisaalta näemme myös tilanteita, joissa vanhempi on hyvin ymmällään lapsensa kanssa esimerkiksi, kun lapsi saa kiukkukohtauksen kaupassa. Lisääntynyt tietoisuus lapsen haavoittuvuudesta on muuttanut aikuisten suhtautumista lapsiin. Vanhemmat saavat jatkuvasti tietoa siitä, mikä on lapselle hyvää ja mikä huonoa kehityksen kannalta. Ymmärrys lapsen haavoittuvuudesta johtaa liioiteltuna hemmotteluun ja ylihuolehtimiseen. Olosuhteiden luominen lapsen kasvua parhaiten tukevaksi tiedon avulla voi tuoda valtavia paineita, ja jopa liikaa yrittämistä sekä mahdollisten virheiden minimoimista kaikin tavoin. (Korhonen 2002, 65-66.)

Kalliala (2002, 96-97) on nimennyt kasvatuksessa tapahtuneen muutoksen epäröimättömästä kasvatuksesta epäröivään kasvatukseen siirtymiseksi. Epäröimättömät vanhemmat uskoivat tietävänsä, mikä on lapselle hyväksi. He tiesivät milloin on nukkumaanmeno aika, miten ruokapöydässä käyttäydytään sekä mikä on oikein ja väärin, eivätkä he epäröineet kertoa sitä lapsilleen. Epäröivät

vanhemmat sen sijaan eivät uskalla uskoa itseensä. He neuvottelevat ja suostuttelevat yrittäen saada lapsen haluamaan sitä, mitä haluavat lapsen haluavan. Epäröimättömät vanhemmat oikeuttivat tekonsa ymmärryksellä siitä, että lapsen elämä ei ole pelkkää haluamista vaan myös täytymistä. Oikeus olla päättämättä on joskus lapselle arvokkaampi asia kuin oikeus päättää, koska kyky päättää sisältää myös kyvyn kantaa vastuu seurauksista.

Lapsuutta ja aikuisuutta voi tarkastella suhdekäsitteinä, jotka eivät sulje toisiaan pois, vaan määrittyvät aina uudelleen suhteessa toisiinsa. Kun aikuisuus muuttuu, muuttuu lapsuuskin. Kasvattajina vanhemmat luovat suhteen tavallaan kahteen lapsuuteen: omaan lapseensa kasvavana ja kehittyvänä yksilönä (psykologinen lapsi) ja toisaalta kulttuurisesti määrittävään lapsuuteen (yhteiskunnallinen lapsuus), joka kehystää yksittäisten lasten elämää ja jonka kukin sukupolvi jakaa samaan aikaan lapsuutta elävien kanssa. (Korhonen 2002, 60-62.)

Värrin (1997, 25-28) mukaan kasvatuksen käsitys on sitoutunut hyvän elämän ideaaliin, tavoitteluun. Kasvatuksen määrittelyssä viitataan arvoihin, hyvään, jota kasvatuksessa tulee noudattaa (nykyisyys) ja siihen, mitä pyritään toteuttamaan (tulevaisuus) kasvatettavan parhaaksi. Hyvyys ei kuitenkaan ole ongelmatonta, vaan siihen liittyy tietämisen ja tietämättömyyden paradoksi, tunnetaan myös Menonin paradoksina. Kuitenkin, jotta kasvatusta olisi mahdollista ja eettisesti perusteltua, kasvattajalla on oltava näkemys hyvästä elämästä, vaikka hän ei lopulta tiedäkään, mitä se varsinaisesti on. Kasvatuksen lähtökohdat ovat aina kiinnittyneet yleiseen ja sosiaalisesti arvotettuun johonkin yleiseen ja yhteiseen hyvään. Kasvattaja ei voi paeta kasvatusvastuutaan. Kasvatusideaalien likimääräisyydestä huolimatta, hänellä on käsitys toimintansa päämääristä, kasvatustilanteen vaatimuksista ja soveliaista menetelmistä. Tällainen tilanteen edellyttämä tieto on aristotelisessä mielessä käytännöllistä tietoa, joka on mahdollista kasvattajan käytännöllisen järjen ansiosta. Kuten Aristoteles asian totesi: hyvä elämä ei toteudu elämään kuuluvista aktiviteeteista erillisenä.

4. MOTIVAATIO

4.1. Motiivit ja motiiviluokitus

Motivaatio on johdettu latinalaisesta sanasta *movere*, joka merkitsee liikkumista. Myöhemmin termiä on laajennettu tarkoittamaan käyttäytymistä virittävien ja ohjaavien tekijöiden järjestelmää. Motivaation kantasana on motiivi. Kun puhutaan motiiveista, viitataan usein tarpeisiin, haluihin, vietteihin ja sisäisiin yllykkeisiin sekä palkkioihin ja rangaistuksiin. Motiivit ylläpitävät ja ohjaavat yksilön käyttäytymisen suuntaa. Ne ovat päämääräsuuntautuneita, joko tiedostettuja tai tiedostamattomia. (Ruohotie 1998, 36.)

Hirsjärvi (1982, 119) tarkoittaa motiivilla voimaa, joka saa aikaan ja / tai ylläpitää päämäärään suuntautuvaa käyttäytymistä. Motiivi voi olla tiedostettu tai tiedostamaton, ulkoinen tai sisäinen, biologinen tai sosiaalinen.

Motiiveja voi olla useita ja ne voivat olla erilaisia. Motiivi on aktivoivien prosessien kategoria, jota määräävät osallistuvat aivokeskukset ja ne motivoivat tekijät, jotka aikaansaavat prosessit. Niitä voidaan myös luokitella, kuten Madsen ja Egidus jakavat motiivit viiteen eri ryhmään. (Madsen & Egidus, 1976, 20.)

Metsämuurosen tutkimuksen (1995, 51) mukaan eri harrastusalueiden motiiveja verrattaessa samoja Madsenin motiiviluokituksen mukaisia pääluokkia esiintyy kaikilla harrastusalueilla, mutta niiden lisäksi voidaan löytää uniikkeja – juuri tiettyä harrastusaluetta kuvaavia motiiveja. Harrastusta motivoimassa ja ylläpitämässä ilmenee sosiaalisia, kognitiivisia ja toimintamotiiveja.

Madsen & Egidus (1976, 20) jakavat motiivit orgaanisiin, emotionaalisiin, sosiaalisiin, älyllisiin ja toimintamotiiveihin:

Orgaaniset motiivit syntyvät muissa elimissä kuin aivoissa tapahtuvien prosessien tai tilojen seurauksena ja niihin vaikuttavat myös ulkoiset ärsykkeet. Orgaanisia motiiveja ovat mm. nälkä, jano, sukupuolivietti, kipu sekä mielihyvä. Orgaaniset

motiivit ovat biologiselta kannalta tärkeitä yksilön olemassa ololle. (Madsen & Egidus 1976, 20-23.)

Emotionaaliset motiivit ovat tunteita, jotka ohjaavat käyttäytymistämme elämän eri tilanteissa; tunnemme mielihyvää ja iloa, surua ja alakuloisuutta, pelkoa ja ahdistusta, vihaa ja taistelunhalua. Kaksi tärkeintä emotionaalista motiivia ovat pelko ja viha. Nämä tunteet ovat yhteydessä syvällä oleviin ihmisen tarpeisiin, taisteluun ja puolustukseen. (Madsen & Egidus 1976, 23-27.)

Pelkoa aiheuttavia ärsykeitä voidaan yhteisesti nimittää vaaran signaaleiksi. Pelko voi olla synnynnäistä, hankittua tai opittua. Hankittu pelko onkin tavallisin ja tärkein ihmisen toimintoihin ja suorituksiin vaikuttava motiivi. Kiitoksen puute motivoi ponnistelemaan kiitoksen saamiseksi ja kontaktin puute pyrkimään kosketuksiin muiden ihmisten kanssa. Pelon ja aggression aiheuttavat aina ulkoiset ärsykkeet.

Emotionaaliset motiivit tulevat usein esiin liian voimakkaina ja ovat siten ei toivottuja, koska ne ovat usein kognitiivisten prosessien ohjaamattomissa. Ärtymys ja viha saavat aikaan turhautumista, kun yksilöä estetään suorittamasta toimintoja, jotka tyydyttävät hänen tarpeensa. (Madsen 1972, 17-26.)

Sosiaaliset motiivit aktivoituvat sosiaalisissa tilanteissa. Ne voidaan määritellä ulkoisten tekijöiden synnyttämiksi, mutta psykologit sanovat niiden olevan yhteydessä emotionaalisiin motiiveihin. Sosiaalisia motiiveja ovat kontaktimotiivi, valtamotiivi ja suorituspotiivi, mutta myös alistusmotiivi, kateusmotiivi, idolin ihannointi, lojaalisuus, ylpeys, syyllisyyden ja häpeän tunteet.

Kontaktia hakevaa käyttäytymistä on esiintynyt kaikkialla maailmassa kaikkina aikoina. Kontaktimotiivi on sosiaalinen perusmotiivi ja se syntyy sellaisissa sosiaalisista tilanteista, jotka saavat yksilön etsimään kosketusta toisiin tai säilyttämään saavutetun yhteyden. Sosiaaliset motiivit korostuvat ryhmätilanteissa. Se voi saada yksilön tekemään tai jättämään tekemättä jotain sellaista, mikä on vastoin hänen omaa ajatustaan. Hänen on käyttäydyttävä ryhmän odotusten mukaisesti, toveripiirillä voi olla suuri motivoiva voima.

Valtamotiivi ja suoritusmotiivi kuuluvat itsetehostusmotiiveihin. Suoritusmotiivi syntyy kilpailutilanteissa, joko kahden tai useamman henkilön keskinäisessä kilpailemisessa tai yhden henkilön kilpaillessa itsensä kanssa. Suoritusmotiivi kehittyy jo varhaislapsuudessa ja sen voimakkuus riippuu siitä, missä määrin kasvatus tähtää itsenäisyyteen, omatoimisuuteen ja itseluottamukseen. Voimakkaan suoritusmotiivin omaavat henkilöt valitsevat keskivaikeita tehtäviä ja näin kohtalaisen suuren onnistumismahdollisuuden. (Madsen & Egidus 1976, 27-32.)

Madsen ja Egidus (1976) luokittelevat älyllisiin motiiveihin ryhmän motivoivia tapahtumasarjoja, jotka syntyvät aivokuoressa tapahtuvien kognitiivisten prosessien vaikuttaessa aktivointijärjestelmään. Tärkein älyllinen motiivi on uteliaisuus, toiselta nimeltään tutkimismotiivi, joka motivoi yksilöä jatkamaan eteenpäin vaikeuksista huolimatta. Jos epävarmuutta ja ristiriitaa aiheuttavat ärsykkeet ovat liian voimakkaita, ne synnyttävät paon uteliaisuuden asemasta.

Toimintamotiivit ovat tärkeitä liikkeelle panevia voimia ihmisen elämässä. Ne eroavat kaikista muista motiiveista sillä, että ne aiheutuvat ärsykkeiden puutteesta eli ärsykenälästä. Toimintamotiivit voidaan jakaa seuraavasti; liikkumisen tarve, luomisen tarve, tutkimisen eli uteliaisuuden tarve ja jännityksen tarve. Toisaalta ne ovat yleisen toimintatarpeen muunnelmia. Toimintamotiivia vastaa yhtä vastustamaton unimotiivi, toiminta ja uni vaihtelevat säännöllisenä vuorokausirytmänä, joka ohjaa ihmisen elintapoja. Aivot käsitetään aktiiviseksi elimeksi, jonka täytyy olla koko ajan toiminnassa päästäkseen terveeseen tasapainoon. Tutkimukset ovat osoittaneet, että äärimmäinen ikävystyminen aiheuttaa epänormaaleja psyykkisiä reaktioita, mikä vahvistaa, että toimintatarpeella on olennainen merkitys ihmisen mielenterveydelle. (Madsen & Egidus 1976, 34-36.)

4.2. Motiivien vuorovaikutus

Ihmisen tekemiseen vaikuttaa usein monet erilaiset motiivit yhtä aikaa. Suhteellisen pienestä motiivien määrästä syntyy monta yhdistelmämahdollisuutta, joita pysyvinä nimitetään motiivijärjestelmäksi, jonka liikkeellepanevat voimat purkautuvat ja

tyytyttyvät yhdessä ainoassa toiminnassa. Toiminnalle suuntaa antavia motiiveja tulee olla enemmän kuin yksi, jotta voidaan puhua motiivijärjestelmistä. Esimerkiksi toimintamotiivi yksinään saa ihmisen liikkeelle, mutta kun mukaan tulee suoritusmotiivi, ihminen haluaa olla taitava ja harjoittelee enemmän ja on kilpailunhaluinenkin. Kun vielä valtamotiivi alkaa vaikuttaa, erikoistutaan ja halutaan olla muita parempia. (Madsen & Egidus 1976, 37-39.)

Amerikkalainen psykologi Abraham Maslow (1970) on tutkinut, mitkä motiivit ovat muita voimakkaampia ristiriitatilanteissa. Hän on luokitellut motiivit viiteen ryhmään niiden tärkeyden ja vaikutusvoimakkuuden mukaan. Hän esittää motiivien keskinäiset voimasuhteet pyramidin muodossa. Tällöin alempana olevan motiivin eli tarpeen ensisijainen tyydyttäminen on edellytys ylemmän tarpeen tyydyttämiselle. Voidaan puhua myös Maslowin tarvehierarkiasta.

Kuvio 1: Maslowin motiivipyramidi (ks. Blanz & Mäkelä 1976, 9).

Neuvostopsykologi Aleksei Leontjevin (1977) väittämä on, että psyykkisten ilmiöiden ja ulkomaailman välillä on kohteellista toimintaa. Yksilön toiminta rakentuu hierarkkiseksi järjestelmäksi, jota vastaa analoginen motiivijärjestelmä. Motiivihierarkiat ovat Leontjevin mukaan yksilöllisiä ja ihmisten motiivihierarkioiden keskeiset motiivit voivat olla erilaisia. Motiivihierarkiat voivat erota myös motiivia toteuttavien tavoitteiden osalta: joku voi toteuttaa harrastussuuntautuneisuuttaan pelaamalla jalkapalloa, toinen yleisurheilemalla ja kolmas kirjallisuuspiirissä. (Ks. Nurmi & Salmela-Aro 2002, 14-15.)

On kuitenkin huomattava, että Maslowin ja Leontjevin ideat eroavat toisistaan. Maslowin mukaan tarvehierarkia on yleinen ja samanlainen kaikille yksilöille: se koostuu fysiologisista tarpeista sekä turvallisuuden, rakkauden, kunnioituksen ja itsetoteutuksen tarpeista. Leontjev taas korosti tarvehierarkioiden yksilöllisyyttä. Eri henkilöillä motiivien tärkeysjärjestys on erilainen. (Ks. Nurmi & Salmela-Aro 2002, 15.)

Madsenin (1972, 69-85) mukaan henkilöillä, joiden orgaaniset, emotionaaliset ja sosiaaliset motiivit ovat edes jonkin verran tyydytty, voi kehittyä toimintamotiivi. Vasta silloin ihmisellä riittää aikaa ja voimia tyydyttämään uteliaisuutta ja luomistarvetta, jotka kehittävät heidän kykyjään. Sen tähden yksityisen ihmisen ja yhteiskunnan pyrkimysten yhtenä tavoitteena pitäisi olla se, että mahdollisimman monet pääsevät tyydyttämään luomistarvettaan. Yksilölliset erot aiheuttavat kuitenkin aina poikkeuksia motiivien keskinäisiin voimasuhteisiin.

Motiivit voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia ja tiedostamattomien voidaan ajatella vaikuttavan tiedostettuihin motiiveihin. Keskityn pääasiassa tiedostettuihin motiiveihin ja motiivit ovat tekijöitä, joilla on vaikutusta lapsen harrastamiseen ja sen valintaan.

Tutkimuksessani on neljä motiividimensiota, jotka on muotoiltu Madsenin motiivityyppien pohjalta.

Motiividimensiot ovat:

1. Esikuvat, jotka vastaavat sosiaaliin motiiveihin kuuluvaa idolin ihannointia.

[kavereiden harrastuksen vaikutus]

[vanhemman halusta harrastaminen, pakosta]

2. Sosiaaliset tekijät, jotka vastaavat sosiaaliin motiiveihin kuuluvaa kontaktimotiivia.

[yhdessä oleminen toisten kanssa, vuorovaikutus, sosiaalistuminen]

3. Toiminta ja sen aikaansaama hyvän olon tunne, jotka vastaavat toimintamotiivia.

[ilo ja hyvä olo varsinaisesta tekemisestä]

4. Suoritusmotiivi, joka saa yksilössä aikaan halun harjoitella kehittyäkseen paremmaksi. (Valtamotiivin mahdollinen yhteisvaikutus = kilpailu ja halu olla kaikista paras, voittaa!)

[halu kehittyä ja oppia uutta, kilpailu itsensä kanssa]

[halu olla kaikista paras, kilpailu muiden kanssa]

Motiivit ja harrastukset ovat yhteydessä toisiinsa. Voidaan erottaa lasten omat motiivit harrastaa ja toisaalta vanhempien motiivit ohjata lasta tiettyihin harrastuksiin ja tukea niitä.

4.3. Motivaatio

Motivaation käsitteelle on tarjottu monenlaisia tulkintoja ja tulkintojen vivahteita. Yleisesti motivaation käsite liitetään inhimillisen käyttäytymisen selittämiseen. Tällöin käsitteen sisällöksi ei riitä pelkkä tapahtumien kuvaus. Motivaation tulisi lisäksi selittää, miksi jokin käyttäytyminen toteutuu. Tämän vuoksi motivaation ja siihen läheisesti liittyvän tarpeen käsitettä käytetään käyttäytymistä selittävänä periaatteena. (Hakkarainen 1990, 24.)

Myös belgialainen Joseph R. Nuttin (1984) liittyy motivaation ja käyttäytymisen tiiviisti toisiinsa. Nuttin esitti, että motiivi ei ole yksilön sisäinen ominaisuus tai voima. Niitä hän kutsui tarpeiksi. Motiivi on yksilön sisäisen tarpeen ja ulkoisen kohteen välinen suhde. Ihmisellä on mielikuva siitä, mikä häntä motivoi ja mihin hän pyrkii. Ensin ihminen muokkaa motiivit konkreettisiksi tavoitteiksi ja toteuttaa ne luomalla suunnitelmia ja strategioita päästäkseen tavoitteeseensa. Hänen ajatuksensa motivaatiosta relaationa, joka kohdistuu tiettyyn asiaan, on merkittävä ja keskeinen modernin motivaatiotutkimuksen kannalta. (Ks. Nurmi & Salmela-Aro 2002, 12-13.)

Motivaation ja käyttäytymisen linkittymistä toisiinsa voidaan selittää intention kautta. Ihmisen voidaan sanoa olevan motivoitunut silloin, kun hänellä on jokin intentio eli hänen toiminnallaan on jokin tavoite tai päämäärä. Intention sisältyy sekä toive päästä johonkin päämäärään että keinot saavuttaa se. Motivoidulla käyttäytymisellä tarkoitetaan toimintaa, joka välittyy intention kautta. Kaikki toiminta

ei ole motivoitua toimintaa, koska sillä ei ole tavoitetta tai päämäärää. (Byman 2000, 26.)

Motivaatio ilmiönä on aina myös tilannesidonnainen. Se voidaan jakaa tilannemotivaatioon ja yleismotivaatioon. Tilannemotivaatio liittyy aina tiettyyn tilanteeseen, jossa sisäiset ja ulkoiset ärsykkeet virittävät joukon motiiveja ja aikaansaavat ihmisessä tavoitteeseen suuntautuvaa käyttäytymistä. Tilannemotivaatio on luonteeltaan dynaamista ja se vaihtelee tilanteesta toiseen. Yleismotivaatio korostaa vireyden ja suunnan lisäksi käyttäytymisen pysyvyyttä. Yleismotivaatio nähdään asenteen synonyymina. Asenne on suhteellisen pysyvä, sisäistynyt ja hitaasti muuttuva reaktiovalmius. Motivaatio sen sijaan on lyhytaikainen ja liittyy vain yhteen tilanteeseen kerrallaan. Asenne vaikuttaa enemmän toiminnan laatuun, motivaatio siihen, millä vireydellä toiminta tehdään. Tilannemotivaatio on aina riippuvainen yleismotivaatiosta. (Ruohotie 1998, 41-42.)

Ruohotie (1998, 37) kuvaa motivaatio-ilmiotä kolmella ominaisuudella, jotka kaikki ovat merkittävässä roolissa yksilön käyttäytymisen kannalta.

- *Vireys, joka viittaa energiavoimaan yksilössä ja joka "ajaa" häntä käyttäytymään tietyllä tavalla.*
- *Suunta, joka viittaa toiminnan päämääräsuuntautuneisuuteen; yksilön käyttäytyminen on suunnattu jotakin kohti.*
- *Systeemiorientoituminen, joka viittaa yksilössä ja hänen ympäristössään oleviin voimiin, jotka palauteprosessin kautta joko vahvistavat hänen tarpeensa intensiteettiä ja energiansa suuntaa tai saavat hänet luopumaan toimintansa suunnasta ja suuntaamaan ponnistuksensa toisaalle.*

4.3.1. Sisäinen motivaatio

Sellaista motivaatiota, jossa toiminta sinänsä, ilman ulkoista kontrollia tai palkkiota, on motivoivaa, pidetään ihanteellisena. Tällöin toiminta itsessään motivoi yksilöä. Se on pitkään määritelty käyttäytymiseksi, joka tapahtuu ilman mitään erillistä palkkiota. (Byman 2000, 27.)

Sisäiselle motivaatiolle on ominaista se, että motivaatio on sisäisesti välittynyt. Sen lisäksi se on yhteydessä ylimmän asteen tarpeiden tyydytykseen; itsensä toteuttamisen ja kehittämisen tarpeet. (Ruohotie 1998, 38.)

Sisäisesti motivoitunut käyttäytyminen saa aikaan toimintaa, joka tapahtuu siitä riemusta ja tyydytyksestä, jota toiminta itsessään tuottaa. Sisäisesti motivoitunut henkilö ryhtyy toimintaan, joka kiinnostaa häntä. Hän ei odota materiaalista palkintoa eikä hän koe painostamista, vaan toimii omasta vapaasta tahdostaan. Sisäisesti motivoitunut henkilö on hyvin keskittynyt ja syventynyt tekemäänsä. Kun yksilö on sisäisesti motivoitunut asiaan, hän on myös kiinnostunut siitä. (Byman 2000, 28.)

Byman (2000, 31) lisää vielä, että sisäisesti motivoituneelle yksilölle annettu positiivinen palaute vahvistaa pätevyyden tunnetta ja lisää motivaatiota.

4.3.2. Ulkoinen motivaatio

Ulkoinen motivaatio ei saa aikaan yhtä myönteisiä mielikuvia kuin sisäinen motivaatio. Sitä ei yleensä pidetä toiminnan kannalta yhtä toivottavana. Tämä johtuu siitä, että ulkoista motivaatiota pidetään sisäisen motivaation vastakohtana. (Byman 2000, 30.)

Ulkoinen motivaatio on riippuvainen ympäristöstä. Sen on ulkoisesti välittänyt joku muu kuin henkilö itse. Tavallisesti se on yhteydessä alemman tason tarpeiden tyydyttämiseen; turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tarpeisiin. (Ruohotie 1998, 38.)

Bymanin (2000, 32) mukaan ulkoinen motivaatio voidaan määritellä myös orientaatioksi, jossa yksilöä motivoi toive voittaa jonkin auktoriteetin hyväksyntä tai täyttää yhteisön asettamat ulkoiset vaatimukset. Ulkoisesti motivoitunut toiminta on aina luonteeltaan instrumentaalista, sillä sen tavoitteena on jokin selvästi erottuva seuraamus tai sen välttäminen.

Ulkoinen motivaatio voidaan jakaa neljään eri luokkaan sen autonomisuuden tason mukaan (Deci & Ryan 1985 ja 2000). Kaikkein vähiten autonomista ja itse

määriteltyä on *ulkoisesti säädelty käyttäytyminen*. Se on aina ulkoisesti motivoitunutta. Tällaisen käyttäytymisen syynä on usein ulkoisten vaatimusten täyttäminen tai jonkin palkkion tavoittelu. Ulkoisen motivaation toisen luokan muodostaa *sisäistetty säättely*. Se käsittää tason, jossa säättely ikään kuin otetaan osittain osaksi minuutta. Vaikka sisäistetty säättely on sisäisesti ohjautuvaa, silti sen taustalla olevien syiden ajatellaan olevan ulkoisia, eikä ihminen tunne niiden kuuluvan täysin omaan minuuteensa. tällöin yksilön käyttäytymisen tavoitteena on välttää syyllisyyttä tai ahdistuneisuutta tai vahvistaa minää esimerkiksi ylpeyden tunteilla. Kolmannen luokan muodostaa *samastumisen kautta tuleva säättely*. Se on suhteellisen autonomista ja itse määriteltyä. Samastuminen heijastelee sitä, että jokin tavoite tai toiminta koetaan arvokkaaksi ja itselle tärkeäksi. Neljäs luokka on *integroitu säättely*, joka on kaikkein autonomisin ulkoisen motivaation muoto. Integrointia tapahtuu silloin, kun säättely on täysin sulautunut osaksi yksilön minuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että säättelyyn liittyvät arvot on punnittu ja sovitettu yhteen omien arvojen ja tarpeiden kanssa. (Byman 2000, 33-34.).

Peltosen & Ruohotienkin (1992, 19) mukaan sisäisen ja ulkoisen motivaation määritelmiä ei niiden erilaisista sisällöistä huolimatta voida pitää täysin erillisinä. Heidän mukaansa ne pikemminkin täydentävät toisiaan: ne esiintyvät yhtäaikaaisesti, joskin toiset motiivit ovat hallitsevampia kuin toiset.

Kannusteteorian (Peltonen & Ruohotie 1992, 58) mukaan kannuste määritellään yksilön ulkopuolella olevaksi ärsykkeeksi, jonka tarkoituksena on saada hänestä tavoitteellinen. Kannusteiden vaikutus sekä se, miten tehokkaasti ne vaikuttavat yksilön suoritukseen, riippuu yksilön tarpeista ja tavasta, jolla kannusteita tarjotaan. Vaikka käsitteet kannuste ja palkkio usein esitetään toistensa korvaavina tai synonyymeinä, niiden välillä on kuitenkin selvä ero:

- 1.Kannuste on palkkion ennakointia ja siitä tulee palkkio, kun se annetaan yksilölle.*
- 2.Kannuste ärsyttää ihmistä toimintaan, palkkio puolestaan tyydyttää tarpeen; edellinen virittää toimintaa, jälkimmäinen vahvistaa sitä.*
- 3.Kannusteet antavat vihjeitä siitä, että tietynlainen käyttäytyminen tuottaa tietyt seuraukset.*

Kannusteet voidaan heidän mukaan jakaa kolmeen ryhmään: 1) taloudelliset ja fyysisen ympäristön kannusteet, 2) vuorovaikutuskannusteet ja 3) tehtäväkannusteet.

Peltonen & Ruohotie (1992, 58) esittävät samassa yhteydessä motivaation kolmijaon: materiaallinen, sosiaalinen ja kasvumotivaatio. Ihmiset tyydyttävät tarpeitaan kannusteiden avulla. Toimeentulotarpeet tyydytetään pääsääntöisesti taloudellisten ja fyysisen ympäristön kannusteiden avulla. Vuorovaikutus muiden kanssa on olennaista liittymistarpeiden tyydyttämisessä. Kasvutarpeet voidaan tyydyttää suorittamalla mielenkiintoisia ja haasteellisia tehtäviä: käyttäytymistä motivoivat mm. menestymisen ja onnistumisen tunne sekä itsensä toteuttaminen.

Mitä palkkioiden käyttö saa aikaan? Mikä on niiden moraalinen puoli? Toivommeko lapsemme tekevän jotain vain palkkion takia vai toiminnan itsensä takia? Mitä tapahtuu tekemiselle kun palkkio loppuu? Ihminen on periaatteessa valmis muuttamaan käyttäytymistään palkkioiden toivossa. Sisäisen motivaation ohjaamana ihminen nauttii siitä mitä hän tekee ja todennäköisesti tekee sitä huolellisemmin ja antaumuksellisemmin kuin sellainen, joka tekee työtään vain palkkion vuoksi.

4.3.3. Motivaation loppuminen

Motivaatio on keskeinen ja ratkaiseva tekijä harrastusten jatkamisessa ja ylläpitämisessä. Kun motivaatio loppuu, harrastaminenkin loppuu tai latistuu.

Harrastuksen lopettamiseen, drop-out-ilmiöön on tutkimusten mukaan monia ja monenlaisia syitä. Metsämuurosen (1995, 51-54) mukaan yksi tärkeimmistä on yksilön muuttumiseen ja kehittymiseen liittyvät syyt. Erityisesti lapset ja nuoret kokeilevat useita lajeja ja lopettavat sellaiset, jotka eivät tunnu luontevilta. Muita ovat ulkopuolelta tuleva paine ja odotukset, jotka liian voimakkaina saattavat sammuttaa motivaation. Näin on erityisesti silloin kun harrastajan tavoitteet on asettanut joku muu kuin harrastaja itse. Myös harrastusmatkan pituus ja vaikeudet kulkemisessa ovat vaikuttavia asioita. Sisäisen motivaation laskeminen on

huomioitava syy harrastuksesta poisjäämiseen. Metsämuuronen esittää tutkimuksia, joiden mukaan harrastajan saama ulkoinen palkkio aiemmin miellyttävästä harrastuksesta on vähentänyt kiinnostusta ja motivaatiota. Erityisesti harrastajalle tärkeät ihmiset, kuten perhe, ystävät ja valmentaja ovat tutkimusten mukaan merkittävässä asemassa harrastuksen jatkumisessa tai lopettamisessa. Vanhempien kannustuksen ja kuuntelemisen puute sekä omien kavereiden, vertaisryhmän vaikutus on ilmeisen voimakas tekijä. Erityisesti tyttöjen kohdalla seuran, kaveripiirin, arvostuksella oli vaikutusta liikuntaharrastusten rajoittavia tekijöitä arvioitaessa. Valmentajaan kohdistettiin tyytymättömyys siitä, että kehitymiselle oli asetettu tiukkoja tavoitteita ja harrastuksesta oli kadonnut leikkimielisyys ja ilo. Sitoutuminen harrastukseen vaatii kaiken ajan eikä aikaa ole enää mihinkään muuhun.

5. LAPSEN KEHITYS IKÄVUOSINA 7 – 12

Erityisesti varhaislapsuuden ja puberteetin aikana kehitys etenee biologisten tekijöiden säätelemänä, kehitys perustuu kypsymiseen ja fyysiseen kasvuun ja se ilmenee kaikilla yksilöillä paljolti samalla tavalla. Kehitystekijöiden suhteellinen osuus kehityksen aiheuttajana ja säätelijänä vaihtelee iän myötä. Normatiiviset eli ikäsidonnaiset vaikutukset ovat lapsuus- ja nuoruusiässä voimakkaimpia. Toisaalta juuri tässä vaiheessa, lapsuus- ja nuoruusiässä, on paljon sosiaalisen järjestelmän säätelemiä yhdenmukaisuutta luovia asioita esimerkkinä koulunaloitusikä. (Kuusinen & Korkiakangas 1995, 99.)

Sveitsiläisen Jean Piaget`n kehityspsykologisen teorian mukaan ihmisen ajattelun ja tiedon muodot rakentuvat sen toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta, jolla yksilö sopeutuu ympäristöönsä. Piaget`lla on voimakas vaikutus ihmisen kehitystä ja oppimista koskevaan tutkimukseen sekä kannattajiensa että arvostelijoidensa työn kautta. (Lehtinen & Kuusinen 2001, 109.) Piaget`n teoriaa on kritisoitu Lehtisen ja Kuusisen (2001, 118) mukaan eniten vaiheajattelun mielekkyydestä, onko ihmisen kehityksessä tällaisia yleisiä kaikkien sisältöalueiden läpi käyviä kehitystasoja. Myös kehitysvaiheiden saavuttamiensa pätevyyttä on kyseenalaistettu, mutta jo

Piaget itse on todennut ikärajojen olevan enemmänkin esimerkinomaisia kuin täsmällisiä. (emt. 115, 118.)

Piaget (1988, 23 – 24) jakaa lapsen kehitysvaiheet seuraavasti:

- vastasyntynyt ja vauvaikäinen (0-2 vuotta)
- varhaislapsuus (2-7 vuotta)
- lapsuus (7-12 vuotta)
- nuoruusikä (12 v eteenpäin)

Amerikkalaisen Robert Havighurstin elämänkaariteoria käsittelee eri ikäkausien kehitystehtäviä ja niiden mukaisia vaiheita. Kussakin vaiheessa kehitys on sopeutumista tiettyihin vaatimuksiin ja odotuksiin, joita yksilön ympäristö ja yksilön biologinen kehitys asettavat, erityisesti sosiaaliset odotukset painottuvat.

Havighurst jakaa elämänkaaren kuuteen vaiheeseen:

- varhaislapsuus (0-6 vuotta)
- lapsuuden keskivaihe (6-12 vuotta)
- nuoruus (12-18 vuotta)
- varhaisaikuisuus (18-35 vuotta)
- keski-ikä (35-60 vuotta)
- myöhäsaikuisuus (60 v. -) (Kuusinen & Korkiakangas 1991, 128-129.)

Tutkimukseni lapset ovat iältään 11-12 vuotiaita, mutta ovat toimineet harrastuksensa parissa kuusi - seitsemän vuotiaasta asti, joten keskityn jatkossa ainoastaan tämän kehitysvaiheen tarkasteluun. Sekä Piaget'n että Havighurstin luokittelun mukaan he ovat siis jo selvästi ohittaneet varhaislapsuuden ja sijoittuvat lapsuuden tai sen keskivaiheen aikakautteen.

Parhaimmillaan harrastukset kehittävät lasta monipuolisesti tukien lapsen älyllistä, sosioemotionaalista ja moraalista kehitystä. Lapsen persoonallisuuden kehittymiselle harrastuksilla on myös merkitystä. Fyysisten harrastusten parissa fyysinen aktiivisuus painottuu ja vastaavasti älyllisten harrastusten parissa painottuu kognitiivinen aktiivisuus. Minäkäsityksen kehittymiselle on tärkeää sosiaalisessa vuorovaikutuksessa saatu positiivinen palaute sekä ryhmään kuulumisen tunne. Lapsen motorista kehitystä voidaan tukea esimerkiksi

liikunnallisella harrastuksella. Seuraavaksi onkin syytä tarkastella lyhyesti näitä osa-alueita 7-12-vuotiaiden lasten kehityksessä.

5.1. Sosiaalinen kehitys

Lapsen kehityksessä ikävuosina 7-12 tapahtuu suuria edistysaskeleita käyttäytymisessä ja sosiaalistumisessa. Kehityskaudelle ominaisia piirteitä ovat yksilöllisen keskittymiskyvyn edistyminen yksin työskennellessä sekä yhteistyötaitojen hallitseminen, kun työskennellään yhdessä. Lapsella on oma käsitys asioista eikä se enää sekaannu toisten mielipiteisiin, vaan hän osaa erottaa toisten käsitykset omistaan ja yhdistelee niitä. Lapsi alkaa ajatella itsenäisesti.

Sosiaalistumisen edistyminen on nähtävissä lasten ryhmäkäyttäytymisessä. Erilaisten sääntöleikkien myötä sosiaalisissa asenteissa näkyy selvä muutos. Lapsi omaksuu kieleensä käsitteen ”voittaa”. Voitto voidaan saavuttaa ja on tunnustettavissa jos yhteisiä sääntöjä on noudatettu ja peli on päättynyt. Lapset myös kontrolloivat toisiaan. (Piaget 1988, 62-64.) Keskinäisen kunnioituksen ja vastavuoroisuuden tuloksena kehittynyt oikeudenmukaisuudentaju vaikuttaa voimakkaammin kuin tottelevaisuus. Oikeudenmukaisuuden periaate on johdettavissa roolinoton periaatteesta, jossa olennaista on eläytyminen toisen ihmisen osaan, voidaan puhua myös sosiaalisen perspektiivin tajusta. (Wahlström 1991, 171, 176.)

Kun lapsi oppii Havighurstin (1991, 129) mukaan toimimaan ryhmässä, sääntöleikit ja erilaiset pelit kehittävät fyysisten ja sosiaalisten valmiuksien oppimista. Samalla lapsen oikeudentaju ja moraalिसääntöjen omaksuminen rakentuvat.

Sosiaalinen kehitys ei kuitenkaan ole yksi erillinen kehityksen säie, kuten kognitiivinen, emotionaalinen tai fysiologinen kehitys, vaan se on alue, jolla on syvälinen merkitys inhimillisen toiminnan kaikille puolille. (Ambrose 1982, 13.)

Sosiaalinen verkosto on tärkeä ihmisen psyykkisen hyvinvoinnin kannalta. Kouluikäisen verkosto jakaantuu viiteen osaan: perhe, muu suku, koulu, ystävät ja naapurit sekä viranomaiset. Ensimmäiset kolme edustavat pysyvyyttä, perinteitä ja pitempiaikaisia ihmissuhteita. Lopuissa suhteet vaihtuvat useammin ja ovat

lyhytaikaisempia. Kavereiden ja ystävien merkitys kasvaa kouluiässä. Lapselle ja nuorelle on tärkeää saada olla samanikäisten parissa ja samastua sekä tuntea kuuluvansa joukkoon. Vertaisten ryhmällä on vaikutusta lapsen ja nuoren kehitykseen ja olemiseen, eikä se aina ole vain positiivista. Vanhemmat joutuvat pohtimaan mikä on se kultainen keskitie lapsen itsenäisyyden ja sosiaalisen kehityksen tukemisessa? Yhdessäolosta ja joukkoon kuulumisesta syntyy hyvää tekevä luottamus siihen, että lapsi ja nuori kelpaa kaveriksi siinä missä muutkin. Toiset viihtyvät suuressa ja toiset pienemmässä toveriverkossa, toiset hakeutuvat kahdenkeskiseen suhteeseen. Kaveripiiri on varttuneemmilla usein kiinteä ja arvokas, siitä löytyvät tuki ja turva. Toveriryhmässä syntyvät usein todelliset ystävyudet. Ystävyys on aitoa ja vilpitöntä, mutta ystävyysuhteet eivät yleensä ole kovinkaan pitkäikäisiä. Kaverit ovat toisilleen hyvin suoria ja tuovat mielipiteensä toistensa tekemisistä selkeästi ilmi, mikä voi joskus aikuisesta tuntua julmaltakin. Kaveripiirin hyväksyntä on hyvin tärkeä, vahva me-henki vahvistaa lapsen sosiaalista identiteettiä. (Jarasto & Sinervo 1998, 113-122.)

Keskilapsuuteen kuuluu myös Pulkkinen (2002, 112-114) mukaan hyvin vahvasti ystävyysuhteiden merkityksen korostuminen. Muihin kuulumisen kokemus on yksi askel yhteisöön jäsentymisen oppimisessa, tunne vahvistaa perusturvallisuutta. Lapsi tarvitsee ympärilleen yhteisön, ryhmän, jonka jäsen hän on, jossa hänen panoksensa on tärkeä ja jossa hänellä on ystäviä. Syrjäytyminen on sitä, että ei tunne kuuluvansa mihinkään ryhmään, ei ole kenellekään tärkeä tai hyödyllinen. Vuorovaikutuksessa muiden kanssa lapsi myös oppii ymmärtämään ja hallitsemaan omia tunteitaan sekä ymmärtämään muiden tunteita ja sovittamaan erilaisia tarpeita yhteen. Sosiaalinen kehitys kytkeytyy roolinoton kehitykseen, kykyyn nähdä asioita ja tilanteita myös toisen ihmisen kannalta. lapset tarvitsevat kuitenkin aikuisen ohjausta ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa ja toisen näkökulman ymmärtämisessä, muuten on vaarana itsekeskeiselle, egosentriselle tasolle jääminen. On kuitenkin muistettava, että lapsi tarvitsee myös mahdollisuutta olla yksin lujittaakseen omaa sisäistä maailmaansa.

Harrastukset tarjoavat usein lapselle juuri tällaisia sosiaalisia verkostoja ja toisaalta lapset pääsevät niiden parissa harjaannuttamaan muitakin taitojaan, esimerkiksi yksilöllisyyden säilyttämistä ryhmäkontrollin ja vertailemisen paineissa.

Ryhmätoiminnan parissa lapset voivat yksilökeskeisen tekemisen lisäksi toimia ryhmänsä hyväksi ja saada kokea ryhmän hyväksymistä ja tunnustusta. Erityisesti joukkuepelissä nämä taidot ja kokemukset ovat saatavilla.

Kasvatuksen sosiaalistamistehtävään kuuluu tietojen ja taitojen sekä yhteisön arvojen ja normien välittäminen. Kasvatus sisältää jonkin arvomaailman, se voi olla tiedostettu tai tiedostamaton. Vanhempien välittämien käyttäytymismallien kautta lapsi saa kosketuksen kulttuurin ja kasvatuksen arvoperustaan. Mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä suuremman merkityksen saa kaveripiiri. Saman ikäisten parissa lapsi tuntee olevansa muiden kanssa taidoiltaan ja kyvyiltään tasavertainen. Koululaiset joutuvat ulkopuolisen arvioinnin kohteeksi ja kodin merkitys on viestittää lapselle, että hän on arvokas sellaisenaan.

5.2. Älyllinen kehitys

Lapsen itsekeskeinen asioiden ymmärtäminen muuttuu rationaaliseksi sulauttamiseksi eli järki ohjaa todellisuuden rakentamista. Lapsi oppii laskemaan ja pystyy rakentamaan atomisia selitysmalleja. Aineen säilyvyys on ymmärrettävissä, esimerkiksi vesilasiin sulanut sokeri on olemassa, kyseessä on aineen muodon muutos. Vähän myöhemmin lapsi toteaa vielä lisäksi sen, että nesteen painoon pitää lisätä sokeripalojen paino. Tilavuuden säilymisen ymmärtäminen selittää veden pinnan korkeuden tason. Tämä on lapsen maailman atomismia, lapsi selittää kokonaisuuden osien yhdistämisellä. Merkittävää on jakamisen ja osittamisen operaatiot ja päinvastoin yhdistämisen ja yhteenlaskun operaatiot, operaatiot järjestäytyvät kokonaisuuksiksi ja ne ovat palautettavia. (Piaget 1988, 65-70.)

Lapsen aikakäsitteen ymmärtäminen tapahtuu siten, että asetetaan tapahtumat peräkkäin ja toisaalta yhdistetään kestot. Nopeuskäsitteen tajuaminen on yhteydessä aikakäsitteeseen. Vielä yksi merkittävä valloitus on tilan käsitteellinen ymmärtäminen. (Piaget 1988, 71-72.)

Toiminnoista tulee operationaalisia kun kaksi samanlaista toimintoa yhtyy kolmanneksi toiminnoksi, joka on edelleen samanlaatuinen ja kun nämä kaikki yhdessä voidaan kääntää eli peruuttaa, palauttaa. Esimerkkinä eri pituisten

sauvojen asettaminen järjestykseen pituuden mukaan. Tällöin hän ymmärtää sarjaamisen, koska $A < B$ ja $B < C$, niin $A < C$. (Piaget 1988, 73-76.)

Piaget`n (1988, 79-80) mukaan lapsen ajattelu tulee loogiseksi vasta silloin, kun operaatiojärjestelmät noudattavat yhteisiä kokonaisuuden lakeja ja ovat 1) yhdistettäviä, 2) palautettavia eli käännettäviä, 3) suora operaatio kumoaa käänteisen operaation sekä 4) operaatiot voivat liittyä toisiinsa kaikin tavoin. Kun lapsi siis luopuu välittömästä omasta näkemyksestään ja pystyy ryhmittämään suhteita, hän saavuttaa johdonmukaisuuden ja ristiriidattomuuden, joka vastaa sosiaalisella tasolla yhteistoimintaa ja minän alistamista vastavuoroisuudelle.

Myös Havighurstin (1991, 129) kehitystehtäväteorian mukaan lapsi oppii lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen perustaidot ajattelutoimintojen saavuttaessa tietyn herkkyyksikauden yksilön biologisen kehityksen ja ympäristön odotusten mukaan kouluikäisenä.

5.3. Tunne-elämä, tahto ja moraali

7-12-vuotiaan lapsen tunne-elämä muuttuu ja kehittyy. Lapsen ensimmäiset moraaliset tunteet ovat saaneet alkunsa lapsen vanhempiaan tai muita aikuisia kohtaan tuntemasta kunnioituksesta. Uusi tilalle ilmestynvä tunne perustuu molemminpuoliseen kunnioitukseen, joka syntyy lasten vastavuoroisesti antaessa toisilleen yhtäläisen henkilökohtaisen arvon. Se saa kuitenkin alkunsa yksipuolisesta arvonannosta, kun yksilö pitää toista yksilöä jossain mielessä parempana, mutta tuntee kuitenkin itsensä jossain toisessa mielessä samanarvoiseksi. Tämän kehityksen seurauksena yksilöt arvostavat toisiaan kaikissa suhteissa ja keskinäinen kunnioitus vallitsee kaikessa arvostukseen perustuvassa ystävyudessa sekä yhteistyössä. Sääntöihin suhtautuminen muuttuu sekä lasten keskinäisissä että aikuisten ja lasten välisissä toiminnoissa. Sääntöjä ei noudateta pelkästään ulkoisen tahdon tuotteena, vaan yhteisymmärryksen aikaansaannoksena. (Piaget 1988, 80-82.)

Sääntöjen noudattamiseen liittyykin lapsella kognitiivista nautintoa. Kun lapsi kehityksensä tässä vaiheessa on oppinut ymmärtämään sääntöjä, luokitteluja ja

asioiden käänteisilmiöitä, hän nauttii tämän uuden ajattelutavan harjoittelemisesta leikeissään ja tekemisissään myös harrastuksensa parissa.

Ihmisten keskeisen arvonannon merkittävin tuote on Piaget`n (1988, 83-86) mukaan oikeudentunto, joka on lapsen moraalisisista tunteista voimakkaimpia. Ihmisten keskeinen arvonanto johtaa uuteen moraaliarvojen organisaatioon. Rehellisyys, oikeudentunto ja vastavuoroisuus muodostavat henkilökohtaisten arvojen rationaalisen järjestelmän. Ajatusten ja tunteiden säätelyn myötä päästään niiden lopulliseen tasapainomuotoon, joka on tahto. Tahto on melko myöhäinen ilmentymä ja tahdon toiminnat ovat läheisessä yhteydessä autonomisten moraalisten tunteiden toimintaan. Tahto on energian säätelijä, joka suosii tiettyjä pyrkimyksiä toisten kustannuksella. Tahto on tarpeen silloin, kun tietyn suuntaiset pyrkimykset ja aikomukset ovat ristiriitaisia. Voidaan sanoa, että kaikki yksilön toimintaan liittyvät tunteet ovat mukana energian säätelyssä. Näin esimerkiksi kiinnostus harrastusta tai työtä kohtaan, saa aikaan voimien löytymisen suoritukseen, kun taas kiinnostuksen puuttuminen pysäyttää tekemisen ja tarvittavan energian. Tahto ei ole intuitiivista vaan palautettavissa oleva säätelytoiminto. Se toimii kuten looginen operaatio, jolloin järki ohjaa ja johtaa hetkellisiä havaintoja palaamalla aikaisempiin tiloihin. (Piaget 1988, 86.)

5.4. Minä ja minäkäsitys

Käsite minä sisältää yksilön toimintojen ja käyttäytymisen kokonaisuuden, sen mitä henkilö on. Minäkäsitys on yksilön itsestään muodostama jäsentynyt, yhdenmukainen ja tietoinen käsitehavainto, johon sisältyy yksilön havainnot itsestään suhteessa muihin, tavoitteet, arvot ja ihanteet. Havainnot muodostuvat yksilön ympäristöstään saamien kokemusten ja niiden tulkinnan kautta. Niihin vaikuttavat vahvistaminen, yksilölle tärkeiden ihmisten arvioinnit sekä yksilön omat arviot käyttäytymisestään. Näin määriteltyyn minäkäsitykseen liittyy myös motivaatio, oppiakseen menestyksellisesti yksilön on nähtävä itsensä kykenevänä oppimaan. (Korpinen 1990, 8.)

Minäkuvaan sisältyvät Rauste-von Wrightin (ks. Korpinen 1990) mukaan odotukset, arvot ja arvostelmat: tavoitellun minän eli minäihanteen, jossa heijastuvat

ympäristön taholta tulleet vaatimukset ja odotukset. Kun ihminen suhteuttaa saamaansa palautetta ihanneminäänsä, tämä vaikuttaa hänen itsearvostukseensa. Coopersmith (ks. Korpinen 1990) on määritellyt itsearvostuksen yksilön omaksi henkilökohtaiseksi arvioinniksi itsestään, missä määrin hän uskoo olevansa kykenevä, merkittävä, menestyvä tai arvokas. Voidaan puhua hyvästä tai huonosta, korkeasta tai matalasta ja positiivisesta tai negatiivisesta itsearvostuksesta. Hyvästä itsetunnosta puhuttaessa yksilö kunnioittaa itseään ja pitää itseään arvokkaana, hän ei pidä itseään muita parempana eikä myöskään huonompana. Alhainen itsearvostus taas viittaa itsensä halveksimiseen ja kunnioituksen puutteeseen itseään kohtaan.

Itsearvostus ilmenee erityisesti sosiaalisessa käyttäytymisessä. Suhteet toisiin ihmisiin määräytyvät sen pohjalta, miten yksilö itseään arvostaa. Itsearvostuksen kehittämisessä on olennaista mielikuvan muodostaminen omasta toiminnasta ja sen vertaaminen asetettuihin tavoitteisiin. (Korpinen 1990, 10-12.)

Itsetuntoa voisi Keltikangas-Järvisen (1994, 17-23) mukaan nimittää myös itsearvostukseksi tai sitä voisi kuvata itseluottamuksen ja itsevarmuuden määrällä. Hyvään itsetuntoon kuuluu myös kyky arvostaa muita ihmisiä. Yksilö näkee oman arvonsa ja osaamisensa, mutta hänen minäkuvansa on totuudenmukainen, hän havaitsee ja tietää myös heikkoutensa. Hyvän itsetunnon tuntomerkkeihin kuuluu myös kyky kestää pettymyksiä ja epäonnistumisia, ilman että pettymykset samalla vaurioittavat itsetuntoa. Itsenäisyyden ja itsetunnonkin välillä on yhteys. Ihminen, jolla on hyvä itsetunto, uskaltaa asettaa itselleen muiden arvostuksista poikkeaviakin päämääriä ja pitää rohkeasti niistä kiinni, hän elää niin kuin haluaa.

Nykykäsityksen mukaan ihmisen minäkäsitys on ensisijaisesti opittua. Lapsi luo omaa maailmaansa ja minäänsä, kun hän on vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Perusta minäkäsitykselle luodaan jo varhaislapsuudessa. Lapsen kehittyessä hänen minäkäsityksensä jäsentyy ja vakiintuu. (Piekkari 1998.)

Pulkkisen (2002, 14) mielestä lapsen elämänpiiri muodostuu kolmesta eri osasta: kodista, koulusta ja yksityisestä vapaa-ajan elinpiiristä. Kolmesta elämänpiiristä lapsi voi saada kolmisäikeisen kokemuksen: minulla on, minä osaan ja minä olen.

Vaikka joltain alueelta voi saada nämä kaikki kokemukset, antaa koti pääasiassa tunteen ”minulla on”, koulu tunteen ”minä osaan” ja vapaa-aika tunteen ”minä olen”. ”Minä olen” - kokemuksien kautta lapsi rakentaa minuuttaan ja saa elämäänsä mielekkyyttä. Elämänpiirit tukevat lapsen älyllistä, sosioemotionaalista ja moraalista kehitystä.

Ihmiseksi kasvaminen tapahtuu myös Scheininin & Niemivirran mukaan sosiaalisten suhteiden moniulotteisessa verkossa, jossa vanhemmilla, opettajilla sekä ikäisryhmällä on merkittävä vaikutus. Näitä vaikutelmia yksilö muokkaa, järjestelee, arvioi ja tallentaa muistiinsa, itseään koskevaan käsitysjärjestelmään. Saadaksemme hyväksyntää joudumme ottamaan huomioon ympäristön odotuksia ja arvostuksia. Itsetunnon Scheinin (1990) on määritellyt yleistyneeksi käsitykseksi omasta arvosta. Itsetunto on melko pysyvä ydin myöhemmälle kokemiselle ja toimii viitekehyksenä kokemuksille. Se on keskeinen tekijä toiminnan itsesäätelyssä. (Scheinin & Niemivirta 2000, 11-13.)

Minäkäsityksen muodostumista voidaan tarkastella prosessikäsittein: itsearvostuksen kehittymisenä, itsetuntemuksen lisääntymisenä ja itseluottamuksen vahvistumisena. Minäkäsitys kehittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa saadun palautteen kautta. Palaute lisää ja täsmentää yksilön itsetuntemusta, sitä millainen olen ja mitä osaan. Itsetuntemus ohjaa realistiseen tavoitteen asetteluun, jolloin onnistumisen kokemukset ovat mahdollisia. Onnistuminen vahvistaa itseluottamusta ja lisää pätevydentunnetta ja sillä on vaikutusta myös onnistumisen odotukseen. Tällöin yksilö uskaltaa asettaa itselleen uusia tavoitteita, laajentaa ihanneminäänsä ja hankkia uusia merkityksellisiä kokemuksia sekä liittyy kokemuksiin minäkäsitykseensä. Vanhemmilla, opettajilla ja kavereilla on tärkeä rooli palautteen antajina sekä samaistumisen malleina yksilön omaksuessa erilaisia rooleja. Yhteisön arvot siirtyvät ensin vanhempien kautta osaksi lapsen ihanneminää. Vanhemmat asettavat lapselleen tavoitteita ja odotuksia eikä ole yhdentekevää miten ne viestitään lapselle. Vanhempien kasvatustapojen yhteyttä lasten itsearvostukseen on tutkinut Coopersmith (1967) ja Rogers (1964) (ks. Korpinen 1990). Heidän mukaansa tärkein itsearvostukseen vaikuttava asia on lapsen kokemus vanhempien rakkaudesta. Lisäksi käyttäytymisen ohjaamisella ja lapsen kunnioittamisella sekä toimintavapaudella tiettyjen rajojen puitteissa oli

positiivisia vaikutuksia. Myöhemmin koulu ja siihen liittyvät ihmissuhteet sekä nykyiset tiedotusvälineet vaikuttavat lapsen rakentuvaan minäkäsitykseen. Yleiseen itsearvostukseen vaikuttaa voimakkaimmin se ympäristö, jonka piirissä yksilö tietyssä kehitysvaiheessa toimii ja jossa hän joutuu ratkomaan kehitystehtäviään. (Korpinen 1990, 15-17 ja 20-21.)

Palautteella voidaan suuresti vaikuttaa ihmisen itsetuntoon. Vaikka minäkäsitys olisikin vahva, jokainen tarvitsee palautetta muilta ihmisiltä. Annettavan palautteen tulee olla riittävän konkreettista. Palautteella on kaksi perustehtävää: korjaava, joka karsii virheitä sekä ei-toivottua käyttäytymistä ja motivoiva, joka vahvistaa toivottuja, tavoitteenmukaisia toimintoja. Positiivinen palaute annetaan ensin, sitten siirrytään virheiden korjaamiseen ja lopuksi vielä palataan positiivisiin kommentteihin. Palautteessa tulee erottaa persoona ja toiminta. Tunnustusta pitäisi antaa myös osittaisesta onnistumisesta ja jopa pelkästä yrittämisestä. (Piekkari 1998.)

Suomalaiseen kasvatustraditioon ei kuulu kiittäminen. Lapsen suoritus sinänsä on kiitoksen ansaitseva, eikä vasta hyvä ja aikuista tyydyttävä lopputulos. Ihminen ei asetakaan itse tekemiselleen tavoitteita ja koe onnistumista, vaan tavoitteet tulevat ulkopuolelta. Silloin onnistumistakin säätelevät muiden vaatimukset sekä vertailu muihin ihmisiin eikä oma tunne. Ulkoinen ja sisäinen palkinto pitää erottaa toisistaan. Ulkoinen palkinto tulee ulkopuolelta, kun joku muu arvioi lapsen suorituksen riittävän hyväksi. Sisäinen palkinto taas on lapsen itsensä kokema riemu suorituksesta. Itsetuntoa kohottava palaute on sisäinen. Lapsen kiittäminen on tärkeää, mutta ”liiallisella” tai väärään asiaan kohdistuvalla kiittämisellä voidaan – hyvän itsetunnon sijasta – aiheuttaa lapsessa suorituspainetta ja liian korkea vaatimustaso. (Keltikangas-Järvinen 1994, 132-135.)

Itsetunnon yhteydessä voidaan Keltikangas-Järvisen (1994, 176-177) mukaan puhua myös perimästä, vaikka se ei olekaan perinnöllinen ominaisuus. Joillakin perinnöllisillä ominaisuuksilla on vaikutuksia lapsen itsetunnon kehitykseen. Sitä synnynnäistä erilaisuutta, joka tekee jokaisesta ihmisestä yksilön, kutsutaan temperamentiksi. Temperamentti on ihmisen käyttäytymistyyli, hänen yksilöllinen tapansa reagoida asioihin. Temperamentilla tarkoitetaan lapsen tapaa vastata

ympäristöön ja ilmaista itseään, lähinnä herkkyyttä reagoida erilaisiin asioihin ja reaktioiden voimakkuutta. Temperamentti selittää esimerkiksi toisten ihmisten nopean innostuvuuden asioista ja kiinnostuksen uusien ihmissuhteiden solmimiseen. Ihmisen persoonallisuus kehittyy synnyntäisen temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena sen mukaan, miten ympäristö on tukenut lapsen omaa temperamenttia ja miten ympäristön, vanhempien odotukset ovat sopineet yhteen lapsen ominaislaadun kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2004, 9-13.)

5.5. Fyysinen ja motorinen kehitys

Kouluikäinen lapsi hyvin motorisesti hyvin vilkas: omat ja yhteisleikit sisältävät paljon motorista taitoa ja ketteryyttä vaativia suorituksia. Fyysistä kehitystä tukee lapsen omista lähtökohdista ja tarpeista lähtevä monipuolinen liikunta. Hän hyppää narua, kiipeilee, juoksee, hiihtää, luistelee ja ajaa pyörällä. Harrastuksissakin motoriset taidot esimerkiksi soittamisessa sorminäppäryys ja sujuvuus ovat oleellisempia kuin soittamisen taiteellisuus.

Fyysisessä ja motorisessa kehityksessä ilmenee kasvua, joka on tiettyyn suuntaan etenevää muutosta esimerkiksi kehon koon, muodon ja taitojen muutokset. Motoriikan kehitykseen vaikuttaa ennen kaikkea kypsyminen eli maturaatio. Maturaation säätelemä kehitys etenee tietyssä järjestyksessä ja on jaksottaista eri herkkyyksikausineen. Lapsen motorinen kehitys seuraa hermojärjestelmän kehitystä. Harjoittelulla ei saada tuloksia, jos lapsi ei ole fyysisesti kypsynyt suorittamaan tiettyjä motorisia toimintoja. Keskushermoston, luuston ja lihaksiston kehittymisen myötä liikkuminen tulee hallitummaksi ja sensorisen integraation kehittyessä hienomotoriset taidot kehittyvät. (Kalliopuska 1987, 77-97.)

Lapsen hermoston ja aistien toimintavalmius ja kypsyminen on yhteydessä myös liikunnalliseen kehitykseen. Aistien tuottaman tiedon yhdistäminen on yksi liikuntasuorituksen edellytyksistä. Liikunnallisten taitojen oppiminen (motorinen alue) on aina yhteydessä tunnealueeseen (affektiivinen) ja tiedolliseen (kognitiivinen) alueeseen. Liikunnallisen kehityksen tukemiseen kuuluvat nämä kaikki alueet. Ihmisen tahto ja tunne määrittelevät mitä opimme ja mitä emme. (Karvinen, Hiltunen & Jääskeläinen 1991, 55.)

Motoriset perustaidot voidaan jakaa kolmeen ryhmään: tasapainotaidot, liikkumistaidot ja esineenkäsittelytaidot. Ensimmäiset kouluvuodet ovatkin näiden taitojen ja niiden yhdistelmien oppimista ja harjoittelemista. Lapsen fyysinen kasvu vaikuttaa liikuntataitojen lisäksi koulutyössä tarvittaviin hienomotorisiin taitoihin sekä arkielämän taitoihin. Hienomotoriset ja havaintomotoriset taidot ovat oppimisvalmiuksien keskeisiä osa-alueita. Havaintomotorisella oppimisella tarkoitetaan aistihavaintojen vastaanottamista ja tulkitsemista tarkoituksenmukaisella tavalla. Aistikanavista tärkeimpiä ovat näkö-, kuulo-, tunto- ja kosketusaisti. Ihmisen toimintaa ohjaavat lisäksi yhteisaistimukset: kehontuntemus, oikean ja vasemman kehonpuoliskon havaitseminen ja yhteistyö, kehonosien välinen yhteistyö sekä etäisyyksien, ajan ja suuruussuhteiden arvioiminen. Näitä yhteisaistimuksia lapsi tarvitsee oppiakseen lukemaan, kirjoittamaan ja piirtämään. (Luukko & Huisman 2002, 197-199.)

Koulun aloittaminen merkitsee lapsen elämässä monella tavalla muutoksia ja lasten kehityksen yksilöllisyydet on havaittavissa. Leikki-ikänsä loppuvaiheessa ja valmiuksien lisääntyessä lapset omistautuvat itsensä kehittämiseen. Tyttöjen ja poikien välillä ei ole eroa vielä tässä vaiheessa. Perusliikkeet, joita ovat seisominen, käveleminen, juokseminen ja hyppääminen, on opittu kypsymisen seurauksena. Lapsi tarvitsee harjoitusta liikkeiden automatisoitumiseksi, jotta hänellä on riittävän pohja mahdollisille lajitaitojen hankkimiselle myöhemmässä lapsuusiässä. Herkkyyksikausien aikana lapset oppivat taitoja helpommin ja nopeammin kuin missään muussa kehitysvaiheessa. Liikunnallisille suorituksille ovat kuntotekijät edellytyksiä. Yksinkertaisimmatkin liikkeet vaativat tietyn voiman ja ne suoritetaan tietyllä nopeudella. Kuntotekijöitä ovat nopeus, kestävyys, voima ja notkeus. Voimalla tarkoitetaan lihasten suorituskykyä. Etenkin lapsilla luonnollinen monipuolinen liikunta saa aikaan riittävän voiman kehittymisen. Myöhemmin lapsuusiän loppuvaiheessa, murrosikänsä kynnyksellä, nuoret ottavat ensiaskeleita kohti aikuisuutta. Se alkaa fyysisillä muutoksilla ja niitä seuraavat psyykkiset muutokset. Nuorelle suuri murrosvaihe on muuttuvaan ruumiiseensa sopeutuminen. Kasvupyrahdykset voivat aiheuttaa ohimenevää kömpelyyttä liikeratojen uudistuessa. Liikunnalla on tärkeä tehtävä kehon hallinnan oppimisessa. Sukupuolten väliset erot alkavat korostua. Tyttöjen fyysinen kehitys on noin kaksi vuotta poikien kehitystä edellä. Poikien ja tyttöjen

liikuntasuorituksetkin alkavat eriytyä. Pojilla korostuvat taidon kunnioittaminen ja kamppailulajit. Tytöillä korostuvat ilmaisullinen ja rytminen liikunta. Mutta molemmat sukupuolet kiinnostuvat ryhmäpeleistä. (Karvinen, Hiltunen & Jääskeläinen 1991, 56 ja 110-114.)

5.6. Sukupuolierot – eroavuudet harrastuneisuudessa

Hyvät harrastukset tarjoavat lapsille onnistumisen kokemuksia ja iloa. Lapsilla on monipuolisia harrastuksia: musiikkia, tanssia, jääkiekkoa, jumppaa, lukemista, keräilyä, tietokoneita ja partiota sekä yleisurheilua. Pienille lapsille riittää harrastukseksi leikki, mutta myöhemmin harrastukset löytyvät usein urheiluseuroista ja erilaisista opistoista.

Vuoden 2001 perhebarometrin tutkimusaineisto (Paajanen, 2001) kerättiin postikyselynä 2000 suomalaiselta 5-, 8- ja 11-vuotiaiden lasten huoltajilta. Kyselyhetkellä 77 % vanhempien lapsista osallistui ohjattuun harrastustoimintaan. Vanhemmilta kysyttiin: mihin ohjattuun harrastustoimintaan lapsenne osallistuu?

Tyttöjen keskuudessa useimmin mainittu harrastus oli tanssi, johon ryhmään kuuluivat baletti, tanhu, jazztanssi ja kilpatanssikin. Toiseksi eniten mainintoja saivat jumppa ja pianonsoitto. Jumppaan kuuluivat aerobic, voimistelu, telinevoimistelu ja rytminen kilpavoimistelu. Tyttöjen suosiossa olivat myös ratsastus, partio ja urheilukerhot. Poikien listan kärjessä ehdottomasti eniten mainintoja sai jalkapallo ja toisena oli salibandy ja kolmantena jääkiekko. Mainintoja saivat poikien keskuudessa myös urheilukerhot sekä partio ja uinti. (Paajanen 2001, 8 ja 47.)

HARRASTUS, tytöt	n	HARRASTUS, pojat	n
1. tanssi	108	1. jalkapallo	147
2. jumppa	92	2. salibandy	107
3. pianonsoitto	92	3. jääkiekko	90
4. ratsastus	71	4. urheilukerhot	61
5. urheilukerhot	68	5. partio	50
6. partio	66	6. muut kerhot	45
7. srk:n kerhot	51	7. uinti	44

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan tyttöjen keskuudessa yksilölajit ovat suosituimpia. Poikien mielestä taas joukkuelajit, erilaiset pelit ovat mieluisimpia.

Harrastuskartoituksia on Suomessa tehty vuodesta 1926 lähtien. Metsämuuronen (1995) on tehnyt vertailuja 1926 aineiston ja 1990 aineiston välillä tutkimuksessaan 1995. Vaikkakin vertaaminen on vaikeaa, hän on tehnyt joitakin ilmeisiä johtopäätöksiä harrastusten ilmenemisestä. Liikuntaharrastuksen määrä on pysynyt suhteellisen ennallaan, noin puolet nuorista harrastaa liikuntaa jossakin muodossa. Sen sijaan taide-, lukemis- ja musiikkiharrastusten määrä on kasvanut huomattavasti vuodesta 1926. (Metsämuuronen 1995, 23-27.)

Pääkaupunkiseudun ala-asteen liikuntaluokkien, 3-6-luokkien oppilaille tehdystä kyselystä selviää mitä harrastuksia oppilailla oli keväällä 2003. Henna Salmelan (2004) tutkimuksessa kyselyyn vastanneiden lasten (9-12-vuotiaita) harrastukset suosituimmuusjärjestyksessä:

LAJI	LASTA	HARRASTAJISTA
1. jalkapallo	55	85% poikia
2. jääkiekko	36	94% poikia
3. salibandy	19	18% poikia
4. tanssi	16	100% tyttöjä
5. koripallo	15	80% tyttöjä
6. yleisurheilu	14	50% tyttöjä
7. partio	11	85% tyttöjä

Liikunnallinen harrastus on sekä tyttöjen että poikien suosiossa edelleen. Tilanne oli sama Metsämuuronen (1995) että Paajasen (2001) tutkimuksissa. Lajien suosituimmat ovat jalkapallo, jääkiekko ja salibandy, joiden harrastajista suuri osa on poikia. Tyttöjen keskuudessa suosituin harrastus oli tanssi ja seuraavana listalla oli koripallo. Yleisurheilun harrastajista puolet oli tyttöjä ja puolet poikia. Joukkuelajit ovat selvästi pojille ominaisempia harrastuksia kuin tytöille, vain koripallo joukkuelajeista on tyttöjen suosiossa. Partio oli edelleen selvästi suosituimpaa tyttöjen keskuudessa. Tälle listalle ei noussut partion lisäksi muita ei-liikunnallisia harrastuksia, kuten esimerkiksi soittaminen tai kuvataidekoulu. Tähän

on selityksenä se, että tutkimus tehtiin liikuntaluokkien oppilaille, jotka kaikki olivat tutkimustulosten mukaan laajasti sosiaalistuneet liikuntakulttuuriin.

5.7. Luovuus ja lahjakkuus

Luovuus on Kari Uusikylän (Uusikylä & Piirto 1999, 6-8 ja 47-54) sanojen mukaan jokaisen ulottuvilla, mutta toisaalta se on erityislahjakkuuksien ylin taso. Luovuus voi ilmetä vapaana itsensä toteuttamisena harrastuksissa, kotipiirissä tai työssä. Olennaista luovuudessa on se, että ihminen uskaltaa tehdä jotain itseään tyydyttävää, jotain uutta ja omaperäistä. Lapsen luovuus voidaan saada kukoistamaan tai hiipumaan pienilläkin teoilla, joskus parilla sanalla. Howard Gardnerin (ks. Uusikylä & Piirto 1999) mukaan luovuuden monimutkainen luonne on tiedostettu ja nykyään tutkijat kiinnittävät enemmän huomiota yksilön motivaatioon, psykofyysiseen kehitykseen, persoonallisuuteen ja kognitiivisiin tekijöihin. Luovuus on kontekstuaalista, se heijastelee niitä piirteitä, joita yksilöä ympäröivässä kulttuurissa arvostetaan ja se herää inhimillisten tuotteiden avulla, ympäristön stimuloimana. Gardner uskoo, että samalla tavalla kuin ihmiset eroavat toisistaan älykkyyden lajien alueella, he voivat suuntautua kykyjensä perusteella sille alalle, joka heillä on kaikista vahvin. Jokaisella luovuuden lajilla on alkuperä normaalissa käyttäytymisessä, luovuus on jokaisen lapsen ulottuvilla. Lapsia tulee rohkaista luovuuden eri aktiviteetteihin: ongelmanratkaisu, teorianmuodostus, lajityypin kehittäminen, suunniteltu suoritus ja tilannekohtainen suoritus sekä tarjota heille malleja ja tilaisuuksia harjoitella luovuuden eri muotoja.

Luovuus voi ilmetä monin tavoin, koska yksilön äly, persoonallisuus ja ajattelutyyli voivat liittyä toisiinsa monenlaisina yhdistelminä. Robert Sternberg jatkaa vielä, että luovuuden tutkimukseen tulee ottaa mukaan myös sosiaalisen ympäristön vaikutus. Lasten elinympäristöt ovat erilaisia, on sellaisia joissa luovuutta tuetaan, mutta on myös sellaisia joissa luovuus pyritään tukahduttamaan. Luovan yksilön persoona, luova prosessi ja prosessin tuloksena syntyvän produktin muodostama kokonaisuus on luovuustutkimuksen selkein tutkimusalue. Jokaiseen luovuuden osa-alueeseen sisältyy omaperäisyyttä ja epätavallisia ratkaisuja, luovuus on olennaisesti kykyä kehittää jotain aivan uutta. (Uusikylä & Piirto 1999, 18.)

Humanistipsykologi Abraham Maslow puhuu luovuudesta osana oman itsensä toteuttamista. Hän löysi paljon luovuutta tutkiessaan tavallisia ihmisiä. Hänen mukaansa vanhemmuus ja lasten kasvattaminen edellyttävät yhtä paljon luovuutta kuin runon kirjoittaminen. Kun ihminen toteuttaa luovasti itseään, on yksilö tärkeämpi kuin tuotos. Maslow`n mukaan luovuus on elämälle kuin auringonpaiste, itseään toteuttavalla luovuudella on yhteys psyykkiseen terveyteen. Tärkeää on itsensä hyväksyminen, tällöin vapautuu energiaa luovuuden palvelukseen. Kun jokin tehtävä musiikin, tieteen tai urheilun alalta on sopusoinnussa ihmisen itselleen asettamien tavoitteiden kanssa, psyykkinen energia virtaa kuin itsestään. Mihaly Csikszentmihalyi on tutkinut tätä flow-kokemusta ja kuvailee sitä näin: tietty toiminta nousee niin nautinnolliseksi, että kaikki muu sen rinnalla on toisarvoista. (Uusikylä & Piirto 1999, 31-33 ja 65-66.)

Kun lapsi alkaa omasta halustaan ja kiinnostuksestaan harrastaa sellaista lajia, johon hänellä on taipumuksia, hän saa asiantuntevassa valmennuksessa ja ohjauksessa hyviä kokemuksia. Hän nauttii tekemisestään. Positiivinen palaute ja kannustus ovat lasta motivoivia ja niillä on vaikutusta myös harrastuksen jatkumiseen.

Valmentaja-lehden artikkelissa (5/2005) toimittaja toteaa että, lahjakkuuden tutkija Kari Uusikylän mukaan kaikissa ihmisissä löytyy luovuutta ja lahjakkuutta. Yksinkertaisimmillaan lahjakas ihminen voidaan määritellä älykkääksi. Lahjakkuuksia voidaan tunnistaa tiettyjen persoonallisuus- ja käyttäytymispiirteiden avulla. Synnynnäistä lahjakkuutta on olemassa, mutta kukaan ei synny esimerkiksi voimistelijan geenillä varustettuna. Ympäristö, persoonallisuus ja oma motivaatio vaikuttavat, jos ja kun lahjakas juniori haluaa kehittyä huippu-urheilijaksi. Jossain vaiheessa on tehtävä valinta huipulle pyrkimisestä. Huipuksi tulemiseen pitää olla sisäinen halu, mikään ei korvaa sisäistä motivaatiota. Uusikylän mukaan lapsilla kehityksen erot ovat niin suuria, että erityislahjakkuuksien havaitseminen varhain on vaikeaa. Lahjakkuuden kehittymisen kannalta on välttämätöntä, että lahjakas juniori pääsee koko ajan esille harjoituksissa ja kilpailuissa. Todellisia huippuja tulee niistä, joiden innostus riittää myös harjoitusten ja kilpailujen ulkopuoliseen harjoitteluun. (Saarnivaara 2002.)

Kasvatusvastuu ja kasvatusoikeus ovat vanhemmilla. Heidän tehtävänsä on päättää miten heidän lapsensa lahjakkuutta nuorena kehitetään, toivottavasti lasta kuunnellen. Lasten, jotka ovat oppineet, että heidät hyväksytään tekemisensä perusteella eikä ihmisinä, yksilöinä, tasapainoinen kehitys vaarantuu, kun heiltä vaaditaan kohtuuttomia. Suomessa on vain vähän sellaisia vanhempia, jotka ovat päättäneet kasvattaa lapsestaan monipuolisen ihmelapsen. Heidän suhtautumisensa lapseen ja ylenmääräinen ylistäminen voi olla haitaksi lapsen persoonallisuuden kehitykselle. (Uusikylä 1992, 106-109.)

Lahjakkaat lapset ja nuoret ovat usein muita herkempiä ja heihin voidaan kohdistaa ylimääräisiä odotuksia. Frey (1991) (ks. Uusikylä 1992) muistuttaa, että lapsi voi olla älyllisesti hyvin kehittynyt, mutta tunne-elämältään lapsi. Lahjakaskin lapsi tarvitsee tunnustusta ja kiitosta. Vasta kun yksilön turvallisuuden ja rakkauden tarpeet on tyydytetty, hän kykenee kehittämään lahjakkuuttansa. (Uusikylä 1992, 118-119.)

Jo pienillä lapsilla voidaan Metsämuurosen (1995, 92-95) mukaan tunnistaa lahjakkuus jollekin alueelle kohonneen mielenkiinnon, innostuksen ja toiminnassa tapahtuneen tyydytyksen avulla. Leitesin (ks. Metsämuuronen 1995, 93) esittää, että toiset yksilöt ovat toisia lahjakkaampia kuin muut ikätoverinsa monilla alueilla, mutta oman alan valikoituminen vahvistuu vasta iän myötä. Harrastuksen yhteydessä lahjakkuudella tarkoitetaan sitä, onko harrastajalla taipumuksia tiettyyn lajiin. Erityisesti harrastuksessa pysymiseen taitavuus ja yleensäkin lahjakkuus jossakin lajissa voi olla määräävämpi tekijä kuin motivaatio.

6. TUTKIMUSONGELMAT

Harrastukset ovat tärkeä osa lapsen kehitystä. Harrastamiseen ja harrastuksen valintaan liittyy monenlaisia asioita. Koulu on lapsen työtä, mutta sen lisäksi hänelle jää runsaasti vapaa-aikaa, josta osaa lapsi voi täyttää harrastuksilla. Koulussa lapsi on tietyllä tavalla muottiin ahdettuna, sen jälkeen hänellä on luontainen tarve toteuttaa itseään ja harrastukset palvelevat lapsen tätä tarvetta. Lasten harrastuksia on tutkittu paljon ja eri tutkimukset vahvistavat saman asian: vain osa lapsista harrastaa aktiivisesti. Perusta monipuoliseen vapaa-ajan käyttöön luodaan

lapsuudessa, vanhemmilla on tässä merkittävä rooli. Tutkimusten mukaan monipuolisesti ympäröivän yhteiskunnan kanssa tekemisissä olevien perheiden lapsilla on käsitys monenlaisten asioiden ja harrastusten olemassaolosta. (Kinnunen 1992, 163-173.)

Tutkimuskohteeni ovat harrastavien lasten vanhemmat. Tutkimuksessani selvitän miten vanhemmat ottavat huomioon harrastuksen merkityksen ja merkittävyyden lapselleen. Harrastuksen valintaan voivat vaikuttaa monet tekijät. Motiiveista olen muodostanut motiividimensiot (ks. luku 4.), jotka käsittelevät esikuvien, sosiaalisten tekijöiden, toimintamotiivien ja suoritusmotiivien vaikutusta lapsen harrastuksen valintaan. Lapsen kehitystason huomioiminen on myös kiinnostukseni kohteena. Lisäksi tutkin toteuttavatko vanhemmat lapsensa harrastuksen kautta omia toteutumatta jääneitä lapsuuden ja nuoruuden haaveitaan.

Tutkimukseni pääongelma on:

Miten ja miksi vanhemmat vaikuttavat lapsensa harrastuksiin?

Tutkimusongelma tarkentuu seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä ovat vanhemman mielestä lapsen motiivit harrastaa lajiaan?
2. Mitkä ovat vanhempien motiivit ohjata lapsi tietyn harrastuksen pariin ja tukea häntä siinä?
3. Mikä on vanhempien rooli lapsen harrastuksissa?

7. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

7.1. Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus, ja tutkimusmenetelmäni sisällön analyysi teemahaastattelulla saadusta aineistosta.

Haastatteluksi nimitetään tutkimuksen tiedonkeruutapaa, jossa henkilöiltä kysytään heidän omia mielipiteitään tutkimuksen kohteesta ja vastaus saadaan puhutussa

muodossa. Haastattelijan tehtävänä on kuvan välittäminen haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja tunteista. Haastattelu on sosiaalinen vuorovaikutustilanne. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 41.)

Haastattelun etu on joustavuus. Haastattelija voi toistaa kysymyksen, oikaista väärinkäsityksen ja keskustella tiedonantajan, haastateltavan kanssa. Haastattelun toinen etu on sen joustavuus, koska kysymykset voidaan esittää tarkoituksenmukaisessa järjestyksessä. Haastattelukysymykset on hyvä antaa tiedonantajille etukäteen. Käytännössä tämä tulee tehtyä siinä kun haastattelusta sovitaan, tällöin tutkimus on tutkimuseettisesti pätevä. Haastattelija voi tehdä havaintoja tiedonantajasta, haastateltavasta, miten hän painottaa sanottavansa ja mitä hän kertoo ilmeillään. Haastatteluun voidaan valita sellaiset henkilöt, joilla on kokemusta ja tietoa tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 74-76.)

Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu etenee etukäteen valittujen teemojen mukaan. Teema-alueisiin liittyvät kysymykset muotoillaan puoliavoimeen muotoon ja niillä pyritään saamaan merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 77.) Kohdennetussa haastattelussa tiedetään, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn asian ja kaikkia haastateltavan ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tulkita tällä menetelmällä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47-48.)

Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. Sillä halutaan kuvata jotain ilmiötä tai tapahtumaa ja ymmärtää tiettyä toimintaa. Haastateltavien valinnan tulee olla harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. Tutkimusraportissa on kerrottava miten aineisto on hankittu. Empiirisessä tutkimuksessa yksi tapa ratkaista aineiston riittävyys on puhua saturaatiosta eli kylläntymisestä. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa haastateltavat eivät tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87-92.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen suorittamisesta. Tutkijan on kerrottava lukijalle, millä perusteella tulkintoja esitetään. Tutkija voi rikastuttaa tutkimusselostetta suorilla haastatteluotteilla. Tapaustutkimukselle on ominaista se, että kaikki ihmisistä ja

kulttuuria koskevat kuvaukset ovat ainutlaatuisia, ei ole kahta samanlaista tapausta. Perinteiset luotettavuuden ja pätevyyden arvioinnit eivät sellaisenaan sovi laadulliseen tutkimukseen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 216-218.)

7.2. Haastattelut ja haastateltavat

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston tulee olla tarkoituksenmukaista, ei sattumanvaraista. Perheille asettamani vaatimukset olivat seuraavanlaiset: asuu pääkaupunkiseudulla, lapsia vähintään kaksi, lapsella harrastusta takana vähintään viisi vuotta ja haastattelun piiriin kuuluva lapsi on 11-12 – vuotias. Haastattelin pääkaupunkiseudulla asuvia vanhempia, tarkemmin äitejä. Aineistoni koostuu neljästä haastattelusta. Lapset ovat haastatteluhetkellä 11-12 vuotiaita ja he ovat harrastaneet lajiaan vähintään viisi vuotta. Haastattelun piiriin kuuluvia lapsia oli yhteensä kuusi, kolme tyttöä ja kolme poikaa. Aineistossa on kaksi kaksosparia, tytöt ja pojat. Perheistä kaksi on kaksilapsisia ja kaksi viisilapsisia. Vaikka perheistä oli valittu tietty lapsi haastattelun aiheeksi, kaikki vanhemmat kertoivat monen kysymyksen vastauksissa muistakin perheen lapsista, ei ainoastaan siitä tietystä.

Haastattelut tapahtuivat haastateltavien kotona ja haastattelua koskevat lapset eivät olleet läsnä. Haastattelut kestivät 20-40 minuuttia ja nauhoitin haastattelut digitaalisella sanelukoneella. Teemahaastattelun kysymykset ovat liitteessä 2.

Haastattelut on tallennettu cd-levylle äänitiedostoina ja ne ovat tutkimuksen tekijän hallussa. Tähän pro gradu työhön on lasten nimet muutettu. Tilanteet olivat rauhallisia, keskustelu oli luonnollista ja aikaa oli riittävästi.

HAASTATELTAVA	LAPSEN NIMI	HARRASTUS	HARRASTUSAIKA	LAPSEN IKÄ	LAPSIA PERHEESSÄ
A	Jaana	taitoluistelu	7 vuotta	12 vuotta	2
B	B1 Arto	jalkapallo	5 vuotta	11 vuotta	5
	B2 Ville	golf	1,5 vuotta	11 vuotta	
C	C1 Liisa	viulun soitto	6 vuotta	12 vuotta	5
	C2 Maija	partio ratsastus	5 vuotta 2 vuotta	12 vuotta	
D	Pekka	jääkiekko kitaran soitto	7 vuotta 2 vuotta	12 vuotta	2

7.3. Aineiston analyysi

Tuomen ja Sarajärven (2002, 93-96) mukaan sisällön analyysiä voidaan pitää sekä yksittäisenä metodina että teoreettisena kehyksenä, joka on liitettävissä erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Tässä tutkimuksessa sisällön analyysiä käytetään laadullisen aineiston analyysimetodina. Laadullinen analyysi voi olla induktiivista tai deduktiivista tulkintaa käytetyn päättelyn logiikan mukaan.

Fenomenologis-hermeneuttisen perinteen mukaisessa aineistolähtöisessä analyysissä puhutaan aineiston kuvauksesta, analyysistä, jolla tarkoitetaan merkityskokonaisuuksien jäsentymistä, esittämistä ja tulkintaa, sekä merkityskokonaisuuksien eli synteisien arviointia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 102.)

Aineiston kuvaileminen on itse analyysin perusta. Kuvaukset tulee sijoittaa aikaan, paikkaan ja ympäröivään kulttuuriin. Asiayhteyttä kuvaava tieto eli kontekstietieto on avain merkitysten ymmärtämiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 147.)

Aineiston luokittelu on olennaista analyysille. Tallennettu tutkimusaineisto, haastattelut, kirjoitetaan tekstiksi eli litteroidaan. Aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysi on kolmivaiheinen prosessi, jonka osat ovat 1) aineiston pelkistäminen eli redusointi, 2) aineiston ryhmittely eli klusterointi ja 3) teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi. Pelkistämävaiheessa auki kirjoitetusta aineistosta etsitään tutkimustehtävän kysymyksillä kuvaavia ilmaisuja. Ryhmittelyvaiheessa samaa asiaa tarkoittavat käsitteet yhdistellään ja ryhmitellään. Seuraavassa vaiheessa valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Aineiston abstrahointia eli käsitteellistämistä jatketaan niin kauan kuin se on mahdollista. Sisällön analyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa empiirisestä aineistosta lähdetään kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110-115.)

Kvalitatiivisen aineiston raportin kirjoittamisen tarkoitus on välittää mahdollisimman elävä kuva haastateltavien maailmasta ja haastattelun kohteena olevasta ilmiöstä. Suorilla haastatteluotteilla tutkija vahvistaa argumentointiaan. Tutkija esittää myös omia yhteenvetojaan, tulkintojaan ja päätelmiään kaikista haastatteluista liittämällä

ne johonkin teoriaan. Aineiston esittämiseen liitetyt lainaukset tekevät siitä vivahteikkaan. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 192-195.)

Kirjoitin haastattelut auki sana sanalta, jättäen pois vain joitakin täytesanoja tai toistoja. Haastatteluista kertyi aineistoa ykkösen rivivälillä ja fonttikoolla 12, yhteensä 12 sivua. Purkamisen jälkeen luin haastatteluaineistoa läpi uudestaan ja uudestaan. Jäsentelin sitä ensin alleviivaamalla eri väreillä yksittäisiä sanoja tai ilmauksia. Teemoittelin, yhdistelin ja luokittelin niitä samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien löytämiseksi tutkimusongelmien mukaisesti. Lopuksi kokosin teemojen alle kaikki niihin liittyvät ilmaisut ja aineisto muotoutui teemahaastattelun teemojen mukaisesti. Sijoitin väliin asiaa kuvaavia suoria lainauksia mielenkiinnon ylläpitämiseksi sekä tutkimuksen luotettavuuden pohjaksi. Aineistosta kiteytyneitä teemoja vertasin tutkimuksen teoriaosuuden tietoon. Tavoitteenani oli teoriatiedon, aineistoni ja analyysin vuorovaikutus. Aineistoni tulkinnan ja päättelyn esitän tutkimustuloksina tutkimusongelmien mukaan luokiteltuina.

8. TUTKIMUSTULOKSET

8.1. Vanhempien käsityksiä lapsen motiiveista harrastaa

Ensimmäinen tutkimusongelmani oli, mitkä ovat vanhemman mielestä lapsen motiivit harrastaa harrastustaan. Tätä varten muodostin motiividimensiot Madsenin motiivityyppien pohjalta (ks. luku 4.2.). Vanhempien vastauksista kävi ilmi, että kaikkiin neljään luokkaan sisältyviä tekijöitä oli vaikuttamassa lasten harrastamiseen, eniten oli sosiaalisiin taitoihin ja esikuvan vaikutukseen liittyviä mainintoja.

Sosiaaliset tekijät tulivat kaikkien haastateltujen vanhempien vastauksista esiin. Kaikkien vanhempien mielestä oli tärkeää, että lapsen sosiaaliset taidot vahvistuvat ryhmässä. Lapsen luontainen kontaktimotiivi saa aikaan kaverisuhteiden syntymistä, mikä oli myös vanhempien mielestä merkityksellistä. Näiden kavereiden kanssa ollaan myös harrastuksen ulkopuolella. Sosiaalisen verkoston

tärkeydestä ihmisen psyykkiselle hyvinvoinnille puhuvat myös P.Jarasto ja N.Sinervo kirjassaan Kouluikäisen lapsen maailma. (1998, 113-122.)

”Tietysti joukkuepelit on sikäli tärkeitä, että ne myöskin sosiaalistavia.” (B)

”Siellä on kaverit, nykyään parhaat ystävät on luistelun kautta.” (A)

Toiminta-dimension alle kuuluu toimintamotiivi, jonka mukaan toiminta itsessään saa aikaan hyvän olon ja on siksi tekemisen arvoista. Toimintamotiivithan voidaan Madsenin & Egiduksen (1976, 34-36) mukaan jakaa muun muassa liikkumisen tarpeeseen ja luomisen tarpeeseen, jotka molemmat tulivat esiin vanhempien haastatteluista. Liikuntaa harrastavien lasten vanhemmat korostivat osana harrastusta olevan liikkumisen ja musiikkia harrastavien lasten harrastuksessa on tärkeää myös ilon kokeminen.

”Jotta ihan sellasta liikkumista ja vastapainoa koululle tulisi tarpeeksi ja että saa toteuttaa itseensä siinä missä on hyvä.” (B)

” Se tuo iloa ja siksi toiseksi, et on kivaa ja mielekästä tekemistä.” (C)

Suoritusmotiivi, joka saa aikaan lapsessa halun harjoitella ja kehittyä harrastuksessaan paremmaksi, vaikuttaa kuitenkin harvoin yksinään. Motiivien vuorovaikutuksesta syntyvät motiivijärjestelmät antavat suuntaa toiminnalle. Sosiaalisiin motiiveihin Madsenin & Egiduksen (1976, 27-32 ja 37-39) mukaan kuuluvat suoritusmotiivi ja valtamotiivihan ovat itsetehostusmotiiveja. Suoritusmotiivi saa aikaan yksilössä halun kehittää taitojaan. Kun mukaan tulee myös valtamotiivi, näiden yhteisvaikutuksesta yksilö haluaa erikoistua ja kilpailla, olla muita parempi taidoiltaan. Myös Piaget`n (1988, 62-64) kehityspsykologisen teorian mukaan kilpailu ja kilpaileminen ovat luontaista kouluikäiselle lapselle. Kaikissa tutkimukseeni kuuluvissa lajeissa on kilpailua. Kuitenkin vain liikuntaa harrastavilla pojilla oli suoritusmotiiviin ja valtamotiivin yhteisvaikutuksesta halu voittaa, olla parempi kuin muut. Valmentajan rooli tuli myös esiin. Sekä jalkapallo että jääkiekko ovat joukkuepelejä, joissa yksilösuoritukset ovat osa suurempaa

kokonaisuutta. Sosiaaliset taidot kehittyvät kun yhdessä joukkueena opitaan sietämään häviöt ja iloitsemaan voitoista. Vanhempien mukaan kilpailuun, siis peleihin pojat suhtautuivat realistisesti samoin kuin omiin taitoihin ja niiden kehittymiseen. Omien taitojen kehittyminen oli kuitenkin kummallekin pojalle huomionarvoista ja siitä haluttiin myös vanhempien huomioita keskusteluissa.

”Hyvän valmentajan kanssa se kilpaileminen tarkoittaa itsensä voittamista ja itsensä kehittämistä eikä niinkään sitä, että kilpaillaan toisten kanssa. Siinähan kehittyi sellainen hyvä yhteishenki, kollektiivinen häviö ja kollektiivinen voitto.” (B1)

”Pitäis voittaa kun mennään pelaamaan, mut elämä ei lopu siihen jos peli hävitään, osaa hävitä, tietää että jompikumpi joukkue häviää aina!” (D)

Tyttöjen edustamat lajit ovat yksilölajeja. Tämä jako poikien joukkuelajeihin ja tyttöjen yksilölajeihin korreloi aiempien harrastustutkimusten kanssa. (Ks. Paajanen 2001, 8 ja 47; Salmela 2004, 71-73.) Taitoluisteluun kuuluvat kilpailut kiinteästi heti alusta asti. Vanhemman mukaan kilpailuihin oppii suhtautumaan ajan myötä eivätkä ne suuremmin vaikuta heidän lapseensaakaan. Omat suoritukset ja kehittyminen olivat kuitenkin lapselle tärkeitä, mutta vanhempien mielestä realistisella suhtautumisella pettymyksiäkin oppii sietämään.

”Nykyään sen tietää jo, et ne on kilpailuita, jois on tietyt periaatteet joil arvostellaan, et sitä ei ota välttämättä henkilökohtaisena loukkauksena jos siel ei pärjää tai jos pärjää niin on tyytyväinen, mut sen osaa suhteuttaa.” (A)

Soittoharrastukseen ei vanhemman mukaan suoranaisesti liity kilpailuja musiikkiopistotasolla, mutta kilpailu harrastuspaikoista on ilmeisen kova, koska huonoja tuloksia saaneilla soittajilla ei ole mahdollisuutta jatkaa soittamista. Lapsille voi tulla paineita, jos vanhemmat eivät ole tarkkaavaisia oman lapsensa soittoa ja kehitystä seuratessaan.

”Et siinä vaiheessa kun se menee liialliseksi kilpailemiseksi niin mä otan takapakkia.” (C)

Esikuvat motiividimensioon sisällytän kaikki sellaiset harrastuksen aloittamiseen liittyvät syyt, joihin jollain henkilöllä on vaikutusta. Laajennan näin Madsenin & Egiduksen (1976, 28) idolin ihannoinnin koskemaan myös lapsen kaveripiiriä, ympäröivän yhteisön jäseniä ja perhettä, sukulaisia sisaruksista isovanhempiin. Kaikkien haastattemieni vanhempien lasten harrastuksen aloittamiseen oli ollut vaikuttamassa muut sisarukset ja yhdessä tapauksessa isovanhemmat sekä täti. Yhdessä perheessä äidin sisarusten lasten harrastukset myös mainittiin jonkinlaisina mahdollisuuksina valittavista lajeista. Lapset olivat kuitenkin itse osoittaneet kiinnostuksensa ja halunsa aloittaa tietyn harrastuksen. Haastatteluista kävi ilmi myös se, että lasta oli kuunneltu ja hän oli voinut lopettaa harrastuksen, jos se ei ole ollut mieleinen. Kaikki vanhemmat olisivat antaneet lapsensa aloittaa myös jonkin muun kuin nykyisen harrastuksen. Ainoaksi rajoitukseksi toiset vanhemmista mainitsivat kustannukset ja vaikeat harjoitusajat kuljettamisen kannalta. Jotkut lapsista olivat aloittaneetkin toisen tai toisia harrastuksia näiden vuosien aikana. Kaikki lapset olivat olleet nykyisessä harrastuksessa 6-7-vuotiaasta asti. Harrastusvuosia oli kertynyt kaikille viidestä seitsemään vuotta. Vanhemmat kuvailivat avoimesti harrastuksen aloittamista seuraavasti:

”Naapurin poika aloitti ensin jääkiekon, isovelji lähti mukaan ja sinne oli myös Pekan päästävä, molemmat meni samaan jengiin.” (D)

”Isovanhemmat on aikanaan perustaneet Helsingin taitoluisteluklubin ja täti on taitoluisteluvalmentaja, että tämä tuli vähän niin kuin suvun kautta. Kummatkin työt laitettiin luistelukouluun, toinen oli kolme ja toinen viisi.” (A)

”Ne on oikeastaan kasvaneet musiikin mukana, ne on varmaan imeneet sen jo äidinmaidossa ja perheessä kaikki kolme isoveljeä soitti, selloa bassoa ja pianoa. Viulu tuli heistä itsestä. He olivat sitten muskarissa puhuneet opettajan kanssa ja opettaja oli sanonut, että sehän olisi kiva.” (C)

Viulua soittavat työt ovat (identtiset) kaksoset. Haastattelussa vanhempi kertoi, että ei olisi halunnut tyttöjen aloittavan soittamaan samaa soitinta. Hän halusi tyttöjen kehittyvän yksilöinä eikä kilpailevan keskenään soittamisen

paremmuudesta. Tytöt kuitenkin halusivat ja äiti hävisi, eikä äidin pelkoon ole ollut aihetta.

Vanhemmista puolet on harrastanut lapsena tai nuorena samaa lajia kuin oma lapsi tällä hetkellä. Kysyin vanhemmilta kuultaako heidän omat toteutumattomat toiveensa harrastuksesta nyt oman lapsen harrastamisena? Yksikään vanhemmista ei myöntänyt näin olevan! Vanhemmat kuuntelivat lapsensa toiveita harrastuksesta. Haastatteluista kävi ilmi, että vain vanhemman oma musiikkiharrastus, soittaminen oli siirtynyt vanhemmalta lapselle. Tosin yhden perheen lapset oli laitettu pianotunneille, mutta he lopettivat soittamisen parinkolmen vuoden jälkeen, koska eivät olleet vanhempien mukaan motivoituneita.

Kolme haastatelluista vanhemmista nosti esille myös liikuntaharrastuksen merkityksen fyysiselle hyvinvoinnille. Yhdellä lapsista on astma ja sille liikunnallisella harrastuksella on positiivista vaikutusta. Liikunnallahan oli myös toiminnallisen motiivin aikaansaama halu tehdä jotain, itse tekemisen tuottaman hyvän olon tunteen kokemiseksi.

Motiivit, jotka olivat tutkimukseni vanhempien mielestä lapsen motiiveja harrastaa nykyistä lajiaan, ovat melko yhteneviä kaikilla harrastusalueilla. Siellä ilmenee muun muassa sosiaalisia, kognitiivisia ja toimintamotiiveja. Näitä Madsenin motiiviluokituksen mukaisia motiiveja löytyi myös Metsämuurosen (1995, 51) tutkimuksesta.

8.2. Vanhempien motiivit ohjata lapsi harrastuksen pariin ja tukea häntä siinä

Toinen tutkimusongelmani oli mitkä ovat vanhempien motiivit ohjata lapsi tietyn harrastuksen pariin ja tukea lasta siinä. Kaikilla vanhemmilla oli selkeä mielipide harrastusten tarpeellisuudesta sekä hyödyllisyydestä. Aika, joka heiltä kului lapsen harrastukseen, oli monen mielestä lapsen yksilöllistä huomioimista ja monilapsisissa perheissä myös kahdenkeskistä aikaa yhden lapsen kanssa. Vanhemmat olivat kiinnostuneita lapsensa harrastuksesta ja halusivat huomioida lapsen taipumukset ja kiinnostuksen harrastusta valittaessa. Lapsia haluttiin suojella liiallisilta paineilta ja vanhemmat halusivat myös aikuisten stressaavan

kilpailuyhteiskunnan asenteiden pysyvän pois lasten harrastuksesta. Vaikka kaikki haastattelun piiriin kuuluvat lapset olivatkin melko motivoituneita nykyiseen harrastukseensa, kävi vanhempien haastatteluista ilmi myös tilanteita, joissa lapsi oli lopettanut jonkin harrastuksen. Kaikissa perheissä oli useampia lapsia ja keskusteluissa vanhemmat hyvin avoimesti kertoivat kokemuksistaan perheen kaikkien lasten kohdalta. Tarkastelen seuraavassa vanhempien omia motiiveja liittyen lapsen harrastuksen valintaan sekä heidän keinojaan ylläpitää lapsen harrastusmotivaatioita. Ensiksi esittelen ne motiivit, tekijät, jotka vaikuttavat vanhemmilla siihen, miksi he haluavat lapsensa harrastavan. Ryhmittelen ne kolmeen luokkaan, jotka ovat 1) lapsen sosiaaliseen kehitykseen, 2) lapsen itsetunnon kehittymiseen ja 3) lapsen fyysiseen ja motoriseen kehitykseen vaikuttavat asiat. Lisäksi esittelen tavat, joita vanhemmilla on ylläpitää lapsen harrastusmotivaatiota sekä motivaation loppumiseen vaikuttavia tekijöitä.

8.2.1. Lapsen sosiaalisen kehityksen tukeminen

Keskilapsuuteen kuuluu hyvin voimakas kontaktin tarve, lapsi tarvitsee ikätovereitaan. Kaveripiiri laajenee ja kavereiden merkitys kasvaa entisestään. Ryhmässä toimiminen on ajankohtaista, harrastuksissa saa kokea me-henkeä ja siellä solmitaan myös ystävyssuhteita. Yhdessä olosta ja ryhmään kuulumisesta samanikäisten kanssa lapsi saa kokemuksen, että hän kelpaa kaveriksi siinä missä muutkin. (Vrt. Jarasto & Sinervo 1998, 113-122 ja Pulkkinen 2002, 112-114.)

Kaikkien vanhempien vastauksista huokui ymmärrys kavereiden tärkeydestä jo tämän ikäisille lapsille. Lapset olivat oppineet toimimaan ryhmän jäsenenä ja kurinalainen, tavoitteellinenkin toiminta oli yhteisöllisen kokemuksen myötä hyväksyttyä. Ryhmän jäsenenä lapset olivat oppineet iloitsemaan onnistumisista ja samoin sietämään pettymyksiä. Vanhemmat kokivat tärkeänä ottaa huomioon myös lapsensa persoonalliset taipumukset yksilö- ja joukkuelajien sopivuuden tiedostamisena. Liikuntaa harrastavien lasten vanhemmat kertoivat asiasta näin:

”Se on tottunu siihen, et se toimii ryhmässä ja tollaseen aika kurinalaiseenkin toimintaan ja et sil on tiettyjä tavoitteita.” (A)

”Sille on tullu hyviä kavereita. Arto on porukoija, se tykkää olla porukassa ja kokea asioita yhdessä.” (B1)

”Pekka tykkää olla huomion keskipisteenä ja siellä pukukopissa se varmasti on sitä, hän on vitsin kertoja ja se hengen ylläpitäjä.” (D)

Yhden vanhemman mielestä lapsen sosiaalisten taitojen kehittämisellä oli laaja-alainen merkitys inhimillisen toiminnan kaikille puolille. Kuten Ambrose (1982,13) on todennut sosiaalinen kehittyminen ei ole erillinen kehityksen alue. Näin asian koki soittajatyttöjen vanhempi, musiikin ammattilainen:

”... kaikenlaista myönteistä siihen minäkuvan ympärille” (C)

8.2.2. Lapsen itsetunnon kehityksen tukeminen

Lapsen elämänpiiri antaa lapselle kokemuksen itsestään yksilönä, omana persoonana. Lapsen minäkäsityksen kehittyminen on prosessi, joka saa aineksia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa saadusta palautteesta, millainen minä olen ja mitä minä osaan. (Vrt. Korpinen 1990, 15.) Kokemuksien kautta lapsi rakentaa minuuttaan ja saa elämäänsä mielekkyyttä. Lapsen taidot tulevat vahvuudeksi vasta kun lapselle tärkeät ihmiset havaitsevat sen ja antavat tunnustusta siitä. (Vrt. Pulkkinen 2002a, 76.) Palautteella voidaan vaikuttaa ihmisen itsetuntoon ja tunnustusta pitäisi antaa myös yrittämisestä, ei ainoastaan täydellisestä onnistumisesta. (Vrt. Piekkari 1998.) Kun ihmisellä on totuudenmukainen minäkuva, hän arvostaa itseään ja hänellä on realistinen käsitys taidoistaan. Hän tiedostaa myös heikkoutensa, jolloin pettymykset ja epäonnistumiset eivät vaurioita hänen itsetuntoaan. (Vrt. Keltikangas-Järvinen 1994, 17-23.)

Itsetunnon kehitykselle harrastukset olivat kaikkien haastattelemini vanhempien mielestä tärkeitä. Kaikki mainitsivat itsetunnon kehittymisen olevan tärkeä osa harrastusta. Siellä saadut kokemukset ovat itsetunnon rakennusmateriaalia. Onnistumisen kokemukset olivat kaikkien vanhempien mielestä juuri tätä. Lapsen tyytyväisyys harrastuksessa oli myös vanhemmille tärkeää. Esiintymisten myötä oli soittajatyttöjen itseluottamus kasvanut ja he olivat rohkaistuneet esiintymään

yleisön edessä. Myös partiolla oli ollut heihin samansuuntaista vaikutusta. Luottamus omiin taitoihin oli kasvanut ja asioihin osataan tarttua eikä olla neuvottomia. Pelaajapoikien vanhemmat taas kertoivat käyvänsä poikiensa kanssa keskusteluja pelien jälkeen. Niissä he antoivat pojilleen positiivista realistista palautetta pojan pelaamisesta ja taitojen kehittymisestä yleensä. Pojat olivat tuoneet selkeästi esille myös sen, että heille on tärkeää kun vanhemmat keskustelevat heidän kehittymisestään. Näin vanhemmat olivat vahvistaneet lastensa saavutuksia ja vahvistaneet lapsensa itsetuntoa.

”Saa toteuttaa itseensä siinä, missä on hyvä, saa sellasta niin kun vahvistusta myöskin itsetunnolle.” (B)

”On tullu itseluottamusta ja kun sä olet aika hyvässä kunnossa, niin kyl kaikki muukin toimii sit hyvin.” (A)

”Ne osaa tarttua hommiin ja niil ei helposti mene sormi suuhun ja ne ei mun mielestä silleen hätääny ja toinen on hevosten kanssa, ne on sillai jalat maassa.” (C)

Vanhemmat halusivat, että lapsen harrastus antaa sopivassa määrin haastetta lapsen kehittymiselle, mutta ei kuitenkaan painetta menestymisestä. Valmentajalla ja seuralla oli oma vaikutuksensa lapsen tyytyväisyyteen. Vanhemmat olivat valmiit vaihtamaan lapsen seuraa, jotta lapsen saisi uusia haasteita, joita hän itse halusi.

”Sen itsetunto nousi sen myötä, et vaikka se tuli uutena hyvään joukkueeseen, niin se on jo aloituskokoonpanossa.” (B1)

Tässä yhteydessä on hyvä ottaa esiin myös temperamentin, siis synnynnäisen erilaisuuden vaikutus itsetunnon kehittymiseen. Temperamenttihan on Keltikangas-Järvisen (2004, 9-13) mukaan lapsen tapa vastata ympäristöön, ilmaista itseään ja reagoida erilaisiin asioihin. Vanhempien kertomuksista tulee esiin se, että vanhemmat tunnistavat lapsissaan erilaisia temperamentteja ja ottavat sen huomioon suhtautumisessaan lapseen. Tutkimukseni yksi vanhemmista kertoo

kaksospojistaan ja heidän erilaisesta temperamentista, erilaisesta tavasta suhtautua pelaamiseen:

”Se on hidasrytmisempi lapsi selvästi, se on hyvin erilainen lapsi näistä kahdesta, tämmönen verkkainen [golf] sopii sen persoonallisuudelle paremmin ja toiselle sit taas tämmönen kiivas peli [jalkapallo].” (B)

8.2.3. Lapsen fyysisen ja motorisen kehityksen tukeminen sekä sukupuolen vaikutus

Koululaisten vapaa-aikaan sisältyvästä liikunnasta tai sen vähäisyydestä, jopa totaalisesta puuttumisesta puhutaan usein. Lapsen ja nuoren fyysinen kehitys on terveyden perusta ja keskeinen osa minän rakentumista. Fyysinen kasvu on koululaisen näkyvin kehityspiirre. Siihen liittyy motorinen kehitys, joka on yhteydessä myös itsenäistymiskehitykseen. Liikkeittensä ja liikkumisensa avulla lapsi tulee tietoiseksi itsestään ja erillisyydestään. Eri herkkyyksinä taidot kehittyvät ja lapsen omat kiinnostuksen kohteet ohjaavat tekemisiä.

(Vrt. Karvinen, Hiltunen & Jääskeläinen 1991, 114.) Tutkimukseni vanhemmat olivat tietoisia liikunnan merkityksestä lapsen fyysiselle hyvinvoinnille. Kaikki haastattelemi vanhemmat mainitsivat liikunnan tai liikkumisen merkittävänä syynä siihen, että he haluavat lapsensa käyvän nykyisessä harrastuksessa. Kovin pitkälle eriytyneitä syitä ei heidän vastauksistaan kyllä löytynyt: vain liikunta käsitteenä tuli esiin, liikuntaharrastus ja liikunnallinen harrastus. Olen tulkinut vanhempien vastauksia kaikkiin haastattelun eri kysymyksiin ja koonnut niistä lapsille ”harrastusprofiilin”. Vanhempien mielestä liikuntaharrastuksella oli vaikutuksia lapsen kehitykseen monipuolisesti.

Jaana:

Taitoluistelussa yksilön fyysisten ominaisuuksien kehittymisen lisäksi taiteellinen, visuaalinen puoli saa rakennusaineita. Säännöllisellä liikkumisella on myös lapsen astman hoidon kannalta hyviä vaikutuksia. Vanhemman mielestä myös lapsen suorituskeskeisyys tuli tyydytettyä tekemisen kautta mielekkäässä, tavoitteellisessa ja ohjatussa harjoittelussa. (Vrt. Korpinen 1990.)

Maija ja Liisa:

Partion kautta soittajatytöt pääsivät lähelle luontoa ja oppivat liikkumaan siellä. Samalla heidän ongelmanratkaisutaitonsa saivat haasteita. (Vrt. Piaget 1988.)

Ratsastamiseen liittyy myös hevosten hoitamista, joka on hyvää fyysistä harjoitusta ja kuntoa kohottavaa. Eläinten hoivaaminen on tämän ikäisille tytöille luontaista ja emotionaalisten tarpeiden tyydyttämisen kanava. (Vrt. Maslow 1970.) Ratsastamisella itsessään on oma myönteinen vaikutuksensa kehon hallinnan kehittymiselle.

Arto ja Pekka:

Jalkapallossa ja jääkiekossa poikien kunto paranee. Kummallakin pojalla lajitaitojen oppiminen on osa kognitiivista kehitystä sääntöjen noudattamisen myötä. (Vrt. Piaget 1988 ja Karvinen, Hiltunen & Jääskeläinen 1991.)

Mielenkiintoista oli se, että vain yksi vanhemmista ei kertonut itse harrastaneensa liikuntaa lapsena ja nuorena. Muissa tapauksissa molemmilla vanhemmilla oli ollut jopa useita harrastuksia, tosin ei samoja kuin heidän lapsillaan nyt on.

Kysymykseen onko lapsen sukupuoli vaikuttanut harrastuksen valintatilanteessa, vanhemmista kaksi vastasi sen vaikuttaneen ja kahden mielestä sillä ei ollut vaikutusta. Mitään tiettyä syytä vanhemmat eivät osanneet nimetä kummassakaan tapauksessa. Jalkapallo oli vain poikamaista ja ratsastuksen sanottiin olevan perinteisesti tyttöjen harrastus. Taitoluistelijatytön äiti sanoi jalkapallo- ja jääkiekkokielteisyytensä olevan asenteellista. Jääkiekkoilijapojan äiti taas olisi antanut myös tytön kokeilla jääkiekkoa, jos se olisi ollut lapsen oma halu, mutta ei olisi sitä itse ehdottanut tytölle. Sama äiti kertoi myös taitoluisteluharrastuksen olevan mahdollista pojalleen, jos tämä sitä haluaisi. Muista tutkimuksista (vrt. Metsämuuronen 1995; Paajanen 2001 ja Salmela 2004) esiin tullut joukkuelajien suosio poikien keskuudessa toteutui tutkimuksessani. Poikien harrastukset olivat joukkuelajeja: jääkiekko ja jalkapallo ja tyttöjen harrastukset olivat yksilölajeja: taitoluistelu ja viulunsoitto.

”On toki jalkapalloon, et en mä ajatellu tyttöä viedä jalkapallokentälle.” (B)

”Ei sukupuolella ole oikeestaan merkitystä, koska on se tanssinutkin.” (D)

8.2.4. Lapsen lahjakkuuden tukeminen

Harrastamisen yhteydessä puhutaan usein myös lahjakkuudesta. Vanhemmat arvostavat lapsensa lahjakkuutta lajissa, joka kuuluu vanhempien omaan elinpiiriin ja jota ympäröivä kulttuurikin arvostaa. Yksi tutkimukseni vanhemmista piti lastaan taitavana ja hyvänä, tosin hän koki oman lapsen kehumisen vaikeana, ja halusi tietoisesti tukea lapsensa luovuutta harrastuksessa. (Vrt. Uusikylä & Piirto 1999, 18.) Tämän jalkapalloilijapojan täydellinen omistautuminen harrastukseensa on Maslow`n (vrt. Uusikylä & Piirto 1999, 31 ja 66) mukaan luovuutta osana itsensä toteuttamista. Siitä täytyy flow-kokemuksen tunnusmerkit: tehtävä on sopusoinnussa ihmisen itselleen antamien tavoitteiden kanssa, psyykinen energia virtaa itsestään ja tekeminen tuntuu helpolta. Tutkimukseni vanhempi kuvailee poikansa taitavuutta haastattelun eri kohdissa näin:

”Arto on ollut pienestä pitäen hyvin liikunnallinen, tekijä ja liikkuja, näki et hänellä on liikunnallisia taipumuksia. Jos sille antaa tennismailan tai pistää jalkapalloon tai uimaan, niin se on hyvä kaikessa. Arto on ihan hulluna siihen jalkapalloon, et se vaan on hyvä siinä.” (B)

Toinen vanhemmista ei hänkään sanonut lapsiaan lahjakkaiksi, mutta samalla lailla viulistitytöt ovat suuntautuneet kykyjensä perusteella sellaisen harrastuksen pariin, jossa heillä on vahvuuksia. Myös ympäristö on ollut musiikkia arvostava ja tukenut heitä taitojensa mukaan. (Vrt. Uusikylä & Piirto 1999, 18.) Tytöt ovat kasvaneet musiikkia harrastavassa perheessä ja jo pienenä he tekivät selväksi kiinnostuksensa soittamiseen. Tyttöjen instrumentin valintaa äiti muisteli ja totesi:

”Viulu tuli jotenkin heistä itsestä, he ihaili kovasti veljen bassonsoittoa ja he jotenkin, se tuli heistä itsestä, et he ei kuitenkaan soita bassoa kun he ovat tyttöjä, et he soittaa sit viulua.” (C)

Tutkijoiden mukaan kaikissa ihmisissä löytyy luovuutta ja lahjakkuutta. Kaikki tutkimukseni vanhemmat olivat tiedostaneet lastensa vahvuudet ja tukivat lapsiaan

lasten omien taipumusten ja toiveiden suuntaisesti. Kukaan ei toteuttanut omia haaveitaan lapsensa harrastuksen kautta, olen todennut haastattelujen perusteella jo aiemminkin. Tutkimukseni lapset saivat kaikki toteuttaa itseään harrastuksessaan. Itseään toteuttavalla luovuudella on yhteys psyykkiseen terveyteen, luovuus on elämälle kuin auringonpaiste kuten humanistipsykologi Maslow (vrt. Uusikylä & Piirto 1999, 31-33) asian ilmaisee.

8.2.5. Vanhempien keinoja vaikuttaa lapsen harrastusmotivaatioon

Yleisesti puheessamme käytämme motivaatio sanaa selittämään tekemistämme ja motivaation loppumisen ilmaisemme, että asia ei enää kiinnosta meitä. Motivaatiotutkijatkin liittävät motivaation ja käyttäytymisen toisiinsa. Nuttinin mukaan (vrt. Nurmi & Salmela-Aro 2002, 12-13) ihmisellä on mielikuva asiasta, joka häntä motivoi. Hän muokkaa motiivit konkreettisiksi tavoitteiksi itselleen ja sitten toteuttaa niitä toimien tietoisesti kohti asettamaansa päämäärää. Tutkimukseni vanhemmat kertoivat lapsen vedonneen omaan motivaatioonsa, kun keskusteluissa harrastuksen jatkamisesta on esitetty mahdollisuus lopettaa, harrastuksen kustannusten ollessa melko korkeat.

”Jaana on sanonut, et kyl hän haluaa ehdottomasti jatkaa, et Jaanalla on itellä ollu hirveen kova motivaatio siihen.” (A)

Kaikilla tutkimukseni lapsilla tuntui olevan hyvä yleismotivaatio nykyiseen harrastukseensa. Vanhempien mukaan tämä asenne oli helpottanut heitä, lapset olivat pysyneet saman harrastuksen parissa omasta halustaan, eikä vanhemmilta ole kaivattu erityistoimenpiteitä tämän suhteen. (Vrt. Ruohotie 1998, 41-42.) Tilanne on näin kaikissa tapauksissa sen harrastuksen suhteen, jota lapsi on pisimpään harrastanut.

”Sitä nihkeetä vaihetta ei ole tullut.” (A)

”Se on ihan hulluna siihen jalkapalloon.” (B1)

”Tyttöillä ei ole tullut vielä sitä, että he ei jatka, mut vaikeita paikkoja on tullu.”
(C)

”Jääkiekossahan ei tule sitä, et mä en lähde, mut kitara on sellanen.” (D)

Tutkimukseni lapset ovat näkemykseni mukaan sisäisesti motivoituneita lajissaan. He saavat riemua ja tyydytystä harrastuksestaan. Hei eivät toimi materiaalisen palkinnon toivossa eivätkä vanhemmat luo heille paineita. Lapset ovat keskittyneitä ja syventyneitä harrastukseensa ja ovat siihen sitoutuneita. Vanhemmat osoittavat kiinnostuksensa osallistumalla lastensa harrastukseen. Tutkimukseni vanhemmat kaikki kertoivat kilpailujen, pelien ja konserttien seuraamisen tuomasta osallistumisen tunteesta. Myös kaikki lapset pitivät vanhempiensa tätä osallistumismuotoa korkeassa arvossa. Toinen vanhempien mainitsema tärkeä vanhempien tehtävä lapsen harrastuksen tukemisessa oli huolehtia siitä, että lapsella on asianmukaiset varusteet harrastaa. Nämä kaksi asiaa ovat merkityksellisiä palautteen muotoja vanhemmalta lapselle. Lisäksi kaikki vanhemmat kertoivat keskustelevansa ja antavansa verbaalista palautetta, kiitosta lapselleen. Tämä kaikki sisäisesti motivoituneelle lapselle annettu positiivinen palaute vahvistaa lapsen pätevyyden tunnetta ja lisää motivaatiota. (Vrt. Byman 2000, 31.)

”Kilpailuissa ja muissa on koko suku hurraamassa ... ja sit tietysti jos on tarvittu jotain erityisvälineitä ...ja se et me ei aseteta liikaa paineita sen suhteen, et nyt pitää saavuttaa sitä ja tätä.” (A)

”Tuolla kentän laidalla ja sen jälkeen yritän kannustaa, en niinkään kehua ja se ilo tulee siitä onnistumisesta ja joukkueen onnistumisesta.” (B1)

”Mä istun, kuuntelen ja nautin ja kehun ja itken onnesta ... ne tietää et niill on hyvät instrumentit.” (C)

Ulkoisen motivaation tarkasteleminen ei saa aikaan yhtä myönteisiä mielikuvia. Ulkoinen motivaatio on Bymanin (2000) mukaan lähes vastakohta sisäiselle

motivaatiolle. Ulkoisen motivaation aikaan saama toiminta tähtää ulkoisten vaatimusten täyttämiseen ja jonkin palkkion tavoitteluun. Vain yhdessä tutkimukseni perheistä on käytössä suoranaisesti palkkio lasta motivoivana keinona. Vanhemmat, tai tässä tapauksessa tosin vain toinen vanhemmista maksoi rahapalkkaa soittamisesta. Tilanne oli sellainen, että haastattelemani vanhempi ei itse osallistunut palkan maksamiseen. Motivaation synnyttäminen ja ylläpitäminen ulkoisesti ei välttämättä saa lapsen sisäistä motivaatiota syttymään vaan lapsi harrastaa ja harjoittelee välttääkseen syyllisyyttä, on pakko. (Vrt. Byman 2000, 30.)

”Palkkiotakin on, rahapalkka on, onkohan se niin, että tuntipalkka on 3euroa ja jos soittaa puoli tuntia saa 1.50 euroa.”

”Kitara on sellanen, et mä en jaksa, mä en viitsi ja koska se kuuluu isän juttuihin, se sit varmaan pakottaa soittamaan.” (D)

Palkkion ja kannusteen ero on Peltonen & Ruohotien (1992, 58) mukaan olemassa, vaikka nämä asiat esitetään usein samaa tarkoittavina. Kummatkin ovat yksilön ulkopuolisia ärsykejä, joiden tarkoitus on saada yksilöstä tavoitteellinen. Kannusteella saadaan ihminen toimimaan ja palkkio ylläpitää toimintaa. Tutkimukseni vanhemmista kaksi mainitsivat palkitsemisen. Toisen jo esittelinkin, mutta toinen ei suoraan ole ymmärrettävissä palkkioksi, jolla motivoitaisiin soittamaan ja harjoittelemaan. Soittajatyttöjen perheessä oli tapana mennä kyseisen lapsen kanssa ”syömään”, kun hän oli suorittanut musiikkiopiston kurssitutkinnon. Kyse on mielestäni enemmänkin arvostuksesta ja huomioimisesta. Sillä on myönteistä vaikutusta lapsen itsetunnon vahvistumiselle. Ehkä se on kannuste, koska se motivoi harjoittelemaan päämääränä soittaa arviointiraadin edessä kurssitutkintoon kuuluvat kappaleet. Kannustehan antaa vihjeitä siitä, että tietynlainen käyttäytyminen tuottaa tietynlaiset seuraukset. (Vrt. emt. 58.)

Haastatteluissa tuli esille harrastusten lopettamisiakin. Vanhemmat kertoivat tässä yhteydessä pyytämättä perheen kaikkien lasten harrastuksiin liittyvistä lopettamisista. Huomioitavaa oli se, että lopettamiset olivat tapahtuneet harrastamisen alkuvaiheessa, jolloin lapsille on tyypillistä se, että tutustutaan ja kokeillaan jotain lajia. Jos se ei tunnu omalta, sen on lähes kaikissa tapauksissa saanut lopettaa. (Vrt. Metsämuuronen 1995, 51-54.) Toisaalta vanhemmat

analysoivat tässä asiassa myös itseään. Kaksi haastatelluista vanhemmista kertoi suhtautumisensa muuttuneen vanhempien lasten ajoista tähän hetkeen, kun perheiden nuorimmat, kaksoiset ovat kyseessä. Isommat lapset joutuivat kestämaan pianotunneilla käymistä parikin vuotta, koska harrastukseen piti sitoutua eikä heti antaa periksi ja lopettaa. Kyseessä oli Metsämuurosen (1995, 89-92) mukaan juuri vanhempien sitoutuminen lapsen harrastamiseen sen alkuvaiheessa. Vanhemmat muistivat selvästi lastensa lausumia näissä harrastamisen kriittisissä tilanteissa!

Lopetti jääkiekon, koska ”siinä tulee hiki!” (D)

Lopettivat soittoharrastukset, koska ”äiti, tää on sun juttu, tää ei oo meidän juttu!” (B)

Lopetti pianonsoiton, koska ”pianotuoli ei pysy pyllyn alla!” (D)

Myös harrastuksen ”nihkeissä”, vaikeissa tilanteissa soittajatyttöjen äiti kertoi toimivansa toisin kuin ennen. Hän oli saanut omilta ystäviltään vinkkejä mitä tehdä, kun soittoläksyjen harjoittelu ei huvita. Viulut olivat olleet esillä pölyntymisen uhallakin, niiden ohi oli kuljettu ja ne olivat olleet näköpiirissä. Tytöiltä oli kysytty onko läksyjä soitettu, mutta ei muuta. Ennen seuraavaa pianotuntia tyttöjä ei oltu pakotettu soittamaan, vaan äiti oli ilmoittanut opettajalle ”suvantovaiheesta”. Hän oli näin toimimalla saanut heräteltyä tyttöjen soittomotivaation.

Harrastamisen lopettamiseen johtavista syistä yksi on tutkimusten mukaan lasten mielestä se, että vanhemmat eivät kuuntele. (Vrt. Metsämuuronen 1995, 51-54.) Kaikki tutkimukseni vanhemmat kertoivat keskusteluista lapsen kanssa harrastukseen liittyen. Kuunteleminen oli myös osa heidän tukeaan lapselleen. Se tuli esiin esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi sanoi olevansa väsynyt eikä jaksaa lähteä harjoitukseen. Vanhemmat sanoivat tuntevansa lapsensa ja antoivat väsyneen lapsen jäädä pois harjoituksista. Jos tilanne kuitenkin toistui usein, oli vanhempien mielestä selvitettävä mahdolliset muut syyt siihen, että tavallisesti innokas lähtijä ei halunnut lähteä, vaan keksii mitä erilaisimpia syitä. Kaksi vanhemmista halusi kasvattaa lastaan vastuullisuuteen myös harrastuksen

suhteen. Vanhemmat kokivat lapsen sitoutumisen tukemisen harrastuksen alussa omaksi sitoutumisekseen. Se näkyi velvollisuutena huolehtia säännöllisestä harjoituksissa käymisestä sekä soittoharrastukseen liittyvien soittohäksyjen soittamisesta. Kun lapsi on tottunut tähän ja sisäistänyt sen, vastuu siirtyy pikkuhiljaa lapselle itselleen. (Vrt. Metsämuuronen 1995, 89-92.)

”Kun jotain aloitetaan niin sitä tehdään sitten, et siihen sitoudutaan ja harrastus on tämmönen.” (B)

”Kun tytöt oli muskarin puolella, niin silloin istuttiin siellä [tunneilla].” (C)

8.3. Vanhempien rooli harrastavan lapsen vanhempana

Määrätietoinen harrastaminen edellyttää lapselta pitkäjänteisyyttä ja ahkerointia. Taitojen kehittyminen ja uuden oppiminen edellyttävät harrastavassa lapsessa ajatusmallin: en vielä osaa, mutta haluan oppia. Vanhemmilla on tässä tilanteessa paljon ja monenlaisia ajatuksia itsestään vanhempana ja lapsen kehityksen tukijana. Myös lapsen lähipiirin muilla ihmisillä voi olla merkittävä tehtävä lapsen harrastuksessa. Varsinkin täällä pääkaupunkiseudulla välimatkat ovat pitkiä, harrastuspaikat kaukana kotoa ja julkiset liikenneyhteydet edellyttävät usein kulkuvälineen vaihtoa matkalla. Tällöin isovanhempien tuki voi olla olennaista, varsinkin jos vanhemmat tekevät pitkää työpäivää.

Kolmas tutkimusongelmani oli tutkia vanhempien erilaisia rooleja, niitä tehtäviä joita vanhemmilla on harrastavan lapsen vanhempana. Tarkastelen vanhempien kysymyksiini antamia vastauksia Morenon (ks. Helminen & Iso-Heiniemi 1999) rooliteorian mukaan. Esittelen vanhemmuuden roolikartan toiminta-, teko- ja operatiorooleja teemoittain, niiden esiintyvyyden mukaisesti. (Ks. liite 1.) Morenon mukaan vanhemmilla on käytössään useita rooleja ja niiden yhteisvaikutuksesta vanhemmat toimivat tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa. Rooliodotukset ovat vastavuoroisia, vanhemmuus todentuu suhteessa lapseen, ilman lasta ei ole vanhempaa tai päinvastoin. Roolikartan avulla voidaan vanhemmuutta arvioida roolikokoelmana. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 12-15.)

Kaikki vanhemmuuden roolikartan roolit ovat tärkeitä vanhemmuuden toteutumisessa, mutta eri roolit korostuvat lapsen kehitysvaiheiden aikana, vastasyntyneestä täysi-ikäiseksi. Tutkimukseni lapset olivat 11-12-vuotiaita, pitkään harrastaneita lapsia, joiden vanhemmilla oli paljon kokemusta vanhemmuuden monimuotoisuudesta harrastavan lapsen äitinä tai isänä. Roolikartan pääroolit toteutuivat kaikkien vanhempien toiminnassa. Tekojen tasolla (alaroolit) oli havaittavissa painotuseroja ja operaatiotasolla perheiden kasvatusilmapiiri ja vanhempien kasvatuskäsitys näkyy selvemmin konkreettisessa toiminnassa.

Huoltajan rooli on yksi vanhemmuuden päärooleista, erityisen tärkeä arkielämään liittyvien asioiden sujuvuuden kannalta. Virikkeiden antajana vanhempi kannusti lastaan harrastamaan ja konkreettisesti toimi kuljettajana tai huolehti kuljetuksen muulla tavoin. Kaikki vanhemmat kertoivat lapsensa harrastamisen vaativan heiltä kuljettamista, mutta se oli kaikkien vanhempien tiedossa ja hyväksytty tosiasia, joka on olennaista kun lapsi harrastaa. Kimppakyydin mainitsivat liikunnallisten harrastusten parissa olevien lasten vanhemmat. Tämä asia nousi esille myös esteenä jonkin toisen harrastuksen aloittamiselle monilapsisissa perheissä. Rahan käyttäjänä vanhempi huolehti harrastuksen kustannuksista. Luistelija tytön vanhempi kertoi keskusteluista lapsen kanssa harrastuksen kalleudesta, lapsi oli tietoinen harrastuksensa kustannuksista ja oppi myös rahan arvoa. Kaikki tutkimukseni vanhemmat myös totesivat, että he hankkivat lapsilleen tarvittavat pelivarusteet ja soittamiseen instrumentit. Raha tai kustannukset oli toinen monilapsisten perheiden vanhempien esille nostama syy, miksi heidän lapsensa ei voi valita mitä tahansa harrastusta. Vanhemman pojalleen maksama rahapalkka soittoläksyjen soittamisesta on osa systeemiä, jonka mukaan perheen lapsille annetaan rahaa.

”... ja sit tietysti jos on tarvinnu erikoisvälineitä.” (A)

”Ne tietää et niill on hyvät instrumentit ja yritetään ostaa kunnolliset instrumentit.” (C)

”Kyl mä oon halunnu kuunnella mitä lapset haluaa, se mikä sit on tullut rajaksi, on kustannukset, kun on monta lasta perheessä.” (B)

”Valitettavasti rajoitus on se, että meidän perhe ei ole voinut antaa alottaa sellasta harrastusta, joka vaatii vanhemmilta monta kertaa viikossa kuljettamista hankaliin aikoihin toiselle puolelle kaupunkia, et se on este ja toinen on raha, kalliit on karsiutunnu.” (C)

Yhdellä lapsista oli astma ja hänen vanhempansa toivat esiin harrastuksen positiivisen vaikutuksen astman hoitoon. Tämä sairauden hoitajana vanhempi tuli näin suoraan sanottuna esiin vain yhdessä tapauksista, mutta kaikki muut vanhemmat ovat toisessa yhteydessä korostaneet liikunnan tärkeyttä ja merkitystä lapsen fyysiselle hyvinvoinnille. Vielä yksi alarooli mainittiin, vanhempi ruoan antajana. Luistelijatytön äiti korosti lapsen olosuhteista huolehtimista, johon kuului ruoka-aikojen säännöllisyys sekä monipuolinen ja terveellinen ruoka.

Toinen vanhemmuuden päärooleista on *rakkauden antaja*. Lapsen kehitykselle on välttämätöntä kokea olevansa arvostettu ja saavansa kannustusta vanhemmiltaan. Vanhemmat luovat itsetunnon ja itseluottamuksen pohjaa lapselleen. Itsearvostukseen tärkeimpänä vaikuttava asia on lapsen kokemus siitä, että vanhemmat rakastavat häntä. (Vrt. Korpinen 1990, 21.) Tutkimukseni vanhemmat ovat kaikki lapsiaan todella rakastavia vanhempia, niin tasapuolisesti kaikkien vastauksista tulivat esiin alaroolit hellyyden antajana, lohduttajana, suojelijana, hyväksyjänä sekä hyvän huomaajana. Hyväksyjänä ja hyvän huomaajana vanhempi oli kaikkien vastauksissa mukana tavalla tai toisella. Vanhemmat osoittivat valveutuneisuutensa kiinnittämällä huomiota lapsen myönteisiin puoliin sekä hyväksymällä ja arvostamalla lasta sellaisena kuin hän on. Kun he keskustelivat lapsensa kanssa, he kunnioittivat lasta ja antoivat lapselleen positiivista palautetta. (Vrt. Piekkari 1998.) Harrastaminen ei aina ole pelkkää auringon paistetta, nihkeitäkin aikoja voi olla. Lohduttajana vanhempi myötäelää lapsen huonommuuden tuntemuksen hetkinä ja tärkeää on myös lohduttaa kun lapsella syystä tai toisesta on surua. Pelaajapoikien vanhemmat toivat esiin nämä asiat liittyen poikiensa joukkuepeleihin.

”Rooli on semmonen tsempparin ja kannustajan ja joskus pitää vähän lohduttaa kun sattuu tai ei jaksaa tai jos on ollu vähän kurjaa.” (B)

”Se on sitä semmosta tukemista, mahdollisimman paljon et vois olla katalysaattori, et he ite sen hoitais tai kuvittelis et ne hoitaa.” (C)

”Kuskaaja ja sit se, että luo uskoa siihen et kyl sä oot ihan hyvä.” (D)

Kaikkien vastauksissa tuli esiin myös lapsen suojelijana vanhempi. He kaikki haluavat taata lapselleen rauhallisen, paineettoman kasvuympäristön. Yksi vanhemmista kuvaili asiaa:

”Mä oon varmaan jotenkin niin kauheen varjeleva vanhempi, et mua on Luoja siunannu nii et näit on näin monta, et mä en voi varjella näit pulloon, niin paljon on nähny työssä, mitä kaikkea voi olla.” (C)

Vielä yksi vanhemmuuden alarooli on esittämisen arvoinen, vanhempi itsensä rakastajana. Rakkauden antaminen edellyttää kykyä rakastaa myös itseään. Yksi vanhemmista kertoi isovanhemman osallistuneen lapsen harrastukseen liittyvään kuljettamiseen, mikä osoitti vanhemman huolehtivan myös itsestään ja tarvittaessa pyytävän sukulaisten apua. Toisaalta kyllä pelaajapoikienkin vanhemmat kertoivat erinäisistä kuljetusjärjestelyistä, mikä kertoo saman asian.

Elämän opettajan rooliin kuuluu sosiaalisten taitojen opettaminen. Lapsuudessa omaksutut moraalit, arvot ja asenteet ovat melko pysyviä. (Vrt. Helminen & Iso-Heiniemi 1999,22-23.) Sosiaalisten taitojen opettajana tutkimukseni vanhemmat pitivät tärkeänä muiden huomioonottamista, mitä heidän lapsensa harjoittelivat myös harrastuksensa kautta. Kaikki vanhemmat halusivat lapsensa oppivan sietämään pettymyksiä, mutta he halusivat niiden olevan kohtuullisia ja he olivat näinä hetkinä lapsensa tukena.

”Arto viimeks tänään sano et, must on tärkeetä et sä oot siellä kentän laidalla ja must on paljon kivempi pelata kun sä oot siellä.” (B)

Vanhempi mallin antajana toimii niin, että toimii itekin lapselle esitettyjen ”vaatimusten” mukaan. Jalkapalloilijan vanhempi kertoi toimineensa näin jo vanhempienkin lastensa harrastusten kanssa, sitoutuminen oli sen ydinasia.

”Mä haluan kasvattaa lasta siihen, että kun jotain alotetaan niin sitä tehdään sitten ... et kun jotain tehdään niin tehdään kunnolla ja sitä jatketaan.” (B)

Vanhemman tehtävä arvojen välittäjänä ja oikean ja väärän opettajana oli nähtävissä jalkapalloilijapojan vanhemman toiminnassa siinä tilanteessa, kun poika koki, että hän oli ainoa joukkueen pelaajista, joka yrittää. Vanhempi kuunteli ja koki, että hänen tehtävänsä oli huolehtia oikeudenmukaisuudesta ja poika vaihtoikin seuraan, jossa tilanne muuttui ja pojan motivaatio palasi.

Elämään kuuluvat myös aistinautinnot. Kaksi vanhemmista kertoi kauneuden arvostamisestaan ja halustaan tukea lapsen luovuutta ja taiteellista puolta. Luistelijatytöllä liikuntaan liittyy myös taiteellisuus lajille ominaisten liikkeiden kautta. Soittajatyttöjen harrastukseen taas liittyy musikaalisuus, musiikin kuunteleminen ja musiikin tuottaminen itse soittaen.

”Taitoluistelu on monipuolinen, se on urheilua, mutta siin on tää taiteellisuus mukana ... vaatii kyllä sitoutumista.” (A)

”Mä en osaa kuvitella elämää ilman musiikkia, se on vaan yksi elämäntapa, se on minulle työ, harrastus ja elämäntapa, se on kaikki.” (C)

Neljäs vanhemmuuden roolikartan päärooleista on nimeltään *ihmissuhdeosaaja*. Tällä vanhemmuuden roolilla on paljon yhteistä elämän opettajan roolin sisältämien asioiden kanssa. Positiivisen minäkäsityksen syntymisen edellytyksenä on kuulla myönteisiä asioita itsestään ja tärkeää on kokea olevansa rakastettu. Kaikki haastattelemani kertoivat puhuvansa lapsensa harrastuksesta lapsensa kanssa. Vanhempi keskustelijana ja kuuntelijana oli vanhempien yksi tärkeimmiksi kokemia tehtäviä. He kuvailivat keskustelujen olleen vuorovaikutuksellisia ja että he myös pohdiskelivat harrastukseen liittyviä asioita, myös elämään yleensä liittyviä asioita lapsensa kanssa.

”Taksiajot, nää kuljetukset on tärkeitä keskusteluhetkiä, niissä tulee puhuttua ja jos ei ole muita kyydissä, niin se lapsi käyttää sen ja puhuu monista muistakin asioista, etenkin isoissa lapsiperheissä jokaisen lapsen huomioiminen on tärkeää.” (B)

”Mun pitää olla kiinnostunut siitä ja käydä katsomassa pelejä et me pystytään keskustelemaan siitä, kuinka hän pelasi ja onko hän kehittynyt siinä.” (D)

Pelkkä kuunteleminen ei kuitenkaan riitä vaan vanhemman on myös hyväksyttävä tunteet, jotka lapsi tuo esiin. Haastattelemani vanhemmat kertoivat tilanteista, joissa joku perheen lapsista oli halunnut lopettaa jonkin lajin harrastamisen. Vaikka vanhemmat olivat kahdessa tapauksessa halunneet antaa lapsilleen musiikkiharrastuksen ja kokivat nyt pettymyksen, he hyväksyivät sen ja toimivat lapsen tunteiden mukaan. Sekä kielteisten että myönteisten tunteiden ilmaiseminen oli näissä perheissä sallittua.

Innokkaalla, aktiivisella lapsella voi olla monta harrastusta. Jossain vaiheessa on kuitenkin tehtävä valinta mitä jatkaa ja mikä jää pois. Lapsella oli suuri ristiriita, jääkiekko vai paritanssi, aika ei riittänyt kumpaankin. Pekka sai valinnan tekemiseen aikaa syyskauden. Lopulta kallistuttiin jääkiekkoon, isän päätöksellä. Asiasta keskusteltiin, pohdittiin yhdessä ja päätös perusteltiin, ja ratkaisu tyydytti kumpaakin osapuolta. Vanhemman tehtäviin kuuluu olla auttajana ristiriitatilanteissa. Konkreettinen päätösten tekeminen on vaikeaa, koska päätökseen sisältyy myös aina vastuu seurauksista. Lapsella ei ole vielä kykyä päättää ja lapsena hänellä on myös oikeus olla päättämättä. (Vrt. Korhonen 2002, 59 ja Kalliala 2002, 96-97.)

”Se kallistui jääkiekkoon isän päätöksellä. Me laskettiin, että paritanssin voi aloittaa myöhemmin uudelleen, mutta jääkiekkoa ei niinkään.” (D)

Kannustajina kaikki vanhemmat ovat myös tiedostaneet vaikutuksensa lapsen minäkäsityksen vahvistajina. He kaikki tukivat lastansa harrastuksessa. Kuljettaminen, varusteet, fyysinen hyvinvointi, rakastaminen, hyväksyminen ja ymmärtäminen sekä palautteen antaminen yrityksestäkin olivat siihen sisältyviä asioita. Keltikangas-Järvisen (1994, 134-135) mukaan suomalaiseen kasvatukseen ei kuulu kiittäminen. Hänen mukaansa lapset oppivat, että kiitos ja hyväksyntä edellyttävät aina suorituksia. Tutkimukseni vanhemmista yksi kertoi kiittävänsä tyttäjänsä soittamisesta, ei pelkästään silloin kun oli konsertti tai tutkinto, vaan myös tavallisena arkena kun hän istui ja kuunteli lastensa soittoa.

”On tukena. Kuljettaa, huoltaa, kannustaa ja kiittää ja nauttii.” (C)

Viimeinen, viides vanhemmuuden päärooleista on *rajojen asettaja*. Vanhemman tehtävä on taata lapselle turvallinen lapsuus ja osana turvallisuutta on rajojen asettaminen. Lapset kokevat turvallisuutta toimintavapaudesta tiettyjen rajojen puitteissa. (Vrt. Korpinen 1990, 21.) Kaikissa tutkimukseeni kuuluvissa perheissä vanhemmat kertoivat säännöistä ja sopimuksista, joiden mukaan perheissä toimitaan ja eletään arkea. Vanhemmilla on sääntöjen ja sopimusten noudattajana ja valvojana tärkeä lapsen kehitykseen ja kasvuun liittyvä tehtävä. Perheessä, jossa pojalle maksetaan soittoläksyjen harjoittelemisesta, harjoittelemattomuudesta on seuraamuksena ”nollatili”. Koulunkäyntiin liittyvät asiat läksyineen, harrastuksissa käyminen ja terveellisestä ruoasta, unesta ja levosta huolehtiminen ovat vanhemman tehtävä vuorokausirytmistä huolehtijana. Vanhemman rooli rajojen asettajana on yhteydessä muihinkin roolikartan päärooleihin ja yksi vanhemmista pohti vanhemmuuden roolien koko kirjoa haastattelun lopuksi ja sanoi:

”Mä kyllä olen aika vaativakin, mut toivottavasti ainakin pehmeen kuoren kanssa, jotenkin mä niiden kanssa tunnun pärjäävän, et kyl meil hauskaa on!”
(C)

Toinen tapa tutkia vanhemmuutta on tarkastella sitä vanhemmuuden laatuna. Tulkintani perustuu haastattelujen analyysiin, koska en kysynyt vanhemmilta suoraan heidän kasvatuskäytännönsä. Pulkkinen (2002a, 141-146) on jakanut vanhemmuuden lapsilähtöiseksi tai aikuislähtöiseksi vanhemmuudeksi. Tutkimukseni vanhemmat edustavat sen mukaan lapsilähtöistä vanhemmuutta. Vanhemmat ottavat huomioon lapsen kehitystason ja asettavat tavoitteita ja rajoituksia suhteessa siihen, mutta eivät toimi lapsensa ehdoilla. Vanhemmat ovat kiinnostuneita lastensa tekemisistä ja lapset kokevat sen kuuntelemisena ja kannustamisena. Lasten mielestä vanhemmat eivät ole välinpitämättömiä heitä kohtaan. Vanhemmilla on tunne aikuisen luonnollisesta auktoriteetista, joka hyväksyy lapsen ja asettaa samalla ikäkauteen sopivia vaatimuksia. Lämmin vanhemmuus sisältää Pulkkinen mukaan tunneperäistä hoivaavuutta ja tietämystä lasten toiminnoista. Lapsi tuntee olonsa turvalliseksi, kun hänen toiminnalleen on

asetettu tarvittavat rajat. Pulkkinen varoittaa kuitenkin vertaamisesta vanhaan autoritaariseen kasvatukseen, johon liittyy emotionaalinen kylmyys lasta kohtaan. Hän puhuu myös sallivasta vanhemmuudesta, jossa vanhemmat asettavat lapsen toiminnalle hyvin vähän odotuksia tai vaatimuksia. Tutkimukseni vanhemmat kaikki ovat kasvattajina tavoitteellisia ja osoittavat sen myös lapsilleen.

Hoikkala (1993, 49-54) ei puhuisi kasvatusmalleista vaan mieluummin perheen sisäisistä eri-ikäisten henkilöiden välisistä vuorovaikutusmalleista. Hän jakaa vanhemmuuden vahvaan ja heikkoon vanhemmuuteen. Tutkimukseni vanhemmat edustavat kaikki vahvaa vanhemmuutta analysointini pohjalta. Vahva vanhemmuus on vastuullista vanhemmuutta. Lasten kasvulle hyvien edellytysten luomisen kaikki vanhemmat kokivat velvoittavana tehtävänä. Vanhemmat huolehtivat lapsensa fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista ja tukivat lapsensa kehitystä. Heille kaikille oli tärkeää, että lapsella oli hyvä harrastus. Mutta tutkimukseni vanhemmat eivät esittäneet lapselleen odotuksia. Hoikkalan mukaan joillekin vanhemmille lapset ovat elämänsisältö ja perhe organisoituu lapsen ympärille, useimmiten harrastus toimii sidoksena. Tässä suhteessa tutkimukseni vanhemmat erosivat Hoikkalan esittämistä vanhemmuuden tunnuspiirteistä. Yksi vanhemmista kertoi perheistä, joiden elämänsisältö on lapsen luisteluharrastus.

”Mut me ollaan poikkeuksellisia vanhempia moniin verrattuna, et me ei hirveesti puututa tohon [Jaanan luisteluharrastus], et on sellasia, jotka selkeesti elää omaa elämäänsä lapsen harrastuksen kautta. Se on valinta, sit ne ei käy ulkomailla, ne sano ne ei voi matkustaa mihinkään, ei oo rahaa, se on valinta.” (A)

Kasvattajan kasvatuserusteet rakentuvat Puolimatkan (1999, 223) mukaan arvoille. Hänen mukaansa tästä kasvatuksen arvonäkökulmasta seuraa se, että vanhempi tietoisesti pyrkii ohjaamaan lapsen kasvua. Hänen mukaansa tietty auktoriteetti on myös kehityspsykologisesta näkökulmasta välttämätön. Aikuisen kanssa lapsi oppii kehittämään kykyään ajatella ja jäsentämään kokemukset havaintojensa pohjalta. Myös Värri (1997, 25-28) esittää, että kasvattaja ei voi paeta kasvatustavastaan. Kasvattajan oma näkemys hyvästä elämästä, ideaaleineen ja realismineen, on se mihin hän kasvattajana toimintansa perustaa.

Haastattelemani vanhemmat olivat pohtineet omaa rooliaan kasvattajana ja heidän kasvatuksensa oli tavoitteellista ja lapsen hyväksyvää ja huomioivaa mitä parhaimmassa määrin.

9. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulosteni analyysin mukaan vanhemmat ovat tietoisia lastensa harrastusmotivaatioista ja kuuntelevat lapsiaan harrastuksiin liittyvissä asioissa. Sosiaaliset motiivit tulevat kaikkein selvimmin esiin kaverisuhteiden ja ryhmän merkityksen ymmärtämisenä. Kilpaileminenkin on vain luonteva osa lapsen harrastamista, eikä kukaan lapsista ole kokenut paineita menestymisen pakosta. Sukupuolijakauma joukkuelajeihin ja yksilölajeihin on selkeä ja samanlainen kuin muissakin harrastustutkimuksissa. Pojat harrastavat joukkuelajeja ja heille sääntöjen noudattaminen on osa harrastusta. Tytöt ovat yksilölajien edustajia, kuten ne muutkin tytöt vastaavissa tutkimuksissa. (Vrt. luku 4.)

Harrastuksen alkuvaiheessa idea lajista on kaikissa tapauksissa tullut lapsista itsestään. Nykyään lapset tietävät ja tuntevat monenlaisia harrastuksia. Heillä on mahdollisuus valita oman kiinnostuksensa mukainen harrastus. Koska vanhemmat tiedostavat harrastuksen merkityksen lapsen kehityksen eri osa-alueille, he ovat valmiit kuuntelemaan ja tukemaan lastaan harrastuksessa. Harrastusten kustannukset ovat syy, miksi lapsi ei voisi aloittaa toivomaansa lajia. Vanhemmat eivät toteuta omia toteutumattomia toiveitaan lapsen harrastuksen kautta. Lapsilla ja vanhemmilla ei ole samoja harrastuksia tällä hetkellä. Soittoharrastus nousee esiin harrastuksena, jonka vanhemmat olisivat halunneet siirtyvän lapselleen. Siitä on kuitenkin luovuttu, koska lapset eivät siitä kiinnostuneet. (Vrt. luku 4.)

Vanhempien mielestä lapsen sosiaalisten taitojen kehittymisellä on laaja-alainen merkitys ihmisen toiminnan kaikille puolille, koska se ei ole erillinen kehityksen alue. Lapsen kolmen elämänpiirin tuomat kokemukset kehittävät lasta. ”Minulla on, minä osaan ja minä olen ”- kokemukset kotona, koulussa ja harrastuksissa kavereiden kanssa, kasvattavat lasta persoonalliseksi yksilöksi, elämään ja toimimaan muiden kanssa. Lapsen minäkäsityksen kehitykselle tärkeä sosiaalinen

vuorovaikutus ja positiivisen palautteen saaminen toteutuu vanhempien mielestä harrastusten parissa. Onnistumisen kokemukset harrastuksen parissa ovat itsetunnon kehitykselle hyvää rakennusmateriaalia. Vanhemmat tiedostavat myös oman tukensa merkityksen ja osoittivat monella tavalla kiinnostustaan lapsen harrastukseen sekä lapsen omien taitojen kehittymisen tukemiseen. (Vrt. luku 5.)

Lapsen fyysinen hyvinvointi on kaikille vanhemmille tärkeää. He haluavat lapsilleen liikuntaa koulutyön vastapainoksi. Heidän mielestään hyväkuntoinen lapsi jaksaa paremmin. Lasten temperamenttieroitkin vaikuttavat vanhempien suhtautumiseen lapsiinsa. Hidastempoisempi lapsi voi suuntautua varsinaiseen harrastukseen siten, että saa toteuttaa itseään siinä missä on hyvä ja saa vahvistusta itsetunnonalleen. Vanhemmat pitävät tärkeänä sitä, että lapsen harrastukset ovat sopusoinnussa senhetkisen kehityksen kanssa. (Vrt. luku 5.)

Vanhempien keinot tukea lasta harrastuksessa ovat moninaiset silloin, jos lapsella itsellään on sisäinen motivaatio harrastaa. Vanhemmatkin ovat tyytyväisiä kun lapset saavat riemua ja tyydytystä harrastuksestaan. Vanhemmat kertovat osallistuvansa lapsensa harrastukseen käymällä peleissä ja konserteissa. Lapsen kehittyminen lajissa on erityisesti pojille tärkeää ja he haluavat jakaa sen vanhempiensa kanssa. Vanhempien ei yleensä tarvinnut miettiä palkkioita, jotta lapsi lähtisi harrastukseen. Verbaalista palautetta kaikki vanhemmat antavat lapselleen ja se vahvistaa sisäisesti motivoituneen lapsen pätevyyden tunnetta ja lisää motivaatioita. Harrastuksen suvantovaiheessa vanhemmat kuuntelevat lastaan ja antavat lapselleen aikaa löytää uusi kipinä soittamiseen. Tässä asiassa vanhemmat kertovat toimineensa perheen vanhempien lasten kanssa erilailla. Empatia ja ymmärrys ovat vanhempana kasvun seurausta. (Vrt. luku 4.)

Harrastaminen on pitkäjänteistä toimintaa ja harrastajan omaa kiinnostusta lajia kohtaan. Kuten edellä esitin, sisäinen motivaatio on se voima, joka saa lapsen ja aikuisen toimimaan tavoitteiden suunnassa. Harrastavan lapsen vanhemmilla on tärkeä tehtävä tukea ja havainnoida lastaan tuntosarvet pystyssä. Vanhemmuuden roolikartan mukaisia rooleja on vanhemmilla runsaasti. Osa niihin liittyvistä asioista tulee esiin muissakin yhteyksissä analyysini eri vaiheissa. Roolikartan roolitkaan eivät ole selkeärajoja. Kaikki vanhemmat kokevat olevansa huoltajia. Se rooli

kuuluu vanhemmille, joskin erilaisia painotuksia on havaittavissa. Eroavuudet tulevat esiin arjen tekojen tasolla. Kaikki rakastavat lapsiaan ja osoittavat sen myös lapsilleen kukin perheelle ominaisella tavalla. Vanhemmat haluavat lastensa kokevan, että heidät hyväksytään sellaisina kuin he ovat, myös kaikki tunteiden ilmaiseminen on sallittua. Vanhemmat ovat lapsensa elämässä läsnä ja lohduttavat, kun siihen on tarvetta. Lapsen harrastamisen pitää olla hauskaa ja siihen ei saa vanhempien mielestä tulla menestymisen paineita miltään taholta. Vanhemmat ovat ymmärtäneet, että sitoutuminen harrastukseen tulee sitä kautta, kun lapsi nauttii tekemisestään ja haluaa oppia lisää. Lapsen kannustaminen myötäilee lapsen omaa innostuksen tasoa. Keskustelujen ja kuuntelemisen taidot olivat tärkeitä kaikille vanhemmille osana vanhemmuutta. Ristiriita- ja päätöksenteko tilanteissa vanhemmat ovat aikuisia ja antavat lapsen olla lapsi ilman päätöksen mukanaan tuomaa vastuuta. Morenon rooliteorian mukaisesti tutkimukseni vanhemmat ovat kokeneet kasvaneensa vanhemmuuteen vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa. Roolit ovat kypsyneet ja kaikki eivät ole olleet valmiina, vaan ovat kehittyneet ja mukautuneet perheen erilaisten lasten yksilölliseen huomioimiseen. (Vrt. luku 3.)

Vanhemmuudesta puhutaan paljon, kasvatustieteen ja psykologian tutkimuksissakaan ei ole löytynyt yhtenäistä näkökantaa vanhemmuudesta. Yleisen käsityksen mukaan vanhemmat ovat lastensa kasvattajia ja huolenpitäjiä. Kasvatuksen arvonäkökulmasta seuraa, että vanhempi ei pelkästään myötäile lapsen kasvua, vaan pyrkii tietoisesti ohjaamaan lapsen kehitystä. Tutkimukseni vanhemmat edustavat analysoimani kasvatusnäkemysten mukaan lapsilähtöistä vanhemmuutta. He elävät lapsensa rinnalla tukien ja ohjaten, keskustellen ja kuunnellen, huomioiden kehitystason ja lapsen kiinnostuksen kohteet. Vanhemmilla on kokemus aikuisen luonnollisesta auktoriteetista, joka hyväksyy lapsen ja asettaa samalla ikäkauteen sopivia vaatimuksia. Vanhemmat ovat kasvattajina tavoitteellisia ja he ovat pohtineet vanhemmuuttaan ja sen arvoperustaa. Tunneperäinen hoivaavuus ja tieto lapsen toimista sekä kaveripiiristä ovat lämpöisen vanhemmuuden piirteitä. (Vrt. luku 3.)

Tutkimukseni on tapaustutkimus, johon haastatellut vanhemmat oli valittu. Tuloksia ei näin ollen voi yleistää, mutta avaavat kiinnostavia näkökulmia pääkaupunkiseudun perheiden motivaatioon tukea lastensa harrastuksia.

10. POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten ja miksi vanhemmat vaikuttavat lapsen harrastamiseen. Tutkimukseni kohteena olivat vanhemmat, joiden lapsi on harrastanut lajiaan vähintään viisi vuotta. Tutkimusta varten tein neljä teemahaastattelua. Kyse on empiirisestä tutkimuksesta, jossa keskityn nykyajan ilmiöön sen omassa ympäristössä ja todellisessa elämäntilanteessa. Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus.

Haastattelun etuna muihin tiedonkeruumuotoihin on, että tarvittaessa voidaan aineiston keruuta säädellä tilanteen ja vastaajan mukaan. Samoin haastattelukysymysten järjestystä voi joustavasti vaihdella haastateltavasta riippuen. Etuna on myös, että saatuja vastauksia voidaan selventää ja syventää lisäkysymyksillä. Haastattelujen luotettavuutta voi heikentää se, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 213-215.) Haastattelemani vanhemmat eivät kokeneet tilannetta eikä kysymyksiä uhkaavina tai pelottavina, eikä myöskään tunkeutumisenä perheen asioihin, vaan lupautuivat tutkimukseeni mukaan heti, kun esitin asian heille. He ovat kaikki kiinnostuneita aiheestani ja odottavat mielenkiinnolla tutkimukseni tuloksia.

Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä on perusteltu, ja mielestäni onnistunut valinta. Varsinainen tutkittavien joukko - neljä perhettä, joiden äitejä haastattelin – oli pieni, mutta tapaustutkimukseen riittävä. Aineisto kertoo samankaltaista arkea harrastavien lasten kanssa elävien vanhempien mielipiteistä. He ovat oman lapsensa harrastamisen asiantuntijoita. Haastattelussa vanhemmat ja tutkija ovat avoimessa ja luottamuksellisessa vuorovaikutustilanteessa. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. Tutkimustulosten perusteella voi

kuitenkin todeta, että vanhemmille on lapsen harrastaminen tärkeä ja merkityksellinen asia.

Tutkijan näkökulmasta rehellisyys tutkimuksessa käsittää aineiston keräämisen, analysoinnin ja raportoinnin sekä tulosten ja koko tutkimuksen kannalta sopivan analyysimenetelmän käyttöä. Tässä tutkimuksessa sisällön analyysi on ollut kuvailevuutensa takia toimiva valinta. Vanhempien vastaukset sijoittuvat asiayhteyteen ja helpottavat merkitysten ymmärtämistä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 147.) Tutkimuksen aineisto on Ahosen (1994, 129-131) mukaan aitoa, kun tutkija ja haastateltavat puhuvat samasta asiasta. Tämän pro gradun tekijä on itsekkin ollut harrastavien lasten vanhempi ja tuntee käsiteltävän aihepiirin. Aineiston on aitouden lisäksi oltava relevanttia eli merkityksellistä tutkimuksen teoreettisten käsitteiden suhteen. Johtopäätökset ovat puolestaan valideja silloin, kun ne vastaavat tutkittavien tarkoituksia eikä tutkija ole ylitulkinnut aineiston ilmaisuja. (emt.)

Toinen näkökulma tutkimuskohteen luotettavuuden arvioinnissa on relativistinen näkökulma. Tällöin arvioinnin perustana on tutkimusraportti tekstinä. Teksti on osoitus tutkimuksen luotettavuudesta, sillä se on luetun, koetun, havaitun, luullun, kuvitellun, pohditun, muistetun ja haaveillun yhteenliittymä. Tutkimusteksti ei viittaa itsensä ulkopuolelle. Tutkimusteksti on omien osiensa yhteenkutoutuva verkko, joka toimii arvioinnin mittana ja kontekstina, josta sanat saavat merkityksensä. (Eskola & Suoranta 1998, 220-222.)

Tutkimuksen teoriaosassa esitetään harrastamiseen, motiiveihin ja motivaatioon liittyvää käsitteistöä siinä määrin, kun se lapsen harrastukseen liittyen on tarpeellista. Koska tutkimuksen kohteena ovat kuitenkin vanhemmat ja heidän kokemuksensa harrastavan lapsen vanhempina, on vanhemmuudesta ja vanhemmista kasvattajina luotu katsaus. Tutkimuksen lapset ovat harrastaneet vähintään viisi vuotta ja ovat nyt 11-12 – vuotiaita. Lapsen kehityksen eri osa-alueet on esitelty taustaksi siitä näkökulmasta, että ne valottaisivat harrastuksen ja kehityksen vuorovaikutteista tukemista. Piaget`n kehityspsykologinen teoria on kaikki kehityksen osa-alueet huomioivana esitelty 7-12 – vuotiaiden lasten kehityksen kuvauksena. Sukupuolen vaikutuksesta harrastuksiin on huomioita

kerätty harrastustutkimuksista, joiden mukaan pojat valitsevat liikunnallisen joukkuelajin ja tytöt taas yksilölajin, joka on liikuntaan tai musiikkiin suuntautunut. (Metsämuuronen 1995; Paajanen 2001 ja Salmela 2004.)

Nykyään harrastuksista puhuttaessa sivutaan myös aihetta ”synnynnäisesti lahjakkaista” lapsista, siksi Uusikylän huomioita lasten luovuudesta ja lahjakkuudesta on käytetty taustana. (Uusikylä & Piirto 1999.) Suomalaiset vanhemmat eivät tutkimuksessani maininneet lapsen lahjakkuutta ja sen merkitystä, mikä on positiivinen asia, vaikka tutkimukseni tuloksia ei voikaan yleistää. Vanhemmat osoittautuvat vastuullisiksi kasvattajiksi ja pitävät kiinni oikeudestaan kasvattaa lapsensa.

Tutkimuksessa etsittiin vastauksia vanhempien suhtautumiseen lapsensa harrastamiseen. Tutkimusongelmiksi muotoiltuihin kysymyksiin saatiin vanhempien haastattelut analysoimalla. Tutkimustulokset eivät tuoneet esiin erityistä uutta tietoa, mutta ne kuvaavat harrastavan lapsen, vanhempien ja perheen tilannetta.

Nyt äänessä ovat vanhemmat. Koska kuitenkin on kyseessä lasten harrastukset, olisi mielekäästä tutkia samoja teemoja haastatteleamalla lapsia. Tällöin kokonaiskuva saataisiin täydellisemmäksi; tämä olisi mielestäni sopiva jatkotutkimuksen aihe.

LÄHTEET

Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä; S. Ahonen; E. Syrjäläinen & S. Saari. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjapaino West-Point Oy, 129-131.

Aitkoski, K. 2002. Frendit liikkuu – kerhostako uusi harrastus ja uusia ystäviä? Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Syventävien opintojen tutkielma.

Ambrose, A. 1982. Ihmisen sosiaalinen kehitys: kehityso pillinen ja biologinen tarkastelu. Teoksessa McGurk (toim.) Lapsen sosiaalinen kehitys. Espoo: Amer-yhtymä Oy Weilin+Göös in kirjapaino. 13-73.

Blanz, F. & Mäkelä, S. 1976. Urheilijan motivointi. Suomen Valtakunnan Urheiluliiton julkaisu. Helsinki.

Byman, R. 2002. Voiko motivaatiota opettaa? Teoksessa P. Kansanen & K. Uusikylä (toim.) Luovuutta, motivaatiota, tunteita. opetuksen tutkimuksen uusia suuntia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hakkarainen, P. 1990. Motivaatio, leikki ja toiminnan kohteellisuus. Jyväskylä: Kirjapaino Oma.

Helminen, M-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä Lasso. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S. (toim.)1982. Kasvatustieteen käsitteistö. 1. 2. painos. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy. (6. ul.)

Hoikkala, T. 1993. Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 1998. Kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kalliala, M. 2002. Lapsuus pelissä, lapsuus leikissä. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi, 95-119.

Kalliopuska, M. 1987. Psykologia. Kasvu, kehitys ja koulutettavuus 2, Psykologia. Helsinki: Yliopistopaino.

Karvinen, J., Hiltunen, P. & Jääskeläinen, L. 1991. Lapsi ja urheilu – perustietoa liikunnasta ja urheilusta ohjaajille, opettajille ja lasten vanhemmille. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset. Helsinki: Otava.

Keltikangas-Järvinen, L. 1994. Hyvä itsetunto. Juva: WS Bookwell Oy. (14. p.)

Keltinkangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys -. Juva: WS Bookwell Oy.

Kinnunen, S. 1992. Kohti murrosikää. Tärkeät keskilapsuuden vuodet. Karas-Sana. Porvoo-Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Kinnunen, U & Mauno, S. 2002. Työ ja perhe-elämä vanhempien ja lasten näkökulmasta. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja

vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 99-118.

Kokkonen, H. 2005. Hyötyä ja harmia? Lapset harrastavat. Yhteishyvä 8/2005, 65.

Korhonen, M. 2002. Aina oli joku kotona. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi, 53-74.

Korpinen, E. 1990. Peruskoululaisen minäkäsitys. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A, Tutkimuksia 34. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylän yliopiston monistuskeskus.

Kuusinen, J. & Korkiakangas, M. 1991. Ihmisen kehitys elämänkaaren näkökulmasta. Teoksessa J. Kuusinen (toim.) Kasvatuspsykologia. Juva: Wsoy:n graafiset laitokset. 93-138.

Lehtinen, E. & Kuusinen, J. 2001. Kasvatuspsykologia. Juva: WS Bookwell Oy.

Luukko, T. & Huisman, T. 2002. Liikuntaa leikkien ja oppien. Teoksessa O. Saloranta (toim.) Ensimmäiset kouluvuodet. Perusopetuksen vuosiluokkien 1-2 opetus. Opetushallitus. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy, 197-204.

Madsen, K. 1972. Miksi? Käyttäytymisen liikkeellepanevat voimat. Vaasa: Vaasa Oy:n kirjapaino.

Madsen, K.B. & Egidius, H. 1976. Oppiminen ja motivaatio. Tampere: Tampereen Kirjapaino Oy.

Metsämuuronen, J. 1995. Harrastukset ja omaehtoinen oppiminen. Sitoutuminen, motivaatio ja coping. Teoreettinen tausta, rakenneanalyysi ja sitoutuminen. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.

Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. 2002. Modernin motivaatiopsykologian perusta ja käsitteet. Teoksessa K. Salmela-Aro & J-E. Nurmi. Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Ojanen, M. 2001. Liiku oikein – voi hyvin. Liikunnan merkitys hyvinvoinnille. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 153. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Paajanen, P. 2001. Lapsen vapaa-aika huoltajan silmin. Perheparometri 2001. Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos E12/2001. Vantaa: K-Print Oy.

Peltonen, M. & Ruohotie, P. 1992. Oppimismotivaatio. teoriaa, tutkimuksia ja esimerkkejä oppimishalukkuudesta. Keuruu: Otava.

Piaget, J. 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Juva: Wsoy:n graafiset laitokset.

Piekkari, U. 1998. Miten minäkäsitys syntyy? OTE – opetus ja teknologia 3/1998, 44-48.

Pulkkinen, L. 1984. Nuoret ja kotikasvatus. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset.

Pulkkinen, L. 2002. Koti, koulu ja yksityinen elämänpiiri hyvän elämän ankkureina. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 14-27.

Pulkkinen, L. 2002a. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Puolimatka, T. 1999. Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Ruohotie, P. 1998. Motivaatio, tahto ja oppiminen. Helsinki: Oy Edita Ab.

Saarnivaara, P. 2002. Tehoalennuksella hukataan lahjakkuuksia. Valmentaja 5/2002. www.urheilusyke.fi/valmentaja/5_2002.

Scheinin, P. & Niemivirta, M. 2000. Itsetunto, syrjäytymisuhka ja koulun toimintakulttuuri. Opetushallitus Moniste 4 / 2000. Helsinki: Edita Oy.

Sinkkonen, J. 1992. Harrastukset: Liikaa vai liian vähän. Teoksessa T. Arajärvi (toim.) Tasapainoinen koululainen. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, 59-67.

Sinkkonen, J. 2005. Tehokas arki uuvuttaa koululaisen. Helsingin Sanomat 15.8.2005.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Uusikylä, K. & Piirto, J. 1999. Luovuus. Taito löytää, rohkeus toteuttaa. Opetus 2000. Juva: WSOY. ATENA KUSTANNUS.

Uusikylä, K. 1992. Lahjakkuus ja kasvatus. Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos. Opetusmoniste nro 2. Tampere: Tampereen yliopisto, Jäljennepalvelu.

Uusikylä, K. 2002. Joko sinä olet tuottanut Paremmat Lapsen? Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi, 155-167.

Wahlström, R. 1991. Moraalikehitys ja moraalikasvatus. Teoksessa J. Kuusinen (toim.) Kasvatuspsykologia. Juva: Wsoy:n graafiset laitokset. 1995, 168-189.

Värri, V-M. 1997. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Vammala: Vammalan kirjapaino.

Painamattomat lähteet:

Lahenius, P. 2004. Vanhemmuutta vahvistamassa – sisällönanalyysi murrosikäisten nuorten vanhempien keskusteluista www-sivuilla. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Pro gradu –tutkielma.

Partanen, A-L. 2003. Urheileva lapsi kirjan lukijana. Neljäsluokkalaisten lukemismotivaatio ja –harrastus. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu –tutkielma.

Salmela, H. 2004. Liikunnan merkitys lapsen kehitykseen ja oppimiseen – tapaustutkimus liikuntaluokasta sosiaalistajana liikuntakulttuuriin. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Pro gradu –tutkielma.

VANHEMMUUDEN ROOLIKARTTA**Vanhemmuuden pääroolit ja alaroolit****Elämän opettaja**

- arkielämän taitojen opettaja
- oikean ja väärän opettaja
- mallin antaja
- arvojen välittäjä
- tapojen opettaja
- perinteiden vaalija
- sosiaalisten taitojen opettaja
- kauneuden arvostaja

Ihmissuhdeosaaja

- keskustelija
- kuuntelija
- ristiriidoissa auttaja
- kannustaja
- tunteiden hyväksyjä
- anteeksiantaja/-pyytäjä
- itsenäisyyden tukija
- tasapuolisuuden toteuttaja
- perheen ja lapsen ihmissuhteiden vaalija

Rakkauden antaja

- itsensä rakastaja
- hellyyden antaja
- lohduttaja
- myötäeläjä
- suojelija
- hyväksyjä
- hyvän huomaaja

Rajojen asettaja

- fyysisen koskemattomuuden takaaja
- turvallisuuden luoja
- sääntöjen/sopimusten noudattaja / valvoja
- ein-sanoja
- vuorokausirytmistä huolehtija
- omien rajojen asettaja

Huoltaja

- ruuan antaja
- vaatettaja
- virikkeiden antaja
- levon turvaaja
- rahan käyttäjä
- puhtaudesta huolehtija
- ympäristöstä huolehtija
- sairauden hoitaja
- ulkoiluttaja

Teemahaastattelun kysymyksiä

1. Mitä lapsesi harrastaa?
 - kuinka vanha on lapsesi...
 - kuinka pitkään...
2. Miksi harrastukset ovat mielestäsi tärkeitä lapsellesi?
 - liittykö kilpaileminen harrastukseen? ja jos niin miten suhtaudut?
3. Mistä "idea" harrastamiseen tuli?
4. Saako lapsesi aloittaa minkä tahansa haluamansa harrastuksen?
 - millä perusteella saa / ei saa...
5. Oletko itse harrastanut lapsena tai harrastatko nyt samaa?
6. Onko lasten kavereiden tai omien kavereiden (= tuttavaperheiden lapset) lasten harrastaminen vaikuttanut valintaan?
7. Miten lapsesi sukupuoli on vaikuttanut valitessasi / suositellessasi harrastusta lapsellesi
 - missä määrin...
 - millä tavoin...
8. Miten toimit tai olet toiminut jos / kun lapsi ei halua jatkaa tai on harrastuksessaan muuten vaikeassa vaiheessa?
 - mistä vaikeudet voivat johtua...
9. Mitkä ovat keinosi tukea lastasi jos / kun kaikki sujuu hyvin?
 - miten osoitat kiinnostuksesi...

(Palkitsetko lastasi menestyksestä ja jos niin miten?)
10. Onko sinulla yhteyksiä muiden lasten vanhempiin lapsen harrastuksen piirissä?
 - milloin tapaat...
 - millaisten asioiden parissa...
 - onko muutoksia tähän vuosien aikana...
11. Millaisena koet tehtäväsi / roolisi harrastavan lapsen vanhempana / kasvattajana?
 - (Miten suhtaudut harrastuksen kustannuksiin?)
 - varusteet
 - kuljetus / kulkeminen
 - kausimaksut ym,...

Lopuksi vielä, miten koet vanhempana lapsesi harrastuksen / harrastavan lapsesi?

- miten kuvailisit lapsesi harrastuksen vaikuttaneen häneen
- miten suosittelisit juuri tätä harrastusta asiaa kysyvälle vanhemmalle